

Publikace si klade za cíl seznámit čtenáře s problematikou kulturní diplomacie z pohledu teorie i praxe od počátku devadesátých let 20. století po současnost. Poskytuje přehled o jednotlivých modelech kulturní diplomacie, aktérech, oblastech činnosti a strategiích. Zvláštní pozornost je věnována modelu francouzské kulturní diplomacie, která je pozoruhodná svou dlouhou tradicí a geografickým i tematickým rozsahem.

Eliška Tomalová je výzkumnou pracovnící Ústavu mezinárodních vztahů, v. v. i., v Praze a přednáší na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Zaměřuje se na francouzskou zahraniční politiku, francouzskou kulturní diplomacii a na oblast mezinárodních kulturních vztahů.

Eliška Tomalová

Kulturní diplomacie

Francouzská zkušenost

ELIŠKA TOMALOVÁ KULTURNÍ DIPLOMACIE FRANCOUZSKÁ ZKUŠENOST

KULTURNÍ DIPLOMACIE
FRANCOUZSKÁ ZKUŠENOST

Eliška Tomalová

Kulturní diplomacie

Francouzská zkušenost

Praha 2008

Tato publikace vyšla za finanční podpory Grantové agentury Univerzity Karlovy
(číslo grantu: 144307).

Recenzovala: Ing. Jana Peterková, Ph.D.

Vydal Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., Praha 2008

K vydání připravilo ediční oddělení ÚMV

Obálka a sazba: Jan Šavřda

Tisk: Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš

ISBN 978-80-86506-73-9

OBSAH

Úvod	7
I. Kulturní dimenze zahraniční politiky	9
Složky zahraniční kulturní politiky	11
Příbuzné pojmy	13
<i>Měkká moc</i>	14
<i>Veřejná diplomacie</i>	15
<i>Nation branding</i>	20
II. Kulturní diplomacie a její modely	25
Základní oblasti kulturní diplomacie	25
Příklady kulturních diplomacií	30
<i>Kulturní diplomacie Spojených států amerických</i>	30
<i>Britská kulturní diplomacie</i>	32
<i>Německá kulturní diplomacie</i>	35
<i>Česká kulturní diplomacie</i>	38
III. Kulturní diplomacie – francouzská zkušenost	43
Specifika francouzského modelu	43
Historický vývoj	47
Cíle a priority	55
Institucionální struktura a hlavní oblasti činnosti	57
<i>Francouzská zahraniční audiovizuální politika</i>	61
<i>Kulturní centra v zahraničí</i>	69
<i>Francouzská výuka ve světě</i>	79
Financování	83
Reflexe a evaluace	86

IV. Francie jako obránce kulturních témat na mezinárodní scéně	93
<i>Od kulturní výjimky ke kulturní rozmanitosti</i>	94
Role Francie v procesu vedoucím k přijetí Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů	95
Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů	99
Kulturní rozmanitost a rozvojová problematika	102
Přílohy	
Srovnávací tabulka kulturních diplomacií USA, VB, SRN, ČR a Francie	106
Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů (celý text)	109
Seznam použitých zdrojů	125

Úvod

Kulturní diplomacie představuje tu část diplomatické praxe, která má nejblíže k široké veřejnosti. Ačkoli si to sami ani neuvědomujeme, ve chvíli, kdy navštívíme výstavu zahraničního umělce v německém kulturním středisku nebo získáme stipendium na francouzské univerzitě, stáváme se cílovou skupinou kulturnědiplomatických aktivit těchto států. Kulturní diplomacie nám tak nenásilnou formou zprostředkovává kontakt s kulturou jiného státu a napomáhá vzájemnému kulturnímu porozumění.

Jednotlivé formy a oblasti diplomacie si v posledních letech zasloužily více pozornosti i v českém prostředí, a to v rovině praktické i akademické. Vznikly tak např. publikace o ekonomické diplomacii¹ a o veřejné diplomacii.² Kulturní diplomacii se zatím žádná z nich podrobněji nezabývala. Cílem této práce je proto přiblížit čtenáři právě tuto část diplomatické aktivity. První část publikace je věnována základním pojmům souvisejícím s kulturní diplomacií a vymezení stěžejních oblastí její činnosti. Kulturní diplomacie je zde pojata jako forma veřejné diplomacie, která se obrací na širší veřejnost. Spolu s tradiční diplomacií, která se zaměřuje na kulturní témata v mezinárodních vztazích, vytváří kulturní dimenzi zahraniční politiky nebo také zahraniční kulturní politiku státu. Druhá kapitola publikace poskytuje přehled o kulturnědiplomatických aktivitách USA, Německa, Velké Británie a České republiky s důrazem na institucionální zázemí tvorby kulturní diplomacie, historický vývoj a hlavní oblasti činnosti. Nejvíce prostoru dostal francouzský model kulturní diplomacie, který je pozoruhodný svým tematickým i geografickým rozsahem a také dlouhou tradicí. Závěrečná kapitola doplňuje pohled na kulturní dimenzi zahraniční politiky prostřednictvím procesu přijetí Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů, který poukazuje na důležitost témat spjatých s kulturní agendou ve francouzské zahraniční politice.

Eliška Tomalová

¹ Šťouračová, J.: *Ekonomická diplomacie České republiky*. Professional publishing, Praha 2008.

² Peterková, J.: *Veřejná diplomacie*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2008.

I. Kulturní dimenze zahraniční politiky

Kulturní vztahy jsou běžnou součástí každodenního života. Na všech úrovních, tedy i v oblasti mezinárodních vztahů, probíhají spontánně a nepotřebují ke svému rozvoji organizované formy kulturní spolupráce. Podle A. Irye „může kultura v rámci studia mezinárodních vztahů být definována jako sdílení a předávání hodnot uvnitř i vně národních hranic... utváření a předávání paměti, ideologie, emocí, životních stylů, vědecké a umělecké činnosti a ostatních symbolů... A protože všechny národy jsou v tomto smyslu kulturami, stávají se mezinárodní vztahy vztahy mezikulturními.“³ Kulturní vztahy pak mohou být označeny za „přímé a nepřímé interakce mezi dvěma nebo více kulturami. Přímé interakce zahrnují fyzická setkávání s lidmi a předměty jiné kultury. Nepřímé kulturní interakce jsou křehčí, zahrnují smýšlení a předsudky o jiných lidech nebo mezikulturní přenosy vlivů ve filozofii, literatuře, hudbě, umění a módě.“⁴

Kulturní dimenze zahraniční politiky spontánní kulturní působení formalizuje. Můžeme říci, že napomáhá uskutečňování přímých kulturních interakcí (tak jak je definuje A. Irye) s cílem ovlivnit interakce nepřímé. Jejím hlavním cílem je pak na základě těchto posunů ve vnímání dané kultury kulturou jinou vytvořit příznivé prostředí pro zahraniční politiku státu, který kulturnědiplomatické aktivity realizuje. V tomto pojetí je kultura ve službách diplomacie. Získá-li dobrou pozici v hostitelské zemi, vytváří nový prostor pro návazné ekonomické a zahraničněpolitické aktivity vykonavatele kulturní diplomacie.

³ Gienow-Hecht, J.; Schumacher, F. (eds.): *Culture and International History*. Berghahn Books, New York 2002, s. 6.

⁴ Irye, A.: „Cultural relations and policies“. In: DeConde, A. (ed.): *Encyclopedia of American Foreign Policy*. New York, 2002, s. 249.

Kulturní složka je dnes neodmyslitelnou součástí mezinárodních vztahů. Kulturní vztahy tvoří jejich třetí dimenzi, spolu s politikou a ekonomikou. Willy Brandt dokonce označil kulturní diplomacii za „třetí pilíř zahraniční politiky“. Kulturní potenciál státu nebo jiného subjektu mezinárodních vztahů vytváří kapitál, který je využíván k formování a vymezování pozice na mezinárodní scéně. V dnešní době stejně jako v minulosti není působení státu odvozováno pouze od jeho geografické polohy, rozlohy a ekonomické a vojenské síly. Je pevně spjato s celkovým obrazem státu na mezinárodním poli, tedy s jeho kulturními hodnotami vytvářejícími charakteristickou složku národní identity. Z tohoto důvodu se dnes každý stát snaží využívat kulturních prostředků k vymezení a posílení svého místa v mezinárodních vztazích. Propojenost kulturního působení a politické síly je tedy dnes daností.

Pro vymezení místa kulturní diplomacie mezi ostatními diplomatickými aktivitami je nutné říci, co přesně v tomto kontextu označuje pojem *kultura*. Jde skutečně o velice problematický výraz, se kterým je třeba nakládat opatrně. Užití slova *kultura* s sebou nese riziko jeho příliš širokého chápání, které nám umožňuje pod pojem *kultura* zahrnout téměř vše. V oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky se nejčastěji setkáme se dvěma způsoby užití. V užším slova smyslu *kultura* zahrnuje všechny formy uměleckého vyjádření, v širším použití *kultura* nejlépe vystihuje definice UNESCO z roku 1982, která ji chápe jako: „...souhrn distinktivních duchovních, materiálních a intelektuálních rysů, které charakterizují společnost. Nejde pouze o čistě umělecká vyjádření, ale také o životní styl, základní práva, hodnoty a tradice.“⁵

Nejpřehlednějším způsobem, jak uchopit význam slova *kultura* v zahraniční politice, je její odvození od aktivit aktérů v oblasti zahraniční kulturní politiky, jejichž činnost je strukturována nejčastěji do oblasti mediální, jazykové, oblasti kulturní tvorby, kulturního dědictví, životního stylu ad. Kulturní diplomacie, jejímž cílem je oslovit zahraniční publikum, usiluje o šíření všech těchto složek, které lze souhrnně označit za kulturní model daného státu. Druhá část kulturní dimenze zahraniční politiky – tradiční diplomacie (na bilaterální i multilaterální úrovni) – se pak snaží stanovit pravidla střetávání jednotlivých kulturních modelů v mezinárodních vztazích.

⁵ UNESCO, Mexico City Declaration, 1982, viz portal.unesco.org/culture/en/files/12762/11295421661mexico_en.pdf/mexico_en.pdf.

Složky zahraniční kulturní politiky

V oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky nepanuje jednotnost pojmosloví. Ve francouzském prostředí se nejčastěji setkáme se zastřešujícím pojmem *zahraniční kulturní činnost státu* (*Action culturelle extérieure de l'État*), jejíž definici nalezneme např. u Alberta Salona: „Zahraniční kulturní činnost státu zahrnuje kulturní aktivity vědomě řízené různými aktéry – státem, orgány veřejnými nebo soukromými, asociacemi, náboženskými komunitami a jednotlivci s cílem šířit různé formy myšlení a tvorby, stejně jako národní jazyk či jazyky země původu jmenovaných aktérů.“⁶ Pojem zahraniční kulturní činnost je koncept širší, do kterého můžeme zahrnout nejen státní, ale i soukromé aktéry a nejen aktivity země původu, ale i lokální zdroje. V anglosaském prostředí se nejčastěji užívají pojmy *zahraniční kulturní politika* (*foreign cultural policy*) a také *kulturní diplomacie* (*cultural diplomacy*) jako součást *veřejné diplomacie* (*public diplomacy*).

Pro účely této práce se budeme držet následujícího dělení: zahraniční kulturní politika (tj. kulturní dimenze zahraniční politiky) se odehrává ve dvou rovinách – rovině kulturní diplomacie a rovině tradiční diplomacie (viz obrázek na s. 12). Cílem kulturní diplomacie je zpřístupnění zahraničnímu publiku výše uvedených oblastí kultury formou podpory kulturních akcí (výstav, koncertů apod.), výměn osobností (vědců, úředníků), univerzitní spolupráce, výuky jazyka, zahraničního televizního a rozhlasového vysílání. Cílovou skupinou nejsou diplomaté partnerské země, ale celá společnost, popř. její elity, jež mají větší vliv na formování veřejného mínění. Takto chápanou kulturní diplomacii je možné zařadit do kategorie veřejné diplomacie, která se obrací k širšímu zahraničnímu publiku. Předpokladem šíření kultury směrem k obyvatelům daného státu je pak myšlenka, že větší míra poznání zaručí důvěru a porozumění a že toto vzájemné porozumění je základem pro budování dlouhodobějšího vztahu, který může napomoci bližším vztahům v oblasti politické a ekonomické.

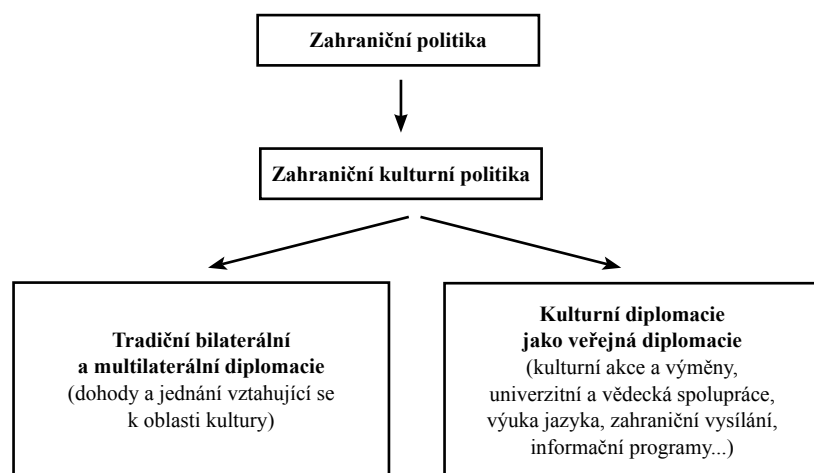
Druhou oblastí zahraniční kulturní politiky je ta rovina bilaterální a multilaterální zahraniční politiky, která se věnuje oblastem tematicky spadajícím do kultury (mezistátní dohody o kulturní spolupráci, mezinárodní dohody

⁶ Salon, A.: *Vocabulaire critique des relations culturelles internationales*. La maison du dictionnaire. Paris 1978, s. 12.

o liberalizaci obchodu a služeb apod.) a spadá do aktivit tradiční diplomacie. Na rozdíl od první oblasti patřící do veřejné diplomacie, které se v této práci primárně věnujeme, je z hlediska definic i teorie snadněji uchopitelná.

Pojem zahraniční kulturní politika navozuje dojem, že daná oblast je variantou vnitřní kulturní politiky zaměřenou navenek. Do jisté míry skutečně platí, že tradice pozorovatelné ve vnitřní kulturní politice (jako je zejména vztah státu ke kultuře, formy podpory kultury a médií) se odrážejí i v zahraniční kulturní politice. V oblasti bilaterálních a multilaterálních aktivit tradiční diplomacie je toto spojení patrné zejména na příkladu jednání o liberalizaci služeb na půdě GATT a později WTO a následná debata o kulturní rozmanitosti v rámci UNESCO, kde se střetly postoje Spojených států na straně jedné a diplomatické koalice vedené Kanadou a Francií na straně druhé (viz čtvrtá kapitola této publikace).

Výraz „zahraniční“ ovšem naznačuje také spojitost se zahraniční politikou a většina států se netají s tím, že zahraniční kulturní politika má být v souladu se zahraničněpolitickými cíly a je nástrojem vlivu na mezinárodní scéně. Tato spojitost je patrnější v rovině tradiční diplomacie, kde vstupují do kontaktu diplomaté s diplomaty; v oblasti veřejné diplomacie, kde se setkává více akτέρů, je hůře vystopovatelná.

Zahraniční kulturní politika a typy diplomatické aktivity.

Příbuzné pojmy

Obě složky zahraniční kulturní politiky jsou dávány v posledních letech do souvislosti nejčastěji s výrazy *měkká moc*, *veřejná diplomacie* a *nation branding*. Dané pojmy se překrývají a jejich užití i definice nejsou jednoznačné. Pojmy *měkká moc*, *veřejná diplomacie* a *nation branding*, jejichž definici zde předkládáme, vycházejí z anglosaské tradice, ve francouzském prostředí se pojmy měkká síla, branding a částečně i veřejná diplomacie nepoužívají. V době teoretického formování oblasti veřejné diplomacie nemůžeme opomenout fakt, že všechny tři zmíněné pojmy jsou hlavně výsledkem výzkumu v anglosaském světě a že koncept veřejné diplomacie, měkké síly a jejich interpretace jsou do velké míry závislé na vývoji americké zahraniční politiky.

Po konci studené války a s větší intenzitou po teroristických útocích na USA v září 2001 se zájem akademiků i politiků obrátil ke konceptu měkké moci (soft power), kterou definoval Joseph Nye (2004) jako opozici vůči tvrdé moci (hard power) postavené na vojenských a ekonomických prostředcích. V rámci jeho konceptu je kulturní diplomacie složkou veřejné diplomacie a je chápána jako nástroj šíření měkké moci. Jejím hlavním cílem je oslovit širší veřejnost a spolupodílet se tak na vylepšení (změně, posunu) vnímání daného státu v zemi příjemce. Měkká moc je také předpokladem pro důraz kladený některými státy, jako je Francie, na důležitost kulturních témat v oblasti tradiční diplomacie.

Úvahy o povaze a samé existenci měkké moci, tak jak ji definoval Nye, slouží v akademických debatách jako východisko k bližšímu zkoumání souvisejících konceptů. Jde zejména o roli image států (subnacionálních aktérů i supranacionálních celků) v mezinárodní politice a o instrumentalizaci veřejné diplomacie (public diplomacy) a nation branding v zahraniční politice. Tyto debaty jsou postaveny na dvou základních předpokladech vztahujících se k samé podstatě mezinárodních vztahů. Za prvé jde o odklon od státocentrického modelu mezinárodních vztahů, ve kterém hrají stále důležitější roli nevládní aktéři. Za druhé můžeme pozorovat (v rovině akademické i v politickém diskurzu) tendenci vnímat mezinárodní vztahy jako vztahy tržní, kde každý aktér usiluje o prosazení vlastní značky (brand) a příjemce svých zahraničněpolitických aktivit (stejně jako často i vlastní občany) vnímá jako klienty. Oba předpoklady mají společný důraz na vzrůstající roli veřejného mínění (tedy publika i jedince) v mezinárodních vztazích.

Jak si můžeme všimnout v odborné literatuře i v projevech politických představitelů, dochází k častému prolínání zmíněných konceptů (soft power, public diplomacy, nation branding). Jejich vymezení je stále nejasné, jediným zřetelným pojítkem je vztah k vnějšímu vnímání státu. V následujících řádcích se tedy pokusíme kriticky zhodnotit, klasifikovat a diferencovat výše uvedené pojmy, které mají úzký vztah ke kulturní diplomacii, jež je hlavním tématem celé práce. Zaměříme se na jejich teoretické ukotvení a rozdílné disciplinární základy.

Měkká moc

Podle Nye a jeho teorie moci⁷ jsou měkká a tvrdá moc propojené; obě jsou složkami schopnosti dosáhnout vlastního cíle ovlivňováním chování druhých.⁸ Liší se ovšem v nástrojích, které k tomu využívají – tvrdá moc je založena na donucovacích prostředcích (ekonomických a vojenských), měkká moc je silou přitažlivou. Mezi její základní zdroje patří kultura daného státu, politické hodnoty a zahraniční politika (je-li vnímána jako legitimní a morální). Nye se domnívá, že měkká moc získává v současném světě na významu, a to zejména díky vzrůstajícím společenským a politickým nákladům na užití tvrdé síly (ze strany veřejného mínění) a rozvoji komunikačních technologií. Její podceňování může vést k tragickým následkům, tak jak se stalo zejména po konci studené války, kdy USA ztratily potřebu investovat do veřejné diplomacie. Teroristické útoky v září 2001 pak ukázaly nutnost znovunavázání dialogu se zahraničním publikem právě prostředky veřejné diplomacie propagující měkkou sílu USA.

V souvislosti s tématem kulturní diplomacie je pro nás zejména zajímavá kulturní složka měkké moci. Nye ji vnímá velice široce, z hlediska aktérů i oblastí činnosti. Jeho pojetí kulturního komponentu měkké moci je tak v souladu s širším chápáním kultury zahrnujícím nejen aktivity umělecké povahy, ale i životní styl, hodnoty a komunikační prostředky.

⁷ Viz Nye, J. S. (2004): „Soft Power. The Means to success in World Politics“. *Public Affairs*, New York; Nye, J. S. (2004): „Soft Power and American Foreign Policy“. *Political Science Quarterly*, Vol. 119, No. 2, s. 255–270.

⁸ Nye, J. S. (2004): „Soft Power. The Means to success in World Politics“, op. cit., s. 7.

Z Nyeova chápání měkké moci vyplývá, že měkká moc je teoreticky i prakticky těžce uchopitelný pojem. Problematickou složkou je rovina jejího utváření (stát nemá takovou kontrolu nad měkkou mocí, jakou má nad tvrdou mocí, kde může lépe koncentrovat a směřovat své aktivity – Nye ovšem chápe veškerou aktivitu aktérů, podílejících se na utváření měkké moci, jako celek), složka šíření (stát opět nemá ve své moci veškeré kanály), ale zejména rovina percepce. Právě tento poslední bod je nejčastějším terčem kritiky konceptu měkké moci.⁹

Veřejná diplomacie

Nyeova teorie moci vyvolala velkou vlnu zájmu. V akademické sféře se tento zájem projevil hlavně jako rozbor Nyeova dualistického vidění moci. V praktické sféře koncept měkké moci vyvolal pozornost zejména o nástroj jejího šíření – veřejnou diplomacii. Veřejná diplomacie je na rozdíl od abstraktní měkké moci hmatatelným, organizačně i obsahově uchopitelným konceptem, který byl různými státy aplikován různým způsobem.

Veřejná diplomacie není novinkou v oblasti diplomatické praxe. Od devadesátých let mluvíme ale o tzv. nové veřejné diplomacii,¹⁰ jejíž rozmach souvisí – stejně jako u konceptu měkké moci – se stoupajícím významem veřejného mínění v mezinárodních vztazích a s využitím moderních informačních a telekomunikačních technologií v diplomacii. Veřejná diplomacie se od konce studené války stává hlavní složkou diplomatické praxe a stěžejním nástrojem měkké moci státu.

Nová veřejná diplomacie se liší od tradiční diplomacie. Je založena na sítích (tzv. network model) spíše než na státocentrickém pojetí mezinárodních vztahů. Podle Melissen je dále postavena na mizení hranice mezi vnitřními a zahraničními záležitostmi a na dialogu se zahraničními aktéry. K dalším charakteristikám patří její zaměření na delší časový horizont, které před-

⁹ Viz např. Bially Mattern, J. (2005): „Why Soft Power isn't so soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics“. *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 33, No. 3, s. 583–612, a Noya, J. (2005): „The symbolic power of nations“. *Place Branding*, Vol. 2, No. 1, s. 53–67.

¹⁰ Viz např. Leonard, M. (2002): „Public Diplomacy“. The Foreign Policy Center, London, a Melissen, J. (2005): „Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy“. Netherlands Institute of International Relations Clingendael, The Hague.

stavuje podstatu jejího problematického vztahu se zahraniční politikou. Zahraniční politika sleduje krátkodobější cíle než veřejná diplomacie založená na budování dlouhodobého vztahu důvěry mezi aktérem a příjemcem. Může se tedy stát, že zahraničněpolitické kroky, negativně vnímané občany jiného státu, naruší po léta utvářený vztah.

Definici nové veřejné diplomacie nabízí např. J. Peterková: „Veřejná diplomacie je činnost zaměřená na utváření a ovlivňování pozitivních představ o daném státu, hodnotách a činnostech, které reprezentuje mezi zahraniční veřejností. Prostředkem k dosažení žádoucího cíle je pravdivá komunikace se zahraniční veřejností prováděná v součinnosti státního aparátu i soukromých subjektů.“¹¹ Jak z definice vyplývá, jednou z charakteristik veřejné diplomacie je multiplicita aktérů na straně země poskytovatele i příjemce. Na obou stranách můžeme kromě tradičního státního aparátu zabývajících se zahraniční politikou identifikovat aktéry, jako jsou politické strany, nevládní organizace, jednotlivci, soukromé společnosti, diaspora (občané daného státu žijící v zahraničí; Leonard do této skupiny řadí i vztahy imigrantů s komunitami v zemi jejich původu) a subnacionální aktéři. Jejich rozmanitost zpochybňuje přetrvávání monopolu státu na vnější záležitosti a dokonce i jeho unitární charakter ve vztahu k vnějšímu světu. Aktivita všech zmíněných aktérů nepodléhá vždy koordinaci ze strany státu, jejich působení může být jejich vlastní iniciativou nebo dokonce vedlejším produktem jejich činnosti (viz např. image obchodních značek ovlivňující celkovou percepci státu v zahraničí).

Z hlediska změn ve fungování mezinárodních vztahů je pozoruhodná hlavně měnící se role subnárodních aktérů (ve vztahu k veřejné diplomacii i k branding, viz níže). Subnárodní aktéři profitují z rozměňování center moci v mezinárodních vztazích (Wang, 2005: 35). Nedá se říci, že by národní vlády ztrácely svou moc, spíše jsou nuceny se o ni dělit – zejména s městy, regiony a jinými menšími než státními celky. Nižší než státní celky vykazují v posledních letech intenzivnější vnější aktivity. V oblasti veřejné diplomacie a měkké moci mají subnárodní aktéři tu výhodu, že jejich pověst nebývá vždy asociována s obecnými představami o státu jako celku, zejména v oblasti zahraničněpolitických rozhodnutí není jejich dobrá pověst výrazně ovlivněna. Veřejná diplomacie je také v souvislosti s konceptem „low“ a „high“ poli-

¹¹ Peterková, J.: *Veřejná diplomacie*, op. cit., s. 13.

tics (low politics se vztahuje k úsilí o větší blahobyt a high politics ke sledování bezpečnosti a moci) zařazena do „low“ politics, která může být realizována i na nižší úrovni.

Přínosné konceptualizace veřejné diplomacie nabízí ve své práci M. Leonard. Zabývá se zejména hierarchií dopadů veřejné diplomacie, dimenzemi veřejné diplomacie (vychází z Nyeho) a vztahem aktérů provozujících veřejnou diplomacii v mezinárodních vztazích. Struktura důsledků veřejné diplomacie nemůže být ovšem chápána jako tvrzení, že jedna fáze je důležitější než jiná. Veřejná diplomacie funguje více jako graduální navazování dlouhodobého vztahu založeného na důvěře mezi poskytovatelem a příjemcem. Leonard identifikuje čtyři druhy důsledků veřejné diplomacie – seznámení se zemí poskytovatele (přímět cílové publikum myslet o dané zemi, oživit a obnovit jejich představy), zvyšování obliby země u cílového publika (vytváření pozitivní percepce, snaha přímět publikum vidět globální témata ze stejné perspektivy), utváření vazby mezi občany země příjemce se zemí poskytovatele (vědecká spolupráce, podpora prodeje produktů země poskytovatele, studijní výměny...) a konečně ovlivňování publika (přímět společnosti k investicím, publikum k podpoře pozic země poskytovatele a politiky k tomu, aby se chovali jako partneři na mezinárodní scéně). Teprve poslední fázi je možné považovat za reálný, resp. měřitelný vliv veřejné diplomacie, který se přelévá do oblasti materiální spolupráce.

Fáze veřejné diplomacie	Projevy (příklady)
1. seznámení	zvyšování povědomí o dané zemi, oživení/změna stávajících představ
2. zvyšování obliby	vytváření pozitivní percepce, snaha vidět realitu ze stejné/ blízké perspektivy
3. vytvoření vazeb	vědecká a kulturní spolupráce, studijní výměny
4. ovlivňování	investice/obchodní spolupráce se zemí poskytovatele, podpora zahraničněpolitických pozic poskytovatele

Důsledky veřejné diplomacie podle M. Leonarda. Zdroj: Leonard, M. (2002) „Public Diplomacy“. The Foreign Policy Center, London, a autorka.

Dalším přínosem M. Leonarda ke konceptuálnímu členění veřejné diplomacie je jeho dělení na tři dimenze: reaktivní (odehrává se v časovém rámci hodin a dnů), proaktivní (týdny a měsíce) a budování vztahu (roky). Každá

z dimenzí nabývá na důležitosti podle oblasti činnosti (politické/vojenské; ekonomické; společenské/kulturní).

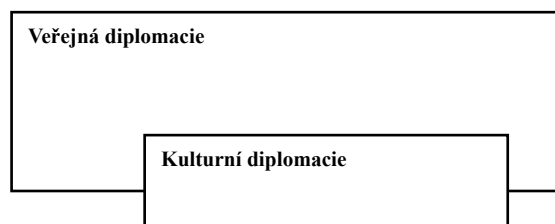
Cíl	Reaktivní dimenze (hodiny, dny)	Proaktivní (týdny, měsíce)	Budování vztahu (roky)
politický/vojenský			
ekonomický			
společenský/kulturní			

Tři dimenze veřejné diplomacie. Zdroj: Leonard, M. (2002) „Public Diplomacy“. The Foreign Policy Center, London.

Reaktivní dimenze veřejné diplomacie (kterou Leonard nazývá také „news management“) spočívá ve schopnosti reagovat na události (domácí i zahraniční politiky, události nečekané i plánované) tak, aby veřejná diplomacie byla v souladu se strategickými cíli dané země. Proaktivní dimenze (označovaná také „strategic communication“) vytváří takovou agendu, která usiluje o posílení hlavních „messages“ a má ovlivnit vnímání země vykonavatele veřejné diplomacie. Poslední dimenze se snaží o pochopení základních hodnot, je tedy předpokladem vzájemného porozumění.

Veřejná diplomacie a kulturní diplomacie

Kulturní diplomacie je aktivita zaměřená primárně na širší zahraniční publikum, ne pouze na diplomaty jako hlavní aktéry. Kulturní diplomacii lze tedy chápat jako součást veřejné diplomacie. Z hlediska tří dimenzí veřejné diplomacie, které definuje Nye a přejímá Leonard (viz tabulka na této straně), můžeme zařadit kulturní diplomacii do třetí kategorie. Jejím cílem je zejména budování dlouhodobého vztahu založeného na důvěře a vzájemném poznání.

Za jistý rozdíl mezi veřejnou a kulturní diplomacií lze považovat jejich institucionální ukotvení v rámci státních složek (neplatí v případě dalších výše jmenovaných aktérů, kteří jsou nepřímě zapojeni do kulturní diplomacie, jako jsou soukromé společnosti, subnárodní aktéři apod.). Instituce, zaměřující se na kulturní diplomacii, si přísně střeží (zejména v případě kulturních institutů, pakliže jimi daný stát disponuje) svou nezávislost na státním diplomatickém aparátu. Podle Melissena tak představuje kulturní diplomacie „nevládní hlas v mezinárodních vztazích“. ¹² V praxi je ovšem zřejmé, že tato nezávislost není zaručena, obzvláště když do kulturní diplomacie řadíme i audiovizí. Jedinou zárukou nezávislosti tak zůstává podmínka dlouhodobého zaměření kulturní diplomacie, zmíněná třetí dimenze veřejné diplomacie, která by měla zaručit, že kulturní diplomacie nebude podléhat nástrahám zejména první – reaktivní dimenze. To ovšem neznamená, že důsledky kulturní diplomacie nejsou ohroženy krátkodobými výkyvy image daného státu z oblasti první a druhé dimenze veřejné diplomacie, jež jsou více spjaté se zahraniční politikou.

Veřejná diplomacie a propaganda

Jak veřejné diplomacii, tak propagandě autoři přiznávají hlavní cíl ovlivňovat zahraniční publikum a jeho vnímání daného státu. Propaganda má skutečně podobné charakteristiky, včetně zaměření na širší veřejnost. Nicméně k její podstatě patří historická zatíženost konceptu a jeho lidové chápání (propaganda a totalitní režimy – nacistická a komunistická propaganda, kontext studené války; propaganda jako manipulace). Oproti tomu veřejná diplomacie je nahlížena jako moderní koncept, založený na dialogu s partnerskou zemí. Jak píše Melissen: „...rozdíl mezi propagandou a veřejnou diplomacií je ve způsobu komunikace. Moderní veřejná diplomacie je dvoustranným procesem, i když diplomaté mají vždy na mysli zájmy a zahraničněpolitické cíle své země.“ ¹³

Toto chápání veřejné diplomacie je samozřejmě velice idealistické a je založené na přesvědčení o etických základech veřejné diplomacie, jejíž užívání přispěje k lépe fungujícím mezinárodním vztahům. Veřejná diplomacie je tak definována jako nástroj, který sice usiluje o lepší percepci státu v zemi při-

¹² Melissen, J. (2005): „Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy“, op. cit.

¹³ Tamtéž, s. 22.

jemce, ovšem publiku je dán větší prostor pro interpretaci. Veřejná diplomacie nenutí (v souladu s Nyeovým pojetím měkké moci) přijmout jedno vysvětlení a jedno vidění světa. Interpretační prostor a dialog, které uvádí např. Melissen, jsou určující pro veřejnou diplomacii hlavně v její třetí – dlouhodobé dimenzi.

	Veřejná diplomacie	Propaganda
Společné rysy	zaměření na širší veřejnost snaha vytvořit pozitivní vnímání dané země v zemi příjemce	zaměření na širší veřejnost snaha vytvořit pozitivní vnímání dané země v zemi příjemce
Rozdíly	komunikace založená na dialogu otevřenost, prostor pro interpretaci	jednostranný komunikační proces jedna možná verze, příjemce nemá interpretační prostor.

Veřejná diplomacie a propaganda: společné rysy a rozdíly obou konceptů.

Leonardovo pojetí důsledků a dimenzí veřejné diplomacie a rozdíly, na kterých stojí diferenciaci veřejné diplomacie od propagandy, implikují fakt, že stěžejní složkou veřejné diplomacie je komunikace s příjemci. Komunikace je klíčovou dimenzí veřejné diplomacie a schopnost navázat kontakt s publikem vyžaduje změnu pojetí diplomacie. V devadesátých letech 20. století, kdy se veřejná diplomacie dostává do popředí diplomatických aktivit, jsou kladeny nové nároky na osobu diplomata, zvyklého z tradiční diplomacie na komunikaci se svým diplomatickým protějškem. Státní aparát proto i v oblasti zahraničních vztahů využívá soukromý sektor (zejména public relations, PR) a obrací se na experty, kteří mají větší zkušenosti s komunikací s širší veřejností.

Nation branding

Zaměříme se nyní na nation branding, koncept blízký PR a usilující o vytvoření nebo pozměnění značky daného státu (brand state), která jej bude jasně vymezovat na mezinárodní scéně a pro příjemce tohoto vzkazu bude jednoduší takový stát identifikovat s určitými charakteristikami. Každý stát takovou „značku“ přirozeně má, je tvořena představami zahraničního publika o daném státu. Branding však vychází z předpokladu, že je možné stávající pověst změnit či znovu vytvořit. Značka (brand) zároveň pomáhá vytvářet

pozitivní percepci státu na mezinárodním poli (stejně jako veřejná diplomacie), s cílem přilákání investorů, obchodních partnerů, turistů, a obecně má vytvářet chuť s daným státem spolupracovat. Podle S. Anholta „pověst státu v zahraničí je srovnatelná s pověstí značky firmy nebo produktu a vzhledem k tomu, že má potenciál ovlivňovat názory a chování cílového publika (zahraničních investorů, turistů, spotřebitelů, studentů, podnikatelů obchodních partnerů, médií, vlád, mezinárodních organizací apod.), má také velký význam pro rozvoj a prosperitu dané země“.¹⁴

Z hlediska akademického výzkumu se oblast brandingů nachází na rozhraní několika disciplín. Jde zejména o marketing, PR, veřejnou politiku, kulturní politiku, zahraniční politiku a mezinárodní vztahy. I jeho teoretická analýza je samozřejmě ovlivněna disciplinárním základem autora. Právě různorodý disciplinární základ konceptu brandingů vyžaduje pluridisciplinární perspektivu.

Nejenom státy, ale i jiné územní celky (nadmárodní i subnárodní) usilují v současné době o vytvoření vlastní značky, stejně jako firmy nebo konkrétní produkty.¹⁵ Tyto teritoriální jednotky se zaměřují na obhajobu své existence směrem navenek i dovnitř, snaží se „získat srdce i mysl“ (hearts and minds) svých občanů i zahraničního publika. Za brandingem tedy na jedné straně stojí nutnost vymezení na mezinárodním poli, na druhé straně také ekonomické motivace a sama loajalita domácích občanů vůči značce – státu.

V konkrétním pojetí je vytvoření značky spojeno s PR kampaní, která prostřednictvím jasných vzkazů (messages) a loga „prodává“ dané území. Za zahájením kampaně obvykle stojí buď snaha zviditelnit území (zejména města, regiony, ale i malé státy), oživit, obnovit starou pověst území (tak aby značka pomohla ekonomickým cílům a rozvoji dané jednotky), nebo zamezit tomu, že pověst daného území zaostává za realitou. I branding můžeme stejně jako veřejnou diplomacii rozdělit do několika fází – uvedení značky (zejména u méně známých míst), cílení publika (je-li značka známá, ale chceme-li se zaměřit na nové složky populace) a korekce vnímání značky (je-li dané území známé, ale ze „špatných“ důvodů).

¹⁴ Anholt, S.: *The importance of national reputation*, viz: www.fco.gov.uk/en/about-the-fco/publications/publications/pd-publication/national-reputation#.

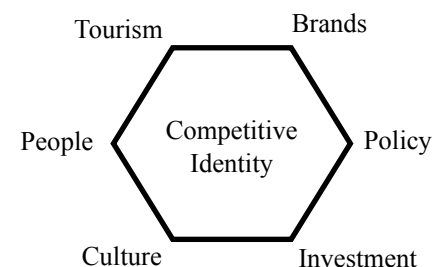
¹⁵ Ham, P. van (2001): „The Rise of the Brand State. The Postmodern Politics of Image and Reputation“. *Foreign Affairs*, Vol. 80, No. 5, s. 2–6.

Brandingu se v posledních letech věnují velké i malé státy. Mezi nejznámější příklady patří britská kampaň „Cool Britannia“, která usilovala o změnu britské značky. Snažila se o posun ve vnímání Velké Británie – od státu tradičního ke státu podporujícímu inovaci a kreativitu. Branding se však nevztahuje pouze ke státu nebo k regionu. Stát může být vnímán na jedné straně jako součást širšího celku (organizace, jako je Evropská unie a příslušnost k ní, má vliv na značku členských států, obecné charakteristiky celého kontinentu, a jejich percepce může mít důsledky pro kontinentální branding, silný např. u afrických států), na druhé straně jej ovlivňuje branding jeho vlastních součástí (města, regiony a další jednotky spoluutvářejí značku státu).

Součástí úvah o brandingu je i metoda valuace značky a jejích součástí. Stejně jako u soukromých firem existuje seznam hodnoty značek, bylo sestaveno také pořadí značek států – tzv. Anholt Nation Brands Index (NBI), který bere v potaz základní roviny značky států. Simon Anholt vytvořil pro konceptualizaci značky šestiúhelník – the Nation Brand Hexagon (viz obrázek)¹⁶ – a pro označení brandingů použil v poslední verzi pojem konkurenční identita (*competitive identity*). Na hrotech šestiúhelníku se nacházejí následující oblasti – lidé, turistika, kultura, obchodní značky, politiky a investice, které spoluutvářejí národní značku neboli jeho konkurenční identitu. Respondenti jsou v pravidelných průzkumech žádáni, aby se formou strukturovaných rozhovorů vyjádřili k uvedeným oblastem. Kategorie „lidé“ představuje percepci lidského kapitálu daného území, „turistika“ je zařazena z toho důvodu, že je nejviditelněji propagovanou součástí image státu (tak viditelnou, že občas obrazy splývají od jednoho státu ke druhému). „Kultura“ se vztahuje k lidové – masové – i k „vyšší“ kultuře a jejímu vnímání. S „obchodními značkami“ je spojena zejména otázka země původu (country of origin effect) značek firem daného státu. Další společensko-ekonomická kategorie „investice“ je chápána jako povaha a intenzita motivace obyvatel jiného státu žít a pracovat v daném státě. Konečně poslední oblast – „politiky“ – se vztahuje ke vnímání vnitropolitické situace i k roli, kterou stát hraje na mezinárodní scéně.

¹⁶ Anholt, S. (2005): „The Anholt Nation Brands Index. Special report on Europe's international image, Q2 2006, plus an update on the status Brand Denmark“. *Place Branding*, Vol. 2, No. 3, s. 264.

Jak je patrné z Anholtových kategorií, oblast brandingů a veřejné diplomacie se silně překrývá. Branding je ovšem bližší reklamní kampani, a proto i když je nutné jej pojímat jako dlouhodobou snahu, podléhá častěji – vzhledem ke své viditelnosti – krátkodobým politickým cílům. Ve srovnání s veřejnou diplomacií je branding širším konceptem, který pokrývá více oblastí. Na rozdíl od veřejné diplomacie jsou také motivace pro jeho využití převážně ekonomické povahy.

Složky konkurenční identity podle Simona Anholta. Zdroj: Anholt, S.: *The importance of national reputation*, op. cit.

	Veřejná diplomacie	Branding
Motivace	ekonomické, politické, strategické	primárně ekonomické
Disciplinární základ	mezinárodní vztahy, politické vědy, diplomatická studia, analýza zahraniční politiky	mezinárodní vztahy, politické vědy, public relations, marketing

Veřejná diplomacie a branding: motivace a disciplinární základ pro jejich zkoumání.

Branding a kulturní diplomacie

Základem logiky brandingů území je tedy ekonomické vidění světa. Toto pojetí s sebou nese různou formu ztotožnění – ne všichni aktéři jsou ochotni přijmout myšlenku, že lze stát považovat za produkt, který je nutné prodat

na mezinárodním poli. Gudjonsson nabízí klasifikaci přístupů k branding¹⁷ na absolutisty, roajalisty a umírněné. Absolutisté vidí národ jako zboží, které může být ztotožňováno se značkou. Stejně jako se národ proměňuje, může se proměňovat i jeho značka a vláda má za úkol vymezovat tuto měnící se realitu vůči ostatním značkám na mezinárodním poli. Absolutisté vidí stát jako firmu. Rojalistům se tento pohled příčí (jak uvidíme ve třetí kapitole této publikace, není v souladu s francouzskou kulturní tradicí). Jsou přesvědčeni, že stát má určité kvality, které jej nadřazují logice trhu, a nemůže být tedy „označkován“. Změny, kterými národ prochází, jsou založeny na vyšších filozofických základech. Umírněný pohled na branding je situován mezi roajalisty a absolutisty. Národ je pouze tělesem, ne aktivním hráčem, a je tedy na vládě a představitelích národa, aby reprezentovali hlas svých občanů v mezinárodních vztazích. Vláda je hlasem občanů státu a má za úkol vytvořit příznivé prostředí pro soutěž uvnitř státu i pro soutěž značek na mezinárodním poli.

Neexistuje všeobecně platné vymezení vztahu branding a kulturní diplomacie. Náhled tvůrců a vykonavatelů kulturní diplomacie na branding je úzce spjat s pohledem na stát jako značku a s jejich ztotožněním s tímto viděním zahraniční prezentace státu. V případě, že zainteresovaní aktéři (jako např. ve Velké Británii) přijmou strategii branding za svou, mohou ji využít v rámci kulturnědiplomatických aktivit. Stejně tak kulturní diplomacie může napomoci při tvorbě značky státu, protože vytváří zázemí pro jeho pozitivní percepci v zahraničí. Obě složky zahraniční prezentace si tak mohou být navzájem prospěšné. Nadále ovšem platí, že se kulturní diplomacie odvíjí od dlouhodobého budování vztahu s občany cizího státu. Uměle vytvořená značka v dnešním pojetí (re)brandingových strategií, vytvářených společně s experty rekrutovanými v soukromém sektoru, naproti tomu představuje časově ohraničenou kampaň, která stěží ovlivní po generace utvářený pohled na daný stát.

¹⁷ Gudjonsson, H. (2005): „Nation branding“. *Place Branding*, Vol. 1, No. 3, s. 283–298.

II. Kulturní diplomacie a její modely

Základní oblasti kulturní diplomacie

Kulturní diplomacie je v současné době součástí diplomatické praxe většiny států. Její národní varianty vykazují řadu společných rysů i odlišností. Mezi společné charakteristiky patří přesvědčení, že kulturní složka zahraniční politiky kladně ovlivňuje percepci státu a jeho politik v zahraničí. Sdílenou motivací kulturních diplomacií je tak snaha o pozitivní ovlivnění zahraničního publika. K tomuto účelu státy využívají svůj finanční i lidský kapitál, který investují nejčastěji do podpory činnosti kulturních center dané země v zahraničí, do organizace kulturních akcí, výuky jazyka, výměny umělců a osobností kulturního života, školních institucí v zahraničí, zahraničního vysílání (televizního a rozhlasového), kinematografie daného státu v zahraničí, překlada, akademických výměn (studentů, vědců, pedagogů) a do krajanských spolků jakožto nositelů kultury v zahraničí.

Rozvržení investic se samozřejmě stát od státu liší. Některé země mají vlastní samostatná **kulturní centra** – mezi nejznámější evropské příklady patří Goethe Institut (Německo), British Council (Velká Británie), Alliance française a francouzská kulturní centra – nemají jednotné označení (Francie) a Instituto Cervantes (Španělsko). V případě, že daný stát nemá vlastní kulturní centra, přebírají kulturní agendu kulturní oddělení zastupitelských úřadů dané země. U některých států (např. Francie) koexistují oba typy zahraniční kulturní reprezentace. V obou případech je hlavní náplní činnosti výuka jazyka dané země, organizace výstav, přednášek a jiných kulturních akcí. Tato složka kulturní diplomacie představuje základní osu kulturní diplomacie většiny zemí.

Druhým příkladem kulturnědiplomatické aktivity jsou **výměny umělců a osobností kulturního života** ze státu, kde země provozující kulturní diplomacii působí. Nejčastěji jde o spolufinancování pobytů umělců, spojených s prezentací umělecké činnosti – výstavou, koncertním turné apod. V některých státech fungují specializované organizace zaměřující se na přijímání zahraničních umělců, jako např. ve Velké Británii Visiting Arts nebo ve Francii CulturesFrance.

Do kulturní diplomacie bývá zahrnována i **podpora školních institucí daného státu v zahraničí**. Ačkoli převážná část zařízení je ze státního rozpočtu jen spolufinancována a ostatní zdroje získává ze školního, doprovodných aktivit, od sponzorů a od hostitelských zemí, zdaleka ne všechny státy si mohou dovolit finanční a personální zátěž spojenou s provozem škol v zahraničí. Příklady proto najdeme jen u velkých států, jako je např. Německo (v současné době německé ministerstvo zahraničních věcí spolufinancuje celkem 117 škol) nebo Francie (74 zařízení v přímé správě AEFÉ – Agence pour l'enseignement français à l'étranger). Podobná zařízení slouží primárně státním příslušníkům daného státu, kteří krátkodobě nebo dlouhodobě pobývají v zahraničí, a původně také vznikla právě pro krajany. Bývají však otevřeny i žákům a studentům z hostitelského státu. Diplomy získané v takových institucích, které jsou integrální součástí vzdělávacího systému vysílajícího státu a kde je výuka organizována podle jeho osnov a pravidel, jsou samozřejmě uznávány. Zahraniční školy tohoto typu jsou předstupněm pro další vzdělání ve státě, který školy spravuje. Vytvářejí tak potencionální „klientelu“ jeho vysokých škol.

Zahraniční vysílání je na pomezí kulturní diplomacie a komunikační strategie státu. V současné době, kdy roste význam veřejného mínění v mezinárodních vztazích a kdy se stalo běžnou praxí získávat informace téměř hned poté, co se událost stane, dochází k velkému boji mezi státy o vliv na mediálním poli. Televizního a rozhlasového soupeření se účastní zejména velké státy usilující o globální mediální vliv. Mezi nejznámější patří britská BBC World Service a také nově vzniklá francouzská France 24. Jejich vysílání je finančně náročné, a proto tato oblast kulturní diplomacie je příkladem časté spolupráce mezi státními a soukromými subjekty. I malé státy vlastní menší, převážně rozhlasová média vysílající do zahraničí. Jejich pořady nekonkurují velkým „hráčům“, jako je např. zmíněná BBC World Service, ale zprostředkovávají především krajanským komunitám kontakt s danou zemí. Do pod-

pory zahraničních audiovizuálních aktivit bývá zařazován i **vývoz kinematografických děl**, event. podpora nabídky rozhlasových a televizních programů zahraničním subjektům. Tato část agendy je samozřejmě závislá na velikosti lokální produkce.

Podpora překladu spočívá ve financování překladu děl autorů daného státu do jazyka státu příjemce. Představuje velmi dobře přijímanou a nenásilnou formu kulturní diplomacie, za kterou nebývá čtenáři hned patrné zahraničněpolitické pozadí. Pomáhá seznámit čtenáře na jedné straně s aktuálním vývojem na literární scéně daného státu, na druhé straně může zaplňovat mezery, které vznikly v období bez užších kulturních kontaktů (po konci studené války např. Německo a Francie financovaly i překlady starších děl svých autorů do jazyků států střední a východní Evropy). Podpora překladu tak pomáhá přiblížit kulturní model státu, jenž jej financuje.

Akademické výměny, tj. financování krátkodobých a dlouhodobých pobytů studentů, vědců a pedagogů v daném státě, jsou osvědčenou metodou kulturní diplomacie. Jejich podpora je založena na přesvědčení, že investice do budoucích a stávajících elit partnerského státu se v budoucnu vrátí. Dnešní studenti lépe poznají prostředí hostitelského státu a budou později vůči němu naladěni přátelsky. Když se pak jednoho dne stanou např. politickými představiteli nebo řediteli soukromých firem, budou ochotnější ke spolupráci se státem, v němž studovali. Největšími sponzorskými státy jsou v tomto případě opět Spojené státy, Velká Británie, Německo a Francie. Řada zemí s podobným cílem, tj. navázáním přátelské spolupráce, organizuje kromě akademických výměn také kratší pobyty pro stávající elity – významné osobnosti z prostředí politiky, státní správy, vědy a umění (např. USA a jejich International Visitor Leadership Program).

Krajané jsou považováni za neformální diplomaty daného státu. Proto jejich podpora – konkrétně **podpora krajanských spolků** jakožto nositelů kultury v zahraničí – spadá také do agendy ministerstev zahraničních věcí. Krajané často udržují kulturní zvyky své vlasti a přibližují ji tak i zahraničnímu publiku. Zároveň jsou zapojeni do politického života své nové vlasti a zejména prostřednictvím osobních kontaktů tak mohou vytvářet příznivé prostředí pro další jednání obou států. Ministerstva zahraničních věcí se obvykle podílejí na financování jednak samých krajanských sdružení, ale usilují také o stmelení krajanské komunity jako celku (např. Ministerstvo zahraničních věcí ČR od roku 1997 uděluje každoročně cenu Gratis Agit za šíření

dobrého jména České republiky v zahraničí a podílí se na vydávání měsíčníku *České listy*).

S jakou intenzitou a výší finanční a politické podpory se stát rozhodne investovat do jednotlivých oblastí kulturnědiplomatické aktivity, se odvíjí od řady lokálních specifik – na straně státu vysílajícího i státu příjemce. Rozdíly v pojetí kulturních diplomacií vycházejí v první řadě z odlišných kulturních tradic – kulturní diplomacie v sobě nese nejen zvláštnosti zahraniční politiky daného státu, ale i rysy jeho kulturní politiky a celého kulturního modelu, který propaguje v zahraničí. Základní prvek proto představuje **postoj daného státu ke kultuře** a k organizaci kulturního života a jádrem problému je na první pohled podíl mezi státním a soukromým sektorem. Pro státy s tradicí propojení kultury se státním aparátem (Francie) je bezesporu snazší mobilizovat kulturní prostředky pro dosažení zahraničněpolitických cílů. Naproti tomu země, kde je organizace kulturního života více ponechána soukromé sféře (USA), mívají problémy obhájit financování kulturnědiplomatické činnosti. Rozdíl spočívá ve vedení politické a veřejné debaty na dané téma, zejména pak v otázce finančních zdrojů. U obou typů vztahu kultury a státu nicméně platí, že v případě zahraničněpolitické potřeby stát na sebe roli sponzora exportu kultury přebírá.

Vzhledem k tomu, že zahraniční politika je stále primárně v rukou státu, představuje **státní aparát centrální prvek kulturní diplomacie** všech zemí. Zde ovšem podobnosti končí. Nalezneme typy kulturních diplomacií, zejména u států se silnou centralistickou tradicí, kde má stát nejen rozhodující slovo a je ve středu koncepční práce, ale soustřeďuje ve svých rukou i výkon veřejné diplomacie – k tomuto typu je francouzský model nejbližší. Ale od této podoby se v současnosti, kdy se zvyšuje multiplicita aktérů na mezinárodní scéně, ustupuje. Stále častějším modelem je spolupráce s nadacemi, privátními subjekty a prvky samosprávy a přesun kompetencí na specializované agentury, a to ve všech etapách formování a realizace kulturní diplomacie. Zahraniční kulturní aktivity dalších subjektů tedy doplňují státní iniciativy a dochází tak k synergickému efektu.

Velikost státu není z hlediska pokrytí výše zmíněných oblastí činnosti významnou proměnnou. Je pravda, že malé státy jsou ve výkonu kulturní diplomacie méně ambiciózní, ale to neznamená, že neusilují o pokrytí celé škály kulturnědiplomatických aktivit (jako např. Česká republika, viz níže). Daleko důležitějším momentem, který ovlivňuje pole působnosti kulturní di-

plomacie, je **politická vůle** a od ní odvislé finanční prostředky určené kulturní diplomacii.

Kromě vnitropolitické atmosféry a lokálních tradic působí na kulturní diplomacii samozřejmě **vývoj událostí na mezinárodní scéně**, které vytvářejí rámec kulturnědiplomatických aktivit. Ve druhé polovině 20. století stejně jako celou oblast mezinárodních vztahů, tak i kulturní diplomacii ovlivnily konec studené války a percepce událostí ze září 2001. Na zmíněné mezníky reagovaly různé národní kulturní diplomacie s různou intenzitou – výrazněji dějinné události ovlivnily např. USA, kde je nyní kulturní diplomacie znovu konstantou zahraniční politiky. Prostředky kulturní diplomacie zde byly hojně využívány v době studené války, ačkoli před rokem 1938 panoval konsenzus, že „kultura spadá do oblasti lidské tvořivosti, obecného vkusu a volného podnikání“.¹⁸ Po konci studené války se opět objevilo přesvědčení, že kulturní diplomacie je zbytečná, a hlavní organizace zabývající se šířením americké kultury v zahraničí – USIA (United States Information Agency) – byla integrována do ministerstva zahraničních věcí. K další změně poté došlo v souvislosti s událostmi ze září 2001, kdy byla zřízena funkce Undersecretary of State for Public Diplomacy. Do agendy, spojené s výkonem této funkce, opět spadala kulturní diplomacie. Tato změna vycházela z předpokladu, že došlo k podcenění komunikace s veřejností v zahraničí (zejména v islámských zemích) a že je nutné znovunavázat dialog pomocí veřejné diplomacie s cílem zamezit dalším vzájemným nepochopením.

Kulturní diplomacie jednotlivých států se také liší v rozsahu **geografických priorit**, které se zpravidla řídí geografickými prioritami zahraniční politiky dané země. Kulturní diplomacie malého státu je tak co do zeměpisného rozsahu méně ambiciózní a soustřeďuje se, jak je patrné z příkladu České republiky (viz níže), na své bezprostřední okolí a na velká světová kulturní centra (metropole velkých ekonomik světa). Geografické priority mohou rovněž podléhat politickým událostem na mezinárodní scéně a jednotlivé regiony světa se např. v dobách krize stávají hřištěm, na němž kulturními prostředky velké státy soupeří o vliv. Od počátku 21. století je např. patrný důraz

¹⁸ Viz např. Mitchell, J. M.: *International Cultural Relations* (London, 1986), s. 22–27; Espinosa, J. Manuel: *Inter-American Beginnings of U.S. Cultural Diplomacy, 1936–1948* (Washington, DC, 1986), s. 3–27.

na kulturnědiplomatické aktivity na Blízkém východě, kde zejména prostřednictvím zahraniční audiovizívní soutěže o přízeň místního publika USA, Velká Británie a Francie.

Příklady kulturních diplomacií

Kulturní diplomacii provozují malé i velké státy, existují mezi nimi státy s kratší i delší tradicí kulturnědiplomatických aktivit. Velice aktivní je nyní např. čínská kulturní diplomacie, která po vzoru západních států rozšiřuje síť svých vlastních kulturních center, tzv. Konfuciových institutů. Ovšem mezi aktéry provozujícími kulturní diplomacii neaktivněji a s největší finanční podporou bezesporu patří Francie, Velká Británie, Německo a USA. Francouzskému modelu je věnována celá třetí kapitola této publikace, uvedeme nyní pro ilustraci příklady kulturních diplomacií výše zmíněných zemí. Krátce uvedeme i příklad malého státu a jeho kulturní diplomacie, konkrétně kulturní diplomacii České republiky.

Kulturní diplomacie Spojených států amerických

Základní charakteristika

Pro americkou kulturní diplomacii je symptomatická její měnící se intenzita – nevyrovnaná politická podpora a s tím spojené i změny v geografických prioritách. Ačkoli je kulturní diplomacie během na dlouhou trať, americká kulturní diplomacie je v zahraničí často kritizována za to, že Američané jsou přítomni jen během krizí a v době míru odcházejí z terénu – dochází tedy k mobilizaci kulturní diplomacie v závislosti na momentální situaci.¹⁹ Dalším významným rysem je tradiční nedůvěra vztahující se ke spojení kultury a vládních institucí – v USA převažuje pocit, že kultura podléhá zákonům trhu stejně jako ostatní oblasti činnosti – tento argument se tak nejčastěji objevuje právě v situacích jako po konci studené války, kdy bylo třeba obhajovat samu existenci kulturní diplomacie. Přestože se stát v průběhu 20. století stále více zapojoval do exportu americké kultury, spolupráce s nadacemi

¹⁹ Viz např. *Cultural Diplomacy – The Linchpin of Public Diplomacy*. Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy, U.S. Department of State, September 2005.

a se soukromým sektorem byla vždy zdůrazňována. V neposlední řadě je americká kulturní diplomacie charakterizována úzkým spojením informačních kampaní a kulturních aktivit. Není tajemstvím, že např. během studené války svou roli v kulturní diplomacii hrály i zpravodajské služby.

Historie

Počátky americké kulturní diplomacie sahají do první poloviny 20. století, kdy byly kulturnědiplomatické aktivity směřované hlavně do Latinské Ameriky, kde se USA snažily vyvážit vliv nacistického Německa – v roce 1938 bylo v rámci amerického ministerstva zahraničních věcí vytvořeno Oddělení kulturních vztahů (Division of Cultural Relations). Po druhé světové válce zájem o kulturní diplomacie klesl – s výjimkou oblasti západní Evropy a konkrétně Německa a Rakouska. Byly zde zřízeny tzv. America Houses, v jejichž prostorách se nacházela kulturní centra a knihovny. Ve stejném období byl zřízen Fullbright Program (1946), který i dnes pomáhá financovat akademické výměny. Počátek studené války vyvolal opět zájem o kulturní diplomacii. Centrální institucí, jež spravovala informační a kulturní programy, se stala USIA (United States Information Agency). Do její agendy spadala kulturní centra v zahraničí, výuka anglického jazyka, organizace výstav apod. Mezníkem ve vývoji americké kulturní diplomacie je konec studené války. Devadesátá léta 20. století znamenala radikální snižování finančních a personálních zdrojů (rozpočet USIA koncem devadesátých let klesl o 33 % a lidské zdroje o 29 %²⁰). V roce 1999 byla USIA zrušena a připojena k Department of State. Ve stejném období docházelo také ke změnám v geografické orientaci americké kulturní diplomacie. Zájem se upíral na východní Evropu a na státy, které získaly nezávislost po rozpadu Sovětského svazu. K dalšímu obratu došlo po událostech ze září 2001. V americkém tisku i odborné literatuře nacházíme volání po návratu kulturní diplomacie. Jako by si americká veřejnost začala uvědomovat zhoršování vnímání USA v zahraničí, a to zejména v islámském světě. Kulturní diplomacie je tak ve Spojených státech vnímána jako důležitá součást diplomacie veřejné, kulturní diplomacie je opět v módě. Odpovídá tomu jak navyšování finančních zdrojů, tak i organizační změny v americké administrativě.

²⁰ Sablosky, J. A.: *Recent Trends in Department of State Support for Cultural Diplomacy: 1993–2002*. Center for Arts and Culture, 2003, s. 4.

Institucionální struktura a oblasti činnosti

Aktivity americké kulturní diplomacie pokrývají všechny oblasti kulturně-diplomatické aktivity – Spojené státy americké disponují kulturními centry v zahraničí a spravují knihovny, podporují výměny umělců apod. Rozsáhla je i struktura zahraničního vysílání. The Broadcasting Board of Governors, který dohlíží na americká veřejná média vysílající do zahraničí, má pod svým dohledem Voice of America (VOA), Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), Radio Free Asia, World Net Television a Radio/TV Martí. Po událostech ze září 2001 Spojené státy iniciovaly nové mediální projekty, jako jsou Radio Farda (Írán), Afghanistan Radio Network a Middle East Television Network pro oblast Blízkého východu (skládá se z Radio Sawa, které nahradilo arabskou část vysílání VOA, a Alhurra – televizního vysílání v arabském jazyce). Méně podpory pak plyne do exportu americké kinematografie, která se zejména díky tržní síle Hollywoodu a amerických distribučních společností „prodává sama“.

Administraci většiny kulturních programů je v současné době pověřeno Bureau of Educational and Cultural Affairs (ECA), fungující v rámci Department of State. ECA spadá přímo pod Undersecretary of State for Public Diplomacy and Public Affairs (funkce byla zřízena po zrušení USIA v roce 1999). Mezi další aktivity patří podpora překladů amerických autorů a zvláštní pozornost je věnována vědeckým a studijním pobytům v USA (stipendia jako Fullbright Scholarships, fungující od roku 1946). USA organizují také prostřednictvím International Visitor Leadership Program (do roku 2004 International Visitors Programme) pobyty zahraničních elit v USA a prostřednictvím Office of English Language Programs plynou investice také do výuky anglického jazyka v zahraničí.

*Britská kulturní diplomacie**Základní charakteristika*

Britská kulturní diplomacie je charakterizována třemi základními rysy. V první řadě je to větší podíl regionálních hráčů. Vzhledem k probíhající devoluci moci ve Velké Británii dochází od druhé poloviny devadesátých let i v oblasti kulturní diplomacie k většímu zapojení regionálních hráčů než u jiných států. I Skotsko, Wales, Anglie a Severní Irsko mají tak své zahraniční kulturní ambice. Dalším znakem je snaha o využívání moderních trendů ve-

řejné diplomacie, včetně strategií nation branding. Britská kulturní diplomacie je velice inovativní – jako jeden z prvních států investovala Velká Británie, která je velkým propagátorem moderní veřejné diplomacie, právě do oblasti branding. Kampaň *Cool Britannia*, která byla zahájena v období působení premiéra Tonyho Blaira, byla jednou z prvních iniciativ na úrovni státu, jak změnit image daného státu v zahraničí. Velká Británie prostřednictvím této kampaně usilovala o změnu pohledu – na rozdíl od zažitého obrázku tradiční země chtěla nabídnout modernější tvář. V neposlední řadě je ve Velké Británii kladen velký důraz na nepřímý vliv britské centrální vlády v oblasti exportu kultury a kulturní spolupráce. Ministerstvo zahraničních věcí tak sice vytyčuje hlavní směr kulturní diplomacie v souladu s cíli zahraniční politiky, ale samý výkon kulturní diplomacie je v rukou zejména stěžejního aktéra – British Council.

Historie

Stejně jako pro francouzskou kulturní diplomacii je i pro tu britskou důležitá její koloniální minulost. Z hlediska geografického směřování je tak britská kulturní diplomacie ve velké míře zaměřena na bývalé kolonie, se kterými udržuje užší kulturní vztahy. Historicky lze britskou kulturní diplomacii označit za systém s dlouhou tradicí. **British Council for Relations with other countries**, který disponuje pobočkami (tj. kulturními a jazykovými centry v zahraničí), byl založen již v roce 1936. V roce 1938 byl jeho název změněn na British Council a podle královské charty z roku 1940 má za úkol: „šíření povědomí o Velké Británii a zajištění jejího dlouhodobého ocenění“. Dnes je přítomen ve 109 zemích světa. Stejně jako v případě USA došlo v britské kulturní diplomacii po konci studené války k výrazným rozpočtovým škrtům, na druhou stranu British Council otevřel pobočky v zemích střední a východní Evropy. Opět se objevilo dilema, jestli se má Velká Británie soustřeďovat na nové oblasti či oblasti s menším kulturním zastoupením jiných mocností nebo navázat na svou přítomnost ve státech, se kterými má dlouhé vztahy a kde má vybudovanou pozici, jako je např. západní Evropa.

Institucionální struktura a oblasti činnosti

Od počátku 21. století prochází britská administrativa řadou proměn²¹ spojených s větším důrazem, který Velká Británie klade na veřejnou diplomacii, jejíž je kulturní diplomacie i v britském pojetí součástí. Změny se zaměřily zejména na koordinaci aktivit spojených s veřejnou diplomacií – v roce 2006 byl založen tzv. Public Diplomacy Board (PDB),²² jehož členy jsou mimo jiné i zástupci institucí věnujících se primárně kulturní diplomacii – ředitel British Council a ředitel BBC World Service. Scházejí se minimálně čtyřikrát do roka. PDB určuje strategické směřování britské veřejné diplomacie, sleduje a hodnotí její důsledky a navrhuje využití finančních prostředků.

V oblasti kulturní diplomacie deleguje britské ministerstvo zahraničních věcí (Foreign and Commonwealth Office, FCO) správu mezinárodních kulturních vztahů na British Council, který zajišťuje výměny v oblasti vzdělání, umění a vědy, vysílání britských umělců a učitelů jazyka do zahraničí. British Council je nevýdělečnou organizací a funguje nezávisle na vládě (jako Non-Departmental Public Body). Ve vztahu k PDB je zajištěna jeho operační nezávislost v každodenní činnosti. Sesterskou organizací British Council je organizace Visiting Arts, která se stará o přijímání zahraničních umělců, vědců a učitelů ve Velké Británii. Na jeho financování se podílejí Arts Council of England, the Scottish Arts Council, the Arts Council of Wales, the Arts Council of Northern Ireland, FCO, ministerstvo pro kulturu, média a sport (The Department for Culture, Media and Sport, DCMS) a British Council. Jak British Council, tak Visiting Arts mají možnost kromě alokovaných zdrojů z rozpočtu ministerstev a dalších institucí hledat vlastní finanční prostředky. V současné době je poměr vládních zdrojů a ostatních zdrojů financí v případě British Council 1 : 2.

British Council disponuje také pravomocemi v oblasti akademické výměny, spravuje tzv. Chevening Scholarships, které jsou určené zahraničním studentům a jsou financované britským ministerstvem zahraničních věcí. Činnost British Council je geograficky členěna do třinácti regionů, v rámci

²¹ Viz *Lord Carter of Coles Public Diplomacy Review* z prosince 2005, dostupné na www.britishcouncil.org/home-carter-report, a *Wilton Review* z roku 2002.

²² Kromě Public Diplomacy Board funguje ještě jako jeho poradní orgán, tzv. Public Diplomacy Partners Group, který sdružuje větší počet členů a jehož úkolem je realizace návrhů PDB.

něhož vždy jeden BC je hlavním centrem pro celý region. Základní jednotkou aktivit British Council v zahraničí tak není stát, ale region.

Velká Británie má také svá zahraniční audiovizuální média – BBC World Service nabízí rozhlasové i televizní vysílání. Od března 2008 vysílá i do oblasti Blízkého východu BBC Arabic television. BBC World je rovněž začleňována mezi aktéry britské strategie veřejné diplomacie, ale Public Diplomacy Board zajišťuje BBC World Service plnou editorskou nezávislost. Kromě BBC World Service britské ministerstvo zahraničních věcí dále podporuje British Satellite News nabízející programy s britskou tematikou k další distribuci.

Geografické priority britské kulturní diplomacie jsou velice široké – pokrývají oblast střední a východní Evropy, státy bývalého Sovětského svazu, východní a jihovýchodní Asii, jižní Asii, Afriku a islámské země. Stanovení konkrétních prioritních zemí v rámci širších regionů spadá do kompetencí PDB, který určuje cca 25 států, jejichž oslovení prostředky veřejné, a tedy také kulturní diplomacie je v souladu se zahraničněpolitickými cíli Velké Británie.

Německá kulturní diplomacie

Základní charakteristika

Mezi základní rysy německé kulturní diplomacie patří velký podíl nadací na financování kulturních a vzdělávacích aktivit v zahraničí. Druhým výrazným rysem je – zejména v porovnání s Francií – relativně velká nezávislost ředitelů Goethe institutů, německých kulturních center v zahraničí, na zastupitelských úřadech Spolkové republiky Německo v dané zemi.

Historie

Po druhé světové válce usilovalo Německo o znovunabytí pozice na mezinárodní scéně, oblast šíření německé kultury byla však negativně ovlivněna zkušeností s válečnou propagandou. Goethe instituty, německá kulturní a vzdělávací centra v zahraničí, si proto vzhledem k dané historické zátěži bedlivě střeží svou nezávislost na centrální vládě. Tato situace je v Německu umožněna i koncentrací hlavních kompetencí v oblasti kultury v rukou německých spolkových vlád.

Počátky novodobé německé kulturní diplomacie spadají do padesátých let 20. století. V roce 1951 byl založen Goethe-Institut jako nástupce Německé akademie (Deutsche Akademie, DA) a zaměřil se zpočátku zejména na vý-

uku německého jazyka na území SRN. Na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století vstupuje Goethe-Institut i do zahraniční politiky a přejímá zahraniční kulturní centra. V roce 1976 byla podepsána Smlouva mezi ministerstvem zahraničních věcí a Goethe-Institutem, upravující statut Goethe-Institutu, a označila jej za nezávislou kulturní instituci. Pád komunismu znamenal předěl v činnosti Goethe-Institutu, došlo především k výrazné geografické reorientaci na východní Evropu. Byly otevírány nové pobočky v zemích bývalého sovětského bloku, a to v době, kdy jinde byly instituty zavírány v rámci úsporných opatření. Významným mezníkem ve struktuře aktérů německé kulturní diplomacie je leden 2001, kdy došlo ke spojení Goethe-Institutu a organizace Inter Nationes, která byla původně primárně zaměřena na média a byla závislá na německé tiskové agentuře. Měla za úkol šířit v zahraničí informace o Německu prostřednictvím distribuce knih, novin a filmů. V roce 2001 tak vznikl Goethe-Institut Internationes (GIIN). Podle článku 2 statutu GIIN je cílem nové organizace šíření německého jazyka v zahraničí, mezinárodní kulturní spolupráce a poskytování informací o kulturní, společenské a politické situaci v Německu.

Institucionální struktura a oblasti činnosti

Současná německá kulturní diplomacie vychází z materiálu nazvaného *Koncepce 2000*, kterou představil tehdejší ministr zahraničních věcí Joschka Fischer. Kromě výše zmíněného sloučení Goethe-Institutu a Inter Nationes nepřináší mnoho změn: „Spíše potvrzuje a rozvíjí první, do té doby neměnné psané principy německé zahraniční kulturní politiky ze sedmdesátých let. Nebylo třeba měnit osvědčenou institucionální strukturu nejdůležitějších kulturněpolitických aktérů působících v zahraničí... Organizace mají nadále zůstat autonomní a zasazovat se v duchu kulturní výměny o otevřenou a sebekritickou zahraniční kulturní politiku. ...Z dlouhodobějšího hlediska koncepce zdůrazňuje spolupráci v oblasti vzdělávání a vědy. U stávajícího prioritního postavení jazykové výuky došlo ke změně toliko ve snaze nechápat němčinu jako předmět konkurence, nýbrž jako jeden z mnoha prostředků k uspokojení touhy po německé kultuře.“²³

²³ Richterová, P.: *Německá zahraniční kulturní politika ve světle globalizace: německé dvojí řešení*, dostupné na www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=700.

Na centrální úrovni je hlavním institucionálním prvkem Sekce pro kulturu a komunikaci (Abteilung für Kultur und Kommunikation) federálního ministerstva zahraničních věcí. Sekce je dělena jak tematicky (výuka německého jazyka v zahraničí, německé školy v zahraničí, akademické výměny, zahraniční vysílání atd.), tak geograficky (kulturní a mediální vztahy podle jednotlivých regionů světa). Disponuje také v rámci agendy veřejné a kulturní diplomacie třemi pověřenci (pověřenec pro kulturu a vzdělání, pověřenec pro komunikaci a veřejnou diplomacii a pověřenec pro kulturní a mediální vztahy) a jedním zvláštním pověřencem pro mezikulturní dialog. Největšími partnery pro oblast kulturní diplomacie jsou Goethe-Institut, DAAD (Deutsche Akademische Austauschdienst – Spolková služba pro akademickou výměnu), DW (Deutsche Welle – německé zahraniční rozhlasové a televizní vysílání) a nadace Alexandra von Humboldta, zaměřená na oblast akademické výměny (nadace je financována převážně z federálních zdrojů, zejména ministerstva zahraničních věcí a ministerstva školství). Významnou roli hrají také další velké nadace napojené na politické strany – Nadace Konrada Adenauera, Heinricha Bölla a Friedricha Eberta.

Goethe instituty, jak již bylo řečeno výše, jsou hlavními prvky německé kulturní diplomacie. Poskytují primárně kurzy německého jazyka, pořádají kulturní akce a disponují veřejně přístupnými knihovnami i celými informačními centry. Společně s německými zastupitelskými úřady v zahraničí vybírají Goethe instituty významné osobnosti dané země, které zvou do SRN. Vedle samých Goethe institutů existují i menší, tzv. Goethe Zentra. Stejně jako v případě British Council jsou aktivity jednotlivých Goethe institutů koordinovány na regionální úrovni v rámci patnácti regionů, jejichž regionální ředitelé se pravidelně scházejí. Konkrétní rozhodnutí jsou nicméně přijímána na úrovni každé země. Centrála GIIN radí ředitelům jednotlivých GI, ale ti mohou nakládat s finančními prostředky zcela svobodně. V zemi hostitele je ředitel Goethe institutu nezávislý na velvyslanectví v dané zemi a není mluvčím německé vlády a vládní politiky. Zástupci GIIN proto neustále zdůrazňují svou nezávislost na německém ministerstvu zahraničních věcí, přestože jsou Goethe instituty začleněny do schématu německé zahraniční politiky. Ředitelé GI mají tedy povinnost spolupracovat se zastupitelskými úřady, informovat ministerstvo zahraničních věcí o aktivitách, teoreticky má dokonce ministerstvo právo veta, a to v případě, že je činnost GI v rozporu se zahraničněpolitickými zájmy Německa. Nezávislost Goethe

institutů panuje i na finanční úrovni. Němci kladou důraz na finanční soběstačnost institutů – pobočky v Německu se samofinancují, zahraniční instituty jsou z velké části spolufinancovány ministerstvem zahraničních věcí. Vlastní zdroje plynou z jazykových kurzů a od sponzorů. V posledních letech se podíl zdrojů alokovaných z veřejných rozpočtů a vlastních zdrojů Goethe-Institutu pohyboval okolo 1 : 3.²⁴

Geograficky se německá kulturní diplomacie tradičně orientuje na západní Evropu, kde také stále přetrvává největší zájem o výuku německého jazyka. Po konci studené války v souladu s geopolitickými trendy došlo k znovuoživení zájmu o střední a východní Evropu a od počátku 21. století se německá kulturní diplomacie soustředila na oblast Střední Asie a arabské země. Celkově lze nicméně přítomnost německých kulturních center označit za globální, což řadí Německo spolu s Velkou Británií a Francií na první místa mezi zeměmi s velkou šíří kulturnědiplomatických aktivit.

*Česká kulturní diplomacie*²⁵

Základní charakteristika

Kulturní diplomacie České republiky je v současné době zainteresovanými aktéry označována jako kulturní složka prezentace ČR v zahraničí, která je dále složena z ekonomické a turistické oblasti. Toto komplexní pojetí zahraniční prezentace je vlastní menším státům, jež podobně jako ČR akcentují ekonomické vlivy působení kulturní diplomacie. Česká republika je na počátku 21. století stále ještě ve fázi formování zahraniční prezentace a kulturní diplomacie. Vymezuji se vztahy mezi hlavními aktéry, existuje zde i úsilí držet krok se zahraničními trendy v daných oblastech (využití moderních technologií, branding a marketing apod.).

Česká republika je malá země, nicméně usiluje – samozřejmě méně ambiciózně a s menší teritoriální působností – o pokrytí všech oblastí kulturní diplomacie a kulturní dimenze zahraniční politiky. Disponuje vlastními kulturními instituty v zahraničí, podporuje výuku českého jazyka a vývoz lite-

²⁴ Viz *Výroční zprávy Goethe-Institutu z let 2002–2007*. Dostupné na www.goethe.de/uun/jbu/jb08/enindex.htm.

²⁵ Tomalová, E.: „Kulturní rozměr české zahraniční politiky“. In: Kořan, M. (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2008, s. 381–393.

ratury, kulturní výměny, udržuje vztahy s krajanskými komunitami jakožto nositeli a šířiteli české kultury v zahraničí a má dokonce vlastní zahraniční rozhlasové vysílání.

Historie

O české kulturní diplomacii můžeme mluvit až od roku 1993, tedy od vzniku samostatné České republiky. Počátek devadesátých let, krátká doba existence ČSFR, neznamenal významné období pro kulturní diplomacii, která nebyla prioritní oblastí transformující se zahraniční politiky. Nelze říci, že za existence ČSSR zde nebyla jistá forma kulturní diplomacie, samozřejmě odpovídající ideologickým a zahraničněpolitickým cílům tehdejšího státu. Před rokem 1989 např. disponovalo Československo tzv. *kulturními a informačními středisky*, která podávala určitý okruh informací o dění v tehdejší Československu.²⁶ Teritoriálně i politicky byla zaměřena především na státy komunistického bloku. Činnost těchto středisek odpovídala běžné náplni činnosti zahraničních kulturních center, zaměřovala se na organizaci koncertů, pořádání jazykových kurzů, přednášek, filmových představení, literárních večerů apod. Kulturní a informační střediska byla na počátku devadesátých let zrušena a vznikla tzv. Česká centra, hlavní nositelé novodobé české kulturní diplomacie. Zpočátku se zaměřila na budování povědomí o nové identitě České republiky – demokratické země v centru Evropy, usilující o zapojení do evropských a mezinárodních struktur. V současné době je náplň jejich činnosti podobná jako u jiných zahraničních kulturních center typu Goethe-Institut nebo British Council.

Institucionální struktura a oblasti činnosti

Základním dokumentem, vztahujícím se k zahraniční prezentaci ČR, a tudíž i k oblasti kulturní diplomacie, a definujícím působnost hlavních aktérů, je *Koncepce jednotné prezentace České republiky*. Byla schválena v lednu 2005²⁷ a usiluje o propojení prezentačních aktivit v jednotlivých oblastech (cestovní ruch, export, kultura, věda atd.). Jejím cílem je „sjednotit postup orgánů státní správy v oblasti prezentace doma i v zahraničí, oprostít se od stá-

²⁶ Podrobněji o historii české veřejné diplomacie a kulturní diplomacie viz např. Peterková, J.: cit. op.

²⁷ *Usnesením vlády ČR č. 74 z 19. ledna 2005*.

vajíciho obrazu postkomunistické země s levnou pracovní silou, /.../ zvýšit počet kvalitních zahraničních investic a zisků z turistiky, /.../ zvýšit efektivitu výdajů státního rozpočtu na prezentační a marketingové aktivity státu a podporovat vytváření pozitivního obrazu České republiky...“²⁸ Zásadním přínosem Koncepce je tak především sama reflexe v rámci státní správy o koncepci zahraniční prezentace ve všech zmíněných oblastech.

Styčným prvkem současné kulturní diplomacie České republiky je v rámci centrální administrativy **Ministerstvo zahraničních věcí ČR**. Odbor, který má dnes na starosti mj. i kulturní diplomacii, prošel od počátku 21. století řadou organizačních změn a několikrát byl změněn i jeho název. Od roku 2008 jde o Odbor pro kulturu, komunikaci a prezentaci (OKKP), spadající pod Sekci ekonomické spolupráce a zahraniční prezentace.²⁹ Tento odbor se podílí na formulaci zahraniční politiky ČR v dané oblasti a zabezpečuje zapojení relevantních subjektů do prezentační činnosti (v oblasti kulturní diplomacie tak komunikuje zejména s Českými centry a se zastupitelskými úřady, kterým nabízí konkrétní možnosti kulturních aktivit v zahraničí). Podle *Koncepce jednotné prezentace České republiky* z roku 2005 má zajišťovat chod sekretariátů nového orgánu – mezirezortní Komise pro prezentaci ČR, která spojuje všechny aktéry zapojené do vnější prezentace ČR. OKKP se dále zabývá agendou českého zahraničního rozhlasového vysílání (ve spolupráci s redakcí Čro7), udržuje kontakt s českými krajany. Zajišťuje také vnější prezentaci České republiky na internetu³⁰ a spolupracuje s redakcí internetových *Českých listů* a dvouměsíčníku *Srdce Evropy*. Do června 2007 existovala v rámci organizační struktury MZV také funkce náměstka ministra pro vnější ekonomické vztahy a prezentaci ČR v zahraničí.

Hlavním partnerem MZV v oblasti kulturní diplomacie jsou **Česká centra**³¹ – příspěvková organizace Ministerstva zahraničních věcí ČR, která má

²⁸ *Koncepce jednotné prezentace České republiky*, www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=12011, s. 3.

²⁹ V roce 2007 prošel tento odbor řadou změn na organizační úrovni. V květnu 2007 byl sloučen Odbor kulturních a krajanských vztahů s Odborem pro prezentaci ČR – do listopadu 2007 pod názvem Odbor krajanských a kulturních vztahů a zahraniční prezentace. V současné době se dělí na oddělení krajanských vztahů, oddělení teritoriální a oddělení prezentace ČR.

³⁰ OKKP rozvíjí internetové stránky www.czech.cz – oficiální stránky České republiky, kde lze najít základní informace o české ekonomice, kultuře a incomingové turistice.

³¹ Nástupnická organizace Správy zahraničních kulturních zařízení, zřízené k lednu 1993.

svou působnost v ČR i v zahraničí. Má na starosti všechny složky prezentace „v souladu s koncepcí a prioritami zahraniční politiky České republiky, s koncepcí prezentace ČR v zahraničí a s proexportní politikou vlády ČR“³², ale v její činnosti jednoznačně převažuje kulturní dimenze.³³ Jednotlivá Česká centra se zaměřují na organizaci kulturních akcí. Při sestavování programu si mohou vybírat z nabídky centrály Českých center nebo iniciovat vlastní aktivity.

Z ostatních rezortů patří mezi další aktéry české kulturní diplomacie Ministerstvo kultury ČR a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. MŠMT se podílí např. na materiálním a personálním zabezpečení výuky českého jazyka a literatury v zahraničí³⁴ (vysílání lektorů a učitelů ke krajan-ským komunitám, které jsou chápány jako nositelé a propagátoři české kultury v zahraničí).

Zvláštní kategorií představují aktéři působící v oblasti **zahraniční audiovize**, která je v případě České republiky samozřejmě skromnější než u velkých států. Zaměřuje se na rozhlasové vysílání, zahraničním televizním vysíláním ČR nedisponuje. Hlavním činitelem je zde Český rozhlas 7 – zpravodajsky zaměřená stanice informující zahraniční veřejnost o dění v ČR.

Geografické priority české kulturní diplomacie mají být v souladu s cíli české zahraniční politiky, v současné době nicméně neexistují dokumenty, které by upravovaly specifické cíle české kulturní diplomacie v jednotlivých zemích nebo definovaly prioritní země. Česká centra disponují v současné době (2008) dvaceti čtyřmi pobočkami v zahraničí – mimo Evropu v Argentině (Buenos Aires), Japonsku (Tokyo) a ve Spojených státech amerických (New York).

³² Viz *Statut Českých center* z června 2004.

³³ Rozhovor s Jitkou Stavínohovou, programovou náměstkyní ČC (12. 11. 2007).

³⁴ Viz Rigaud, J.: *L'Exception culturelle*. Bernard Grasset, Paříž 1999.

III. Kulturní diplomacie – francouzská zkušenost

Specifika francouzského modelu

Proč si francouzská kulturní diplomacie zaslouží zvláštní pozornost? Je opravdu tak odlišná od kulturních diplomacií ostatních velkých států aktivních na poli mezinárodních kulturních vztahů, jako je Spolková republika Německo nebo Velká Británie? Jeden z předních odborníků na francouzskou kulturní politiku Jacques Rigaud se domnívá, že zahraniční kulturní činnost Francie je jako celek francouzskou výjimkou. Jeho výrok je zcela v souladu s francouzskou tradicí považovat jednotlivé rysy francouzského politického života za specifika. Nicméně je pravda, že ačkoli současná francouzská kulturní diplomacie je aktivní v podobných oblastech jako její konkurenti (kulturní centra, zahraniční výuka, zahraniční vysílání), vykazuje řadu rysů, které ji od nich výrazně odlišují. Mezi základní charakteristiky jsou tradičně řazeny především největší a nejvíce geograficky rozšířená heterogenní síť zahraničních center, stále nezpochybněná centrální role státu a ministerstva zahraničních věcí, kontinuita kulturní diplomacie a politický konsenzus ve věci jejího místa v zahraniční politice. V neposlední řadě mezi specifika patří významná role jazyka v šíření francouzské kultury v zahraničí.

Samo **pojmenování** kulturnědiplomatické činnosti Francie prošlo v posledních letech vývojem. Dnes se ve Francii setkáme s vícerymi pojmenováními kulturní diplomacie – nejčastěji *diplomatie culturelle* (doslova kulturní diplomacie) nebo *action culturelle extérieure* (zahraniční kulturní činnost), která vychází z dělení oblasti veřejné kulturní politiky na vnitřní (kde je hlavním aktérem ministerstvo kultury) a vnější (kde hraje centrální roli minis-

terstvo zahraničních věcí). Ačkoli je kulturní diplomacie součástí diplomacie veřejné (viz výše), pojmy *public diplomacy* a jeho francouzský překlad *diplomatie publique* se teprve začínají objevovat v oficiálních dokumentech a projevech francouzských politiků, neboť jsou nadále považovány za koncepty anglosaské. Stejně tak se ve Francii jen výjimečně setkáme s termínem *soft power* a už vůbec ne s výrazem *branding* nebo s jejich francouzskými ekvivalenty. Francouzská kulturní diplomacie má z kulturně jazykových důvodů své vlastní pojmosloví.

Mezi centrální pojmy francouzské kulturní diplomacie patřil donedávna výraz *rayonnement*, který lze přeložit jako *vzarařování*, ale také jako *vliv* nebo *mocné působení*. Nebyl používán výhradně pro francouzskou kulturní diplomacii, ale obecně pro potenciál státu a jeho kultury na mezinárodním poli. Ve francouzském případě se ovšem nemůžeme ubránit dojmu, že výraz *vzarařování* měl naznačovat sílu francouzské kultury a její vliv na ostatní kultury a že se v něm nezapře odkaz francouzské monarchické tradice, sahající k metafoře označující krále Slunce. V posledních letech se od výrazu *rayonnement* upouští a stále častěji je používán v souvislosti s francouzskou zahraniční politikou pojem *diplomatie d'influence* (diplomacie vlivu), která je charakterizována následovně: „Diplomacie vlivu (ve smyslu prosazení svého zájmu) používá nejrůznější nástroje s cílem upevnit hospodářské, politické a kulturní pozice. Politiky směřující k uplatnění vlivu v nějaké oblasti jsou realizovány – na rozdíl od přirozeného šíření vlivu v důsledku prestižního historického a kulturního postavení – prostřednictvím politické a hospodářské moci státu, jejímž důsledkem je vliv kulturní.“³⁵

Pojem *diplomatie d'influence* působí dojmem cílenějšího působení, naznačuje ambice Francie znovu posílit své postavení na mezinárodním poli. Je také založen na synergickém působení všech složek zahraniční politiky, které je kulturní diplomacie součástí.

Mezi hlavní specifika francouzské kulturní diplomacie patří **hustá síť zahraničních kulturních center**, jejichž počet a geografické zastoupení převyšuje počty center britských, německých nebo španělských: v roce 2007 disponovala Francie 145 kulturními centry a instituty a 224 pobočkami *Alliance française* (viz níže), dotovanými z rozpočtu ministerstva zahraničních věcí. Součet obou typů kulturních center staví Francii na první místo

³⁵ *Annexe au projet de loi de finances pour 2009. Action extérieure de l'État*, s. 90.

v počtu kulturních center v zahraničí. Pro srovnání počet poboček *British Council* byl ve stejném roce 218 a počet Goethe institutů 150.³⁶ Pozoruhodný je ovšem i geografický rozsah francouzských kulturních center, která se nacházejí na všech kontinentech (nejméně pokrytá je oblast Severní Ameriky, kde Francie využívá právě husté sítě *Alliance française*). Obrázek dotvářejí další centra a pracoviště v zahraničí, jako jsou francouzské školy a výzkumná centra.

Další odlišnost spočívá v **politickém konsenzu**, který trvá již od počátku francouzské Páté republiky – tedy od roku 1958 – a který se vztahuje k důležitosti kulturní diplomacie v rámci zahraniční politiky. Tento konsenzus umožňuje dlouhou **kontinuitu** francouzské kulturní diplomacie od padesátých let 20. století až po současnost. Vychází z francouzského tradičního sepectí kultury a moci a z přesvědčení, že stát hraje stěžejní roli v kulturní politice vnitřní i vnější. Kulturní diplomacie je proto považována za významnou součást zahraniční politiky nezávisle na tom, je-li u moci pravice či levice. Z toho vyplývá i důležité a centrální postavení ministerstva zahraničních věcí, které sice v posledních letech prošlo řadou proměn, ale zůstává nadále stěžejním aktérem francouzské kulturní diplomacie.

Zvláštní pozornost si zasluhuje role, kterou hraje ve francouzské kulturní diplomacii **francouzský jazyk**, budeme se tedy dané problematice věnovat podrobněji. Podpora francouzštiny je prostředkem i cílem šíření vlivu Francie v zahraničí, francouzština představuje symbol francouzské kultury. Šíření francouzského jazyka nemůžeme označit za jednu z oblastí kulturně-diplomatických aktivit Francie, prolíná všemi činnostmi – od výuky jazyka, kde je primárním cílem, přes kulturní akce až k zahraničnímu vysílání. Důraz na výlučné užívání francouzského jazyka ve zmíněných oblastech byl součástí instrukcí pro každého diplomata působícího ve francouzské kulturní diplomacii. Až teprve v posledních letech se ve Francii setkáváme s pragmatičtější postojem, kdy je umožněno, aby francouzská kultura byla zpřístupněna zahraničním příjemcům i v jiném jazyce než ve francouzštině: „Francie se nesmí obávat využití jiných jazyků k šíření svých myšlenek: programy

³⁶ Údaje viz Assouline, D.: *Avis présenté au nom de la commission des Affaires culturelles (1) sur le projet de loi de finances pour 2008, Tome 1. Action culturelle extérieure de l'État*. Sénat, session ordinaire de 2007–2008, s. 32.

ministerstva zahraničních věcí na podporu překladu, které dávají prioritu humanitním oborům, k tomu přispívají.³⁷

Důraz na francouzštinu ve vnějších vztazích vychází z chápání její role uvnitř francouzských hranic. Francouzština je vnímána jako nositelka francouzské kultury, jako instituce i prvek národní identity. V ústavě Páté republiky je francouzština označena za jazyk Republiky a v mnoha legislativních dokumentech sahajících až do 16. století je upraveno její užití a ochrana. Ve známé *Ordonnance de Villers-Coteret* z roku 1539 je nařízeno užití francouzštiny v soudních sporech. Zlomovým bodem je založení Francouzské akademie Ludvíkem XIII. v roce 1635. Tato instituce měla za úkol: „Pracovat s veškerou možnou pílí a snahou na stanovení pravidel našeho jazyka. Učinit jej čistým, bohatým a schopným popisovat skutečnosti z oblasti umělecké i vědecké.“³⁸ Ještě dnes hraje Académie française důležitou roli ve vývoji a ochraně francouzštiny. Vydává svá stanoviska k návrhům neologismů předložených terminologickými komisemi. Za Francouzské revoluce byla rozšířena *Ordonnance de Villers-Coteret* na další oblasti. Až ve druhé polovině 20. století došlo k novým státním intervencím na poli jazykové politiky. V roce 1966 byl zřízen Haut Comité pour la défense et l'expansion de la langue française (Výbor pro obranu a šíření francouzského jazyka), předchůdce současné Conseil supérieur de la langue française (Nejvyšší rada francouzského jazyka). V roce 1972 byly zřízeny terminologické komise, jež jsou přiřazeny k centrální administrativě. Mají za úkol dohlížet na řádné užívání neologismů ve státních institucích.

Nejdůležitější legislativní akty v oblasti jazykové politiky představují dva zákony: Bas-Lauriolův z roku 1975 a Toubonův z roku 1994.³⁹ Oba dokumenty zavádějí povinné užití francouzštiny. Bas-Lauriolův zákon stanovil po-

³⁷ *La France et l'Europe dans le monde. Livre blanc sur la politique étrangère et européenne de la France 2008–2020*, viz [lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/084000459/0000.pdf](https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/rapports/rapport-2008-2020), s. 59.

³⁸ *Statuta Francouzské akademie*, článek 24.

³⁹ Francouzská jazyková legislativa je mnohem početnější. V této práci jsou uvedeny jen základní dokumenty. K dalším patří např. zákon z 21. 7. 1983, dle něhož je povinnost informovat spotřebitele ve francouzštině. Na základě dekretu č. 86-439 jsou ustavovány terminologické komise, jejichž úkolem je vymýšlet nutné neologismy pro výrazy, jimiž francouzština přirozeně nedisponuje. Zákon ze 17. 1. 1989 ukládá Conseil supérieur de l'audio-visuel povinnost bdít nad obranou a šířením francouzského jazyka a kultury.

vinnost užívat francouzský jazyk v některých obchodních aktivitách, v televizních a rozhlasových pořadech, v pracovních smlouvách apod. Toubonův zákon rozšiřuje zákon z roku 1975 a navíc zpřísňuje kontroly a sankce. Jsou důkazem toho, že Francie si svůj jazyk brání. Stále znatelněji pociťuje vzrůstající vliv angličtiny, a jazyková politika Francie může být tedy chápána v užším slova smyslu jako obrana proti angličtině a v širším slova smyslu jako obrana proti angloamerickému vlivu.

Šíření francouzského jazyka bylo a stále je ústředním prvkem francouzské zahraniční kulturní politiky: „Šíření francouzské kultury splývá s šířením francouzského jazyka. Francouzská kulturní přítomnost v zahraničí je založena na její přítomnosti jazykové, od které se vše odvíjí. Alespoň tak je to vnímáno.“⁴⁰ V některých obdobích jako by šíření jazyka bylo jedinou možností posilování francouzského kulturního vlivu: „Zdálo se mi hned nezbytné udělat základní rozhodnutí. Nabízely se dvě globální koncepce. Soustředit veškeré snahy na šíření francouzské kultury jakýmkoli způsobem nebo vyvinout maximální snahu k rozvoji francouzského jazyka ve světě na úkor šíření jiných kulturních rysů. Vybral jsem tu druhou možnost.“ Dále diplomat Jacques de Bourbon-Busset pokračuje: „Priorita věnovaná výuce francouzského jazyka měla za důsledek výlučně se spoléhat na francouzštinu jako nositele francouzské kultury.“⁴¹ Je příznačné, že většina knih, které vycházely na téma zahraniční kulturní politiky Francie, nebyla zařazena do oblasti „zahraniční kulturní politika“, ale do oblasti „šíření francouzštiny“. Jak poznamenává Bernard Pigniau,⁴² většina odborníků zabývajících se do konce sedmdesátých let touto problematikou nebyli politologové, ale lingvisté a historici jazyka.

Historický vývoj

Sama periodizace zahraniční kulturní politiky Francie není jednoznačná a její vymezení se liší podle autorů. Téměř všichni autoři se však shodují v tom,

⁴⁰ Pigniau, B.; Roche, F.: *Histoire de diplomatie culturelle des origines à 1995*. La Documentation française, Paříž 1995.

⁴¹ *Ibid.*, s. 82.

⁴² *Ibid.*, s. 103.

že po období spontánního kulturního působení, trvajícím přibližně do konce 19. století, následuje doba formování a institucionalizace zahraničních kulturních snah a konečně vytvoření pevnější struktury v druhé polovině století dvacátého. Významný předěl představuje konec druhé světové války a nastolení francouzské Páté republiky (1958), které znamenalo začátek moderní francouzské kulturní diplomacie.

První období z hlediska vývoje kulturní diplomacie sahá od počátků monarchie až po Francouzskou revoluci. Již v této době je patrný silný důraz na roli francouzského jazyka, který se v Evropě stal druhým jazykem po latině, byl ovšem zatím určen jen elitám, a to i v rámci Francie (ostatní obyvatelé francouzského území nadále používali dialekty). Druhým významným prvkem je utváření modelu francouzského královského dvora, který se stal typem společenského zřízení. Kolonizace nových území, jež nastala po objevení Ameriky, vytvořila nová odbytiště pro šíření francouzské kultury. Objevují se i noví zprostředkovatelé této kultury – misionáři (kteří společně s katolickou vírou nepřímo šířili i francouzskou kulturu) a dobyvatelé. Vzhledem k faktu, že francouzská emigrace byla v té době málo početná, Francouzi ztratili vliv nad mnoha oblastmi, kde byli v počátcích kolonizace přítomni. Stalo se tak v době, která byla klíčová pro utváření zón vlivu, a to na dlouhá staletí dopředu. Z hlediska královské moci můžeme v tomto období identifikovat tři výrazné panovníky, kteří ovlivnili kulturní pronikání Francie do zahraničí. Prvním byl František I., jenž navázal na tradici Francie jako ochránkyně křesťanů a šířitelky katolické víry, když získal od papeže pověření k ochraně křesťanů v Orientu, čímž de facto legitimizoval kulturní pronikání do této oblasti. František I. také po italském tažení objevil pro Francii renesanci a zval na svůj dvůr řadu italských umělců. V neposlední řadě stanovil v roce 1539 oficiální statut francouzštiny ve Francii. Dalším významným panovníkem byl Ludvík XIII. Za jeho vlády se rozvíjí zámožná expanze. Ale z hlediska kulturní politiky je významnější založení Francouzské akademie a dalších kulturních institucí, stojících u zrodu institucionalizace francouzské kulturní politiky. Založení těchto institucí na jedné straně pomohlo financovat některé kulturní aktivity, zároveň však uzavřelo umělce pod jednu střechu a umožnilo kontrolu jejich tvorby státní mocí. Docházelo k institucionálnímu vytváření estetických norem. Tento prvek je zdrojem kritiky současné francouzské kulturní vnější i vnitřní politiky, která sice poskytuje insitucionální a finanční rámec pro řadu kulturních aktivit, ale také je často

obviňována z utváření oficiální kultury. Ludvík XIV. na poli kultury navázal na svého předchůdce, jeho činnost byla již strukturovanější, více asimilační. Ludvík XIV. se také více zaměřil na šíření vlivu v nově nabytých francouzských koloniích.

Můžeme říci, že v této etapě představuje francouzská kultura a přístup k ní model spíše elitářský. Jakkoli se v ní dají vystopovat prvky budoucí kulturní politiky – jazyková politika, systém vzdělávání – v budoucnosti určené širším vrstvám, jsou zatím dostupné jen úzké společnosti a slouží dokonce jako prostředek, kterým se tato vrstva odlišuje od svého okolí.

V 18. století nebyla francouzská královská moc na poli kulturní diplomacie příliš aktivní. Jde spíše o období spontánního a individuálního šíření francouzské kultury, na čemž má podíl zejména osvícenské hnutí a jeho přední osobnosti, které cestovaly po Evropě. Známý je příklad Voltaira a jeho přítomnosti na pruském dvoře, stejně tak jako Diderotův pobyt v Rusku na dvoře Kateřiny II. Spolu s činností francouzských učitelů a vychovatelů u četných šlechtických rodin vytvářelo toto individuální působení ve službách francouzské kultury lépe přijímaný a ve svém dosahu i účinnější obrázek o Francii. Je paradox, že se tak dělo v době, kdy byly oficiální snahy na ústupu (což je situace, již lze sledovat i v druhé polovině 19. století).

Stejně jako Francouzská revoluce vytváří předěl ve francouzských dějinách, je mezníkem i ve francouzské kulturní diplomacii. Jak tato revoluce přispěla k vytváření francouzské kulturní identity a k jejímu šíření? V první řadě francouzský mesianismus, který se doposud zakládal zejména na šíření a ochraně křesťanství, byl nahrazen mesianismem svobody. Francie sama sebe chápala jako šířitelku nových hodnot spočívajících na osvícenských myšlenkách, jež v praxi částečně uvedla Francouzská revoluce. Zároveň se postupně francouzská kultura stává kulturou asimilační v oblasti jazykové politiky a systému vzdělávání. Francie za Revoluce a po dobu trvání prvního císařství nejdříve dotváří svůj model v rámci francouzských hranic a následně jej exportuje do dobytých území. Třetím jevem, který bude později – ve 20. století – nazván demokratizací kultury a který se objevuje poprvé za Francouzské revoluce, je snaha udělat z kultury záležitost celého společenství a zároveň ji celému tomuto společenství zpřístupnit. I zde hraje výraznou roli školství, jež se stává společenským a politickým nástrojem. Nadále je stejně jako v předchozím období významná činnost náboženských misí i přesto, že revoluce nebyla vůči církvi přátelská. Misie ovšem dobře sloužily

mocenským účelům a jejich využívání a tolerance k nim trvala i přes postupnou laicizaci francouzské společnosti až do počátku 20. století.

Důležitou skupinou Francouzů mimo hranice Francie byli emigranti (po vypuknutí revoluce aristokraté, po restauraci monarchie stoupci revoluce a císařství). Novinkou jsou vědci, kteří zakládají vědecká centra v oblastech dobytých Francouzi za revoluce a císařství nebo v nových koloniích. Tato centra stojí u zrodu francouzského výzkumu v zahraničí a současné vědecké a technické spolupráce, jež dnes představuje jednu z priorit francouzské kulturní diplomacie.

Během 19. století až do počátku Třetí republiky je kulturní diplomacie opět záležitostí soukromou a spontánní. Stát vytváří příznivé právní prostředí a napomáhá takovým snahám, ale sám nevytváří žádné nosné aktivity. Jedinou výjimkou je snad pokus Napoleona III. rozšířit francouzský vliv v Mexiku a vytvořit zde „proti hrozbě dalšího anglosaského pronikání latinskou frontu, proti protestantské frontu katolickou, proti národům pocházejícím ze severu Evropy skupinu národů pocházejících z jejího jihu“.⁴³ Tato citace dokumentuje vzrůstající protiamerické nálady v tehdejší francouzské společnosti spojené se vzrůstajícím vlivem USA. Jedním z projevů tohoto typu antiamerikanismu je myšlenka panlatinismu.⁴⁴

Jaká je tedy bilance francouzských kulturních snah na konci vlády Napoleona III.? Francouzština si stále uchovává velice dobrou pozici, a to zejména ve vyšších vrstvách. Stále je též jazykem evropských dvorů a diplomatů. Nově se dostává i za hranice Evropy. Z politického hlediska stihla za uplynulé období Francie vyvézt své revoluční myšlenky a model politického uspořádání. Rozšířila svůj vliv do kolonií, kde byla její politika na rozdíl od anglického přístupu daleko více asimilační. Francie v koloniích již

⁴³ Předmluva Fréderika Maura ke knize Jeana-Françoise Lecaillon, citováno in: Berguin, F., *Le fonctionnaire expatrié*. L'Harmattan, Paříž 1999.

⁴⁴ Tato koncepce byla živá zejména v období americké občanské války, kdy většina francouzské společnosti sympatizovala s Jihem. Úvahy byly založeny na etnické bázi a vypadaly následovně: americko-americký konflikt v sobě skrývá konflikt daleko větších rozměrů, křížová výprava za osvobození amerických otroků má zastínit trestnou výpravu proti románské rase. Anglosaské etnikum v Severní Americe se snaží ovládnout celý americký kontinent. Tato rasová logika dává do jedné skupiny Brity a Američany a staví Francouze do role ochránce románského prvku. Podrobnější rozbor viz Mercier, A.: *Du Panlatinisme, nécessité d'une alliance entre la France et la Confédération du Sud*. Paříž 1863.

od počátku prosazovala svůj model insitucionálního uspořádání. Obecně můžeme říci, že vývoz francouzské kultury a francouzského modelu jako celku je na počátku Třetí republiky národní záležitostí a že toto období připravilo základy pro nastávající systematizaci a institucionalizaci kulturní diplomacie.

Stejně jako v případě změn, které provázely období Francouzské revoluce, předchází trendům v kulturní diplomacii Třetí republiky změny domácí. Základem takových změn je přeměna školství, jež od dob Třetí republiky stojí na následujících principech: je veřejné, neplacené, povinné a nábožensky neutrální. Tento systém je zaváděn také ve francouzských koloniích i v oblastech, kde má Francie silný kulturní vliv. Vytváří půdu pro citlivost lokálních elit k francouzskému kulturnímu modelu. Třetí republika představuje též velký kolonizační úspěch. Na jejím počátku Francie kontrolovala území o rozloze 1 milion km² s pěti miliony obyvatel, v roce 1914 to bylo 48 milionů obyvatel. V koloniích postupně vzniká obdoba francouzské administrativy a roste jejich provázanost s mateřskou zemí, kterou Francie paradoxně zúročila po dekolonizaci ve 20. století. V oblasti kultury jsou patrné dvě tendence: na jedné straně vznikají v rámci centrální administrativy nové instituce zabývající se pouze kulturou, na druhé straně se Třetí republika chová ke kultuře velice liberálně a spíše pomáhá soukromým a náboženským organizacím. Vytvořila tak částečně institucionální základ současného systému, zároveň je však uváděna jako protipříklad ke kulturní politice Páté republiky.

Druhá světová válka je předělovým momentem pro francouzskou kulturní diplomacii. Vývoj po první světové válce představoval určitou předeheru k této situaci, ale po druhé světové válce se změny projevují globálně a jejich důsledkem je i klesající kulturní vliv Francie. Francie se mění zevnitř, ale mění se i mezinárodní kontext. Zásadní otázky následujícího období shrnul François Roche: „Jakým způsobem tato země, která není supervelmocí, může být přítomna na mezinárodní scéně? A jakým způsobem může tak činit důsledně? Jak zajistit a posílit její kulturní působení v zahraničí, když se toto zahraničí stále rozšiřuje, mění a rozlišuje? Jinými slovy, jak má být prováděna zahraniční kulturní politika Francie v tak silně a rychle se měnícím mezinárodním kontextu?“⁴⁵ Vzhledem k uvedeným změnám se stát plně ujímá role iniciátora, vykonavatele a sponzora zahraničních kulturních snah

⁴⁵ Pigniau, B.; Roche, F.: *Histoire de la diplomatie culturelle des origines à 1995*. La Documentation française, Paříž 1995.

Francie. Je-li období do roku 1945 obdobím utváření tradic francouzské zahraniční kulturní politiky, pak je fáze po roce 1945 časem ukotvení, vědomé kulturní ofenzivy. Právě po roce 1945 se utváří a formuluje současná kulturní zahraniční politika, která je překvapivá svou kontinuitou po celou druhou polovinu 20. století. Její základy můžeme spatřovat už v činnosti France Libre a ideologické zásady v projevech Charlese de Gaulla: „Poučili jsme se jednou provždy, že právě prostřednictvím morálních a intelektuálních vztahů mezi námi a ostatními se náš kulturní vliv může šířit ku prospěchu všech.“⁴⁶ Hned v dubnu 1945 je založena institucionální základna pro zahraniční kulturní vztahy – Direction générale des Relations culturelles (Sekce pro kulturní vztahy), jejíž hlavní činnost se v prvních letech existence soustředila na politiku výuky francouzského jazyka.

Jak již bylo řečeno, po druhé světové válce se značně mění mezinárodně-politický kontext. Pro Francii je důležitý rozpad jejího koloniálního systému a vznik sovětského bloku. Obě změny představují nutnost redefinice mocenského a kulturního vztahu k nově vzniklým nezávislým státům na jedné straně a k zemím střední a východní Evropy, které představovaly v meziválečném období sféru zejména kulturního vlivu Francie, na straně druhé. Proto se v polovině padesátých let rodí nová koncepce zahraniční kulturní politiky Francie – koncepce *spolupráce (coopération)*, která nahrazuje pouhé *šíření (diffusion, rayonnement)* francouzské kultury. Změna směru našla i své administrativní vyjádření; z Direction générale des Relations culturelles se v roce 1956 stává Direction générale des Affaires culturelles et techniques (Sekce pro kulturní a technické záležitosti). Následovně bylo rozhodnuto Radou ministrů v červenci 1957, že kulturní zahraniční činnost bude podléhat pětiletému plánování. Ve stejné logice spolupráce vznikají i první iniciativy ke spojení frankofonního společenství, které najdou formu v sedmdesátých letech, a ostatní aktivity na multilaterální úrovni, zejména spolupráce s Organizací spojených národů.

K další institucionální a koncepční změně došlo v březnu 1969, kdy vzniká Direction générale des relations culturelles, scientifiques et techniques (DGCRST – Sekce pro kulturní, vědecké a technické záležitosti). Jsme svědky rozšiřování záběru zahraničních kulturních aktivit, které se již neomezují na čistě umělecká a jazyková vyjádření, ale zcela v souladu s rozši-

⁴⁶ Berguin, F., op. cit.

řováním významu pojmu kultura zahrnují i vědeckou a technickou činnost. Francie pocítuje potřebu profilovat se i nadále jako mocnost nejen kulturní, ale i vědecká a technická. To vše zároveň s rozvojem informačních a telekomunikačních technologií, který změni v budoucnu povahu kulturních vztahů.

V roce 1987 došlo ke geografickému rozčlenění kompetencí, jež vyjadřovalo rozdílnou důležitost a povahu vztahu Francie k bývalým koloniím, pozdějším „pays du champ“. Ministère de la Coopération (ministerstvo pro spolupráci) dostalo do roku 1998, kdy bylo zpětně integrováno do ministerstva zahraničních věcí, na starost tyto země, a to i v oblasti zahraničních kulturních vztahů. Mezi lety 1988–1993 došlo ke krátkému institucionálnímu intermezzu, kdy vznikl Secrétariat d'État chargé des Relations culturelles et de la Francophonie (Státní sekretariát odpovědný za kulturní vztahy a Frankofonii), jehož ředitel se stal po reformě roku 1998 delegovaným ministrem.

Devadesátá léta minulého století a počátek 21. století přinesl do francouzské kulturní diplomacie řadu změn v rovině organizační, geografické i tematické. Posuny byly motivovány na jedné straně změnou kontextu a širšími celosvětovými procesy, na druhé straně došlo ve Francii k posunu ve vnímání priorit a pozice aktérů kulturní diplomacie. Konec studené války přinesl zejména možnost znovu se zaměřit na země bývalého sovětského bloku, ve kterých hned na počátku devadesátých let minulého století Francie znovu otevírala svá kulturní zastoupení. Paralelně s tímto geografickým posunem došlo v těchto letech k zavírání velkého počtu kulturních center v západní Evropě (zejména v Německu), jež nadále není považována za prioritní oblast.

Změny byly nutné i z hlediska vývoje globálního mediálního prostředí a posunu ve vývoji moderních technologií – Francie se proto více zaměřila na oblast zahraničního vysílání a na projekt globální informační televizní stanice po vzoru CNN nebo BBC World Service (viz níže). S rozvojem internetu je spojena také otázka francouzské přítomnosti v globální síti, která se stala měřítkem dosahu nejen francouzského jazyka, ale i francouzského vlivu obecně.

V devadesátých letech se také prohlubuje evropská integrace, se kterou jsou spojeny úvahy o pravomocích nadnárodních institucí v oblasti kultury a pro Francii tolik citlivá otázka používání jazyka. Francie se proto v rámci své kulturní diplomacie snaží posilovat roli francouzštiny a její používání v evropských institucích a akcentovat zejména politiku plurilingvismu.

Zároveň usiluje o vůdčí postavení v rámci evropských kulturních iniciativ a v debatách o podobě budoucí evropské kulturní politiky.

Ve druhé polovině devadesátých let 20. století došlo rovněž ke změnám v organizační struktuře centrálního orgánu kulturní diplomacie. V roce 1998 bylo sloučeno ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo spolupráce. Na ministerstvu zahraničních věcí následně vznikla základní organizační administrativní jednotka kulturní diplomacie – Sekce pro mezinárodní spolupráci a rozvoj (DGCID – Direction générale de la coopération internationale et du développement), jejíž vnitřní členění nadále odráží dosavadní geografické dělení na země rozvojové a rozvinuté podle pravidel OECD.

Další novinkou devadesátých let minulého století jsou společná zahraniční zastoupení ve třetích zemích. K neintenzivnější spolupráci došlo zatím s Německem, ale je pravděpodobné, že trend společných misí bude v budoucnu posilovat i s dalšími evropskými státy. Francie a Německo již v minulosti koordinovaly kulturní činnost ve třetích zemích. Předchůdcem společných center byl francouzsko-německý fond poskytující zdroje pro francouzsko-německé kulturní programy. Projekty, které usilovaly o podporu, musí splňovat následující kritéria:⁴⁷ propagovat francouzsko-německé partnerství a jeho roli v evropské integraci, být dlouhodobými projekty a zapojovat i lokální partnery. Po stránce obsahové jde o oblast výtvarného a užitého umění, kinematografie a komunikačních technologií, debat vztahujících se k tématu kultury v kontextu francouzsko-německé spolupráce a podpory výuky jazyků obou zemí. Právě otázka propagace jazyka zůstává i mezi těmito projekty velice citlivá – finanční zdroje z fondu nesmí být použity k propagaci jednoho nebo druhého jazyka. V oblasti jazykové spolupráce proto jde o podporu kulturních událostí, jako jsou jazykové olympiády nebo setkání stipendistů. Je tedy patrné, že i přes intenzivní spolupráci obou států na poli kultury přetrvávají konkurenční vztahy v některých delikátních oblastech. K další formě spolupráce zavazuje oba státy Rámcová dohoda o společných diplomatických a konzulárních misích (Accord cadre relatif aux implantations communes de missions diplomatiques et de postes consulaires) z října 2006, na základě které došlo k otevření společných

⁴⁷ *Circulaire commune du Ministère des Affaires étrangères de la République fédérale d'Allemagne et du Ministère des Affaires étrangères de la République française à l'ensemble des missions diplomatiques et postes consulaires allemands et français*, leden 2003.

prostor, kde sídlí velvyslanectví SRN a Francie (v roce 2007 celkem tři – v Malawi, Bosně a Hercegovině a v Libérii), ale i ke zřízení francouzsko-německých kulturních center (jde o různorodé formy spolupráce kulturních institucí – francouzského institutu, Goethe-Institutu, Alliance française, organizace nezávislé na GI, propagující německý jazyk a kulturu). Vznikla i společná školní zařízení trojího typu: francouzsko-německé lyceum (Filipíny, Čína), tzv. francouzsko-německý Eurocampus (Irsko, Chorvatsko) a ve spolupráci s Velkou Británií i britsko-německo-francouzský Eurocampus (Tchaj-wan).

Kulturní diplomacie se v devadesátých letech minulého století a na počátku 21. století dotkly i celkové změny ve francouzské administrativě, usilující o její modernizaci. Významným trendem je snaha převést kompetence na vládní agentury, které disponují jistou dávkou autonomie v dané agendě – příkladem v oblasti kulturní diplomacie je vznik CulturesFrance (kulturní výměny) a CampusFrance (studium ve Francii). Za mezník lze také považovat zavedení nových rozpočtových pravidel v souvislosti s tzv. LOLF (loi organique relative aux lois de finances), jež vstoupil v platnost v roce 2001 (podrobněji viz kapitola o financování kulturní diplomacie).

Cíle a priority

Priority francouzské kulturní diplomacie se proměňovaly v čase. Můžeme je rozdělit na priority geografické a tematické. Věnujme se nejprve prioritám zeměpisným. Před rozpadem koloniálního panství představovaly nejdůležitější oblasti právě kolonie, jež se staly terčem asimilační kulturní politiky, a evropské státy. Ve 20. století pokračovalo kulturní pronikání Francie do dalších oblastí, ale těžištěm nadále zůstala Evropa a kolonie, později bývalé kolonie. Po rozpadu koloniálního panství se vztah k nově vzniklým samostatným státům stal důležitou otázkou, kterou Francie řešila nejprve institucionálními pokusy à la Commonwealth, později zmíněné státy zařadila do své sféry vlivu.⁴⁸

V Evropě, která vždy představovala prioritní zónu kulturní diplomacie, se situace zkomplikovala během studené války, kdy Francie neměla takové

⁴⁸ Tzv. pays du champ, spadající do roku 1998 do kompetence ministerstva pro spolupráci.

možnosti rozvíjet svoji kulturní činnost v zemích střední a východní Evropy. Po rozpadu Sovětského svazu se do těchto oblastí zase vrátila. Při geografickém členění francouzských zón kulturního vlivu je opět důležité jazykové hledisko. Na prvním místě samozřejmě stojí frankofonní státy a státy s dlouholetou tradicí výuky francouzštiny. Je proto jednodušší se zeptat, které oblasti světa jsou francouzskou kulturní diplomacií opomíjeny. Spadají sem zejména USA, kde se kulturní spolupráce s Francií odehrávala vždy především na úrovni poboček Alliance française, a dodnes jsou USA spíše cílem privátních kulturních aktivit než ucelené kulturní diplomacie na státní úrovni. Naopak asijský kontinent, jenž byl dlouhou dobu na okraji zájmu francouzské kulturní diplomacie, se stává jejím novým prioritním cílem. Geografickými priority zahraniční politiky a kulturní diplomacie se žádný aktuální vládní dokument nezabývá.

Naopak aktuální přehled o tematických prioritách francouzské kulturní diplomacie poskytuje *Bílá kniha o zahraniční a evropské politice Francie*⁴⁹ (Livre blanc sur la politique étrangère et européenne de la France) z roku 2008, která je posledním koncepčním materiálem vztahujícím se k francouzské vnější politice a která stanovuje její cíle v horizontu roku 2020. Vznikla na podnět prezidenta Sarkozyho a je výsledkem práce komise, jíž předsedal Alan Juppé a Louis Schweitzer.

Dokument je členěn do tří částí. První část se zabývá současnými výzvami, se kterými je konfrontována francouzská zahraniční politika, druhá ukazuje základní priority a ve třetí kapitole komise předkládá dvanáct návrhů na její reformu. Téma vnějších kulturních vztahů a kulturní diplomacie je významnou součástí *Bílé knihy*. „Zajištění přítomnosti francouzských myšlenek, jazyka a kultury ve jménu kulturní rozmanitosti“⁵⁰ je uvedeno jako jedna z pěti základních priorit francouzské zahraniční politiky.

Dokument zdůrazňuje především nutnost reformy v oblasti sítě francouzských škol v zahraničí (návrh číslo 6) a v otázce šíření francouzského jazyka a kultury (návrh číslo 7). Okrajově se tématu dotýká i návrh číslo 8, zabývající se obecně zastupitelskými úřady a jejich geografickým rozložením.

⁴⁹ Viz *La France et l'Europe dans le monde*, op. cit.

⁵⁰ Ibid., s. 6.

Návrh	Konkrétní opatření
Návrh č. 6 – Rozvoj sítě francouzských škol v zahraničí a vypracování forem pomoci vztahující se k navazujícím vysokoškolskému studiu ve Francii	<ul style="list-style-type: none"> návrat k neplacené školní docházce na francouzských školách v zahraničí (střední školy) vytvořit z francouzských škol v zahraničí základnu pro nábor budoucích studentů francouzských vysokých škol
Návrh číslo 7 – Šíření francouzského myšlení a kultury ve jménu kulturní rozmanitosti	<ul style="list-style-type: none"> restrukturalizovat síť kulturních center a přiblížit je ke kulturním oddělením zastupitelských úřadů ustanovit skutečného operátora pro oblast kulturní diplomacie, který bude mít na starosti finance i zaměstnance (do té doby svěřit řízení agendy „odboru pro kulturní záležitosti a vliv ve světě“)

Návrhy do budoucna týkající se oblasti kulturní diplomacie. Zdroj: Bílá kniha o zahraniční a evropské politice Francie (2008).

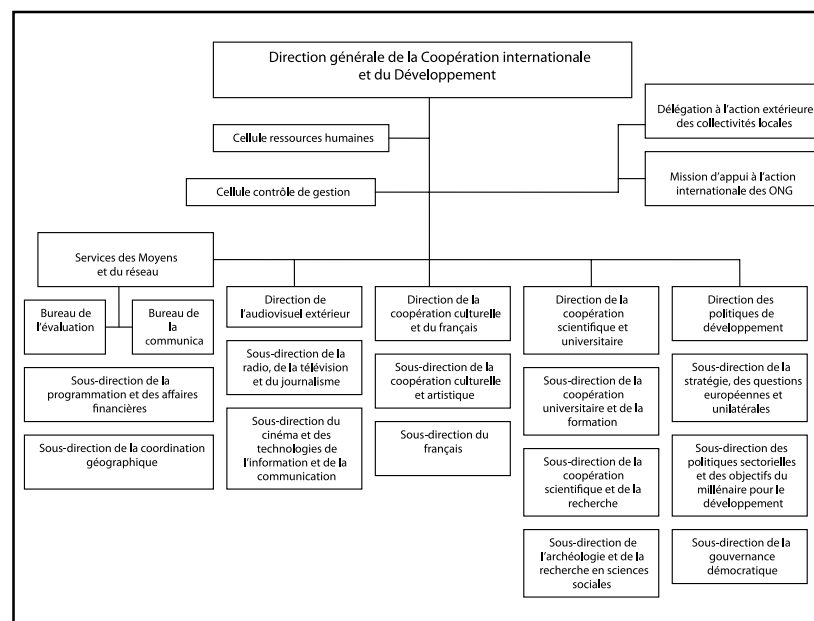
Institucionální struktura a hlavní oblasti činnosti

Institucionální struktura francouzské kulturní diplomacie je na první pohled nepřehledná a je charakteristická multiplicitou aktérů. Vzhledem k tomu, že stále jde o systém centralizovaný, do koncepce a realizace kulturní diplomacie vstupují na jedné straně aktéři typu ministerstev a jim podřízených agentur a na straně druhé celé spektrum aktérů operujících v zahraničí (kulturní centra, francouzské školy v zahraničí, výzkumná centra apod.). Specifické místo v celém systému zaujímá oblast zahraničního vysílání.

Na centrální úrovni francouzské administrativy zasahují nejvíce do agendy kulturní diplomacie ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo kultury. Ústřední roli od počátku Páté republiky hrálo a stále hraje **ministerstvo zahraničních věcí** (v současné době ministerstvo pro zahraniční a evropské záležitosti – Ministère des Affaires étrangères et européennes). Doposud žádný z pokusů zbavit toto ministerstvo části nebo celé agendy mezinárodních kulturních vztahů se nezdařil.⁵¹ Iniciativy ke změně přicházely zejména od minis-

⁵¹ Duvernois, L.: *Rapport d'information n. 91 fait au nom de la Commission des Affaires culturelles (1) sur la stratégie d'action culturelle de la France à l'étranger*. Sénat, session ordinaire de 2004–2005, s. 57.

terstva kultury, které propagovalo nadřazenost kulturní agendy nad mezinárodní dimenzí. Přesto byl tento kvazimonopol ministerstva zahraničních věcí zachován. Mezi ministerstva zasahujícími do kulturní diplomacie je na prvním místě z hlediska vynaložených financí na kulturní diplomacii (80 % oproti 8,6 % ministerstva školství a 2 % ministerstva kultury).⁵² Ministerstvo zahraničních věcí je také prvním zaměstnavatelem v dané oblasti. Základní administrativní jednotku představuje **Sekce pro mezinárodní spolupráci a rozvoj**, založená v roce 1998. Jde o největší sekci ministerstva zahraničních věcí jak z hlediska financí, tak v počtu zaměstnanců. Sekce se dělí na čtyři odbory tematicky zaměřené (odbor pro kulturní spolupráci a francouzský jazyk, odbor pro zahraniční vysílání, odbor pro vědeckou a univerzitní spolupráci a výzkum a odbor pro rozvojové otázky – viz obrázek).

Organizační struktura Sekce pro mezinárodní spolupráci a rozvoj francouzského ministerstva zahraničních věcí (2008). Zdroj: Ministerstvo pro zahraniční a evropské záležitosti.

⁵² Duvernois, L., op. cit., s. 58.

Kompetence sekce jsou členěny do oblasti koncepce a realizace francouzské rozvojové pomoci, podpory výzkumu a podpory elit a šíření francouzské kultury a v neposlední řadě posílení francouzské přítomnosti mezi světovými médii.

Ministerstvo kultury (ministerstvo kultury a komunikace – Ministère de la Culture et de la Communication) se zaměřuje primárně na kulturní agendu uvnitř francouzských hranic a jeho role ve vnějších kulturních vztazích byla do osmdesátých let 20. století minimální. V minulosti existovaly ovšem dvě výjimky, které se vyčleňovaly z pravidla dělení kompetencí mezi ministerstvem zahraničních věcí a ministerstvem kultury – šlo a stále jde o oblast exportu knižní a filmové produkce. Od počátku osmdesátých let minulého století s nástupem silného ministra kultury Jacka Langa vzrostly ambice ministerstva kultury v mezinárodní agendě. Tento posun je také dáván do souvislosti se vzrůstem mezinárodní prestiže institucí, které ministerstvo kultury spravuje (jako např. Louvre nebo Francouzská národní knihovna). Ovšem teprve v roce 2004 vznikl na ministerstvu kultury samostatný mezinárodní odbor, do té doby přímo spadající pod kabinet ministra. Od počátku 21. století jsou stále více slyšet hlasy volající po významnější roli ministerstva kultury v kulturní diplomacii (naposledy níže zmíněný Rapport Gouteyron, který navrhuje učinit z ministerstva kultury dokonce centrální prvek francouzské kulturní diplomacie). Současný Odbor pro evropské a mezinárodní záležitosti má na starosti koordinaci všech činností ministerstva týkajících se bilaterální a multilaterální spolupráce se zahraničím, vytváření evropské strategie ministerstva a jeho reprezentaci u institucí Evropské unie, politiku přijímání zahraničních umělců ve Francii a programy pro zahraniční umělce a profesionály v kultuře na podporu vzdělání. Poslední významnou kompetencí je právě činnost v oblasti šíření francouzské kultury, současné tvorby, Frankofonie a francouzského kulturního průmyslu v zahraničí, a to ve spolupráci s ostatními zainteresovanými ministerstvy.

Vzhledem k důležitosti místa, které zaujímá v kulturní diplomacii francouzská výuka v zahraničí, je s podivem, že zde nehraje významnější roli **ministerstvo školství** (Ministère de l'Éducation nationale). Francouzská výuka v zahraničí je spravována prostřednictvím níže zmíněné Agentury pro francouzskou výuku v zahraničí, jež spadá pod ministerstvo zahraničních věcí a nikoli ministerstvo školství. Posledně jmenované ministerstvo tak pouze zasahuje do procesu homologace jednotlivých školních zařízení. Oproti tomu

ministerstvo vysokého školství a výzkumu (Ministère de l'Enseignement supérieur et de la recherche) získává stále silnější pozici, a to díky snaze o větší konkurenceschopnost francouzských vysokých škol v mezinárodním prostředí. Ačkoli tato agenda leží na pomezí domácí a zahraniční politiky, je ve Francii zahrnována mezi kulturnědiplomatické aktivity.

Kromě ministerstev působí na centrální úrovni také vládní **agentury**, které spadají pod ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo kultury a jejichž autonomie uvnitř francouzské administrativy je od počátku našeho století stále posilována. Navzdory četným doporučením francouzského parlamentu doposud nevznikla jednotná agentura, která by měla za úkol spravovat souhrn všech kulturnědiplomatických aktivit Francie. Současné agentury jsou tedy tematicky rozděleny na oblast kulturních výměn, podpory studentské mobility a francouzskou výuku v zahraničí.

Patří sem v první řadě agentura **CulturesFrance**, která vznikla v roce 2006 sloučením Association française d'action artistique (AFAA) a Association pour la diffusion de la pensée française (ADPF). AFAA, agentura, spadající pod ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo kultury, byla činná v oblasti distribuce současné francouzské umělecké tvorby na poli výtvarného a scénického umění, architektury a kulturního dědictví. ADPF měla za úkol šíření francouzského jazyka, podporu kulturních výměn, a to zejména prostřednictvím vydávání a šíření knižní tvorby. Historie CulturesFrance je tedy poměrně krátká. Určitá kontinuita činnosti s AFAA zde přesto byla zachována, a to nejen na tematické úrovni – dosavadní ředitel AFAA, Olivier Poivre d'Arvor, se stal ředitelem nově vzniklé CulturesFrance. Mezi hlavní cíle nově vzniklé CulturesFrance patří šíření francouzského umění a tvorby v zahraničí, organizace kulturních sezon ve Francii a v zahraničí (tzv. saisons culturelles, během kterých se ve Francii prezentuje jedna země, v zahraničí se zase prezentuje prostřednictvím kulturních akcí Francie) a v neposlední řadě také koncepce, produkce a distribuce kulturních statků pro zahraniční publikum. Poslední významnou změnu ve vývoji CulturesFrance se stala změna jejího statutu, ke které došlo v roce 2007. CulturesFrance se jako jediná agentura činná v kulturní diplomacii přeměnila na tzv. EPIC (établissement public industriel et commercial) a získala tak více nezávislosti na ministerstvu zahraničních věcí. Její finanční zdroje pocházejí primárně ze státních dotací a od francouzských firem v zahraničí. Ale ani v této nové podobě stále není CulturesFrance srovnatelná s British Council nebo s Goethe-Institutem

ve smyslu kompetencí: „Organizace jako British Council vykonává pod jedním jménem soubor činností CulturesFrance a francouzských kulturních center a kulturních oddělení francouzských zastupitelských úřadů, včetně výuky jazyka a vědecké spolupráce.“⁵³

Další vládní agenturu představuje **CampusFrance**, která byla založena v roce 2007. Jejím hlavním cílem je propagace systému francouzského vysokého školství v zahraničí a podpora studentské mobility. Má také na starosti přijetí zahraničních studentů ve Francii. Agentura CampusFrance má svá zastoupení v zahraničí (zatím zejména v evropských zemích), tzv. espace CampusFrance, která jsou prvním kontaktním místem zájemců o studium ve Francii.

Nejstarší z agentur je **Agentura pro francouzskou výuku v zahraničí** (Agence pour l'enseignement français à l'étranger – AEFÉ), založená již v roce 1990 a spadající pod ministerstvo zahraničních věcí. Je pověřena řízením sítě francouzských škol v zahraničí, tj. škol, které poskytují výuku podle francouzských osnov. Jsou primárně určeny žákům francouzské národnosti pobývajícím v zahraničí, ale jsou otevřeny také pro děti jiných národností. AEFÉ je nejméně nezávislou agenturou ve srovnání se dvěma výše jmenovanými.

Francouzská zahraniční audiovizuální politika

Francouzská zahraniční audiovizuální politika se zaměřuje na propagaci francouzské audiovizuální produkce v zahraničí a na oblast zahraničního televizního a rozhlasového vysílání. Do první skupiny spadá vývoz francouzské televizní a filmové produkce, kontakty mezi médii a velmi významnou část agendy tvoří prezentace francouzské kinematografie nejen v rámci průběžné nabídky kin, ale zejména na festivalech francouzského filmu, které se konají v hostitelských zemích. V dané zemi je hlavním styčným bodem **audiovizuální atašé**. Francie je jedinou zemí, která disponuje audiovizuálními atašé v rámci struktury zastupitelských úřadů. V roce 2007 dosahoval jejich počet 36 s největší koncentrací v Evropě.

⁵³ Assouline, D.: *Avis présenté au nom de la Commission des Affaires culturelles (1) sur le projet de loi de finances pour 2008, Tome 1, Action culturelle extérieure de l'Etat*. Sénat, session ordinaire de 2007–2008.

Na centrální úrovni má zahraniční audiovizuální politiku na starosti ministerstvo zahraničních věcí (konkrétně Oddělení zahraniční audiovizuální politiky, součást DGCID), ministerstvo kultury a také úřad premiéra.

Francouzské zahraniční vysílání má svou vlastní strukturu a po institucionální stránce je stále ve fázi hledání nevhodnějšího organizačního schématu. Poslední návrhy reformy (z února 2008) se vztahují k vytvoření jednotné administrativní struktury – holdingu nazvaného „France Monde“, který má být podřízen ministerstvu kultury a ministerstvu financí. Navzdory těmto návrhům doposud zůstává administrativně oblast francouzského zahraničního vysílání rozdělená. Její televizní část se skládá z TV5 Monde, Euronews, ARTE a nejnovější France 24; nejvýznamnějším rozhlasovým médiem je RFI (Radio France Internationale) – viz tabulku. Na rozdíl od britského nebo německého zahraničního vysílání, koncentrovaného okolo jedné stanice (BBC, Deutsche Welle), není francouzské vysílání centralizované, ale je rozděleno mezi několik navzájem se doplňujících, avšak konkurenčních stanic. Rozhlasové vysílání je v tomto ohledu ještě relativně přehlednou oblastí činnosti. Od roku 1995 je organizováno jediným operátorem – zpravodajskou stanicí RFI, která vysílá v několika jazykových mutacích. V posledních letech také rozvíjí své internetové vysílání a rozšiřuje tak oblasti svého dosahu. Rozsah jeho vysílání a počet posluchačů se liší podle zeměpisných oblastí – např. v subsaharské frankofonní Africe, kde je rozhlas nejoblíbenějším sdělovacím prostředkem, zůstává RFI referenčním médiem. Naproti tomu v Evropě počet posluchačů stále klesá.

Problematickou složkou francouzské zahraniční audiovizuální politiky je televizní vysílání. Největší a nejsledovanější stanicí je TV5 Monde,⁵⁴ jež ovšem není jen francouzskou iniciativou, ale projektem frankofonní televize, vzniklé partnerstvím veřejnoprávních televizí Francie, Belgie, Švýcarska a Kanady – do jisté míry je unikátním projektem, založeném na příslušnosti k určité jazykové skupině – frankofonii (Frankofonii v její institucionální podobě). TV5 Monde nenabízí jen zpravodajství, její zaměření je spíše obecné. Přesto se během významných událostí a krizí, jako byla válka v Iráku, TV5 Monde dokázala přizpůsobit nutnosti zavést více zpravodajských bloků, a vzestup její sledovanosti v daném období ukázal, že mezi diváky zájem

⁵⁴ TV5 Monde je druhou nejsledovanější mezinárodní stanicí po MTV a před CNN (160 miliónů domácností).

o alternativní interpretaci událostí neamerické stanice existuje. Největším přispěvatelem do rozpočtu TV5 Monde je Francie (81 %), což určuje i její rozhodovací pravomoci v rámci stanice – TV5 Monde se stává čím dál tím víc francouzskou televizí. TV5 Monde je doplněna a personálně spojena s CFI (Canal France International), jež není ani tak televizní stanicí jako spíše databázi francouzských a frankofonních programů, sloužící jako prostředek francouzské rozvojové politiky. Do roku 2004 vysílala CFI i jako televizní stanice (CFI-TV) do frankofonní Afriky, dnes se orientuje pouze na dodávání francouzských pořadů televizím v rozvojových zemích. CFI rozvojovým zemím také nabízí konzultace, školení a technickou pomoc v oblasti televizního vysílání.

Za třetího operátora francouzského zahraničního televizního (i když od roku 2003 nedostává finance od francouzského ministerstva zahraničních věcí) lze považovat Euronews, evropskou televizní zpravodajskou stanicí, kde je Francie největším akcionářem (24,04 %). Stávající schéma na konci roku 2006 doplnila francouzská zahraniční zpravodajská televize France 24, která vysílá v několika jazycích a má postupně rozšiřovat svůj dosah směrem ke globální působnosti.

	Základní charakteristika	Vysílá/ funguje od	Dosah	Partneři
Rozhlas				
RFI	zpravodajská rozhlasová stanice	1995	Evropa, Asie a Oceánie, Blízký a Střední východ, Afrika, Latinská Amerika a Antily	Francie
Televize¹				
TV5 Monde	frankofonní stanice se všeobecným zaměřením	1983	Evropa, Asie/Oceánie, Afrika, Amerika, Blízký východ	Francie, Belgie, Švýcarsko, Kanada
CFI	databáze frankofonních programů	1989	Afrika, Asie/Oceánie, střední a východní Evropa, arabské země	Francie

France 24	mezinárodní zpravodajská stanice	2006	Plánováno jako globální TV – zatím vysílá v Evropě, na Blízkém východě, New Yorku a Washingtonu DC. Vysílacími jazyky jsou zatím angličtina, arabština a francouzština.	Francie
Euronews	evropská zpravodajská televize	1992	Evropa, Asie, Afrika, Amerika, Blízký východ	Francie, Itálie, Španělsko, Rusko, Švýcarsko (hlavní akcionáři)

Hlavní francouzské a frankofonní rozhlasové a televizní stanice vysílající do zahraničí.

Francouzské zahraniční vysílání a jeho proměny

od počátku devadesátých let 20. století po současnost

Francouzské zahraniční vysílání je velice ambiciózní. Francie si uvědomuje, že mezinárodní rozhlasové a televizní vysílání jako prostředek měkké síly státu představuje jedinečnou možnost oslovit širší publikum a informovat je o vlastním náhledu na mezinárodní události. Ačkoli je zahraniční vysílání jednou z nejviditelnějších součástí kulturní diplomacie – prostřednictvím médií se dostane nejbližší k publiku –, je považováno za „Achillovu patu francouzské zahraniční politiky“.⁵⁵ Výrokem často citovaným v souvislosti se zahraničním vysíláním jsou slova tehdejšího ředitele Canal France International (CFI) Philippa Baudillona z roku 1998: „Když nevíme jak dál, opakujeme tradiční a velkou francouzskou chybu: píšeme hodnotící zprávy.“ Je pravda, že na téma zahraniční audiovizuální politiky vzniklo v posledních letech více než deset hodnotících zpráv – mezi nejvýznamnější patří *Rapport Péricard* (1987), *Rapport Décaux* (1989), *Rapport Balle* (1996) a *Rapport public de la*

⁵⁵ Labé, Y.-M: *La réforme du pôle audiovisuel extérieur français*. Dostupné na: www.diplomatie.gouv.fr/fr/france_829/label-france_5343/les-numeros-label-france_5570/lf33-investir-france_13829/multi-medias_13835/reforme-du-pole-audiovisuel-exterieur-francais_32716.html.

Cour des Comptes (2003). Všechny zmíněné dokumenty se shodují na „častém střídání strategie, absenci centrálního orgánu, široké škále nástrojů, které kontrastují s příklady našich sousedů disponujících jednotnou strukturou – BBC ve Velké Británii, Deutsche Welle v SRN...“.⁵⁶ Kritika se tedy vztahuje zejména k institucionálnímu uspořádání a k jeho komplexnosti. Do audiovizuální politiky je také zapojeno velké množství centrálních orgánů (ministerstvo financí, ministerstvo kultury a zejména ministerstvo zahraničních věcí prostřednictvím DGCID), ale především celé spektrum televizních stanic, které dosud nevysílají pod společnou značkou.

V posledních letech si Francie uvědomuje, že prostředím stanic vysílajících pro zahraniční publikum je velice konkurenční, jak je patrné z ostré francouzské oficiální rétoriky vůči stanicím. Francie si uvědomuje, že konkurenční boj stanic je fakticky bojem o vliv. Proto ve vztahu k soupeřům užívá výrazy, jako je mediální bitva/válka/otázka nezávislosti apod. Ve vztahu k potenciálnímu publiku je ve svém slovníku ovšem opatrnější. Francouzské snahy prezentuje jako nabídku alternativní vize, francouzského pohledu na události a francouzského novinářského stylu. Je zde patrný rozdíl mezi např. francouzskou a americkou rétorikou. Například mluví-li USA o vysílání RFE/RL nebo VOA, zdůrazňují vždy jejich roli v rámci válečných konfliktů, v nichž mají americká média za úkol nabízet objektivní informace a neutralizovat tak mimo jiné vliv lokálních médií, která mohou vybízet k bojům a budit nenávisť v rámci konkrétního konfliktu (hate radios na Balkáně, ve Rwandě apod.). Francie oproti tomu své vysílání jako součást mírové strategie neobhajuje.

V devadesátých letech prošlo francouzské zahraniční vysílání řadou změn týkajících se stylu i celkové strategie. Chápeme-li zahraniční vysílání jako součást veřejné diplomacie státu, pak je samozřejmě důležitá otázka publika. I když primárním cílem zahraničního vysílání je ovlivnit místní elity a tvůrce veřejného mínění, je stoupající francouzský zájem o zahraniční vysílání důkazem příklonu k myšlence, že je třeba oslovit i širší publikum. Francouzská zahraniční politika tak reaguje na změny v diplomatických strategiích a odpoutává se od dosavadních snah zaměřovat se zejména na zahraniční elity. To, že Francie klade stále větší důraz na zahraniční vysílání a na přenos informací prostřednictvím médií a nové technologie, svědčí také o vůli prezen-

⁵⁶ *L'action audiovisuelle extérieure depuis 1990. Rapport de la Cour des comptes*, 2003, s. 510. Dostupné na: www.ccomptes.fr/fr/CC/documents/RPA/ActionAudiovisuelleExterieur.pdf.

tovat Francii moderním způsobem. Francie tak v posledních letech bojuje se svou pověstí země, výhradně zaměřené na tradiční kulturu a technologie, a vytváří si novou moderní „značku“. Změnami neprochází jen způsob a prostředek komunikace, ale i směr vysílání. Francouzské zahraniční vysílání je zaměřeno stále více na globální – celosvětový dosah s regionální nabídkou (v souladu se strategiemi ostatních velkých globálních mediálních hráčů). Klesající důležitost má ve francouzském zahraničněpolitickém mediálním nastavení africký kontinent, který sice nadále představuje prioritní oblast vlivu, jeho pozice ovšem už není tak výjimečná.

Jedním z hlavních témat francouzské zahraniční audiovizuální politiky se od poloviny devadesátých let 20. století stala otázka zahájení vysílání francouzské globální informační televize. Francouzská politická reprezentace a zejména její tehdejší prezident Jacques Chirac se shodli na názoru, že v současné informační společnosti se globální média⁵⁷ stala jedním z atributů vlivu státu na mezinárodní scéně. Oblast mezinárodního vysílání a tiskových agentur, které dominovaly donedávna anglosaské instituce typu CNN nebo BBC, se od devadesátých let otevřela mezinárodní konkurenci. Do této hry o globální mediální prostor vstoupila Francie relativně pozdě, o to intenzivněji se však snaží prosazovat své globální mediální ambice.

France 24 (původně plánovaný název byl *Chaîne française d'information internationale* – CFII) má potvrdit francouzské velmocenské postavení i na informační úrovni. Pro Francii je tato stanice symbolem nezávislosti francouzských médií na informacích a reportážích od jiných globálních televizí (zejména Al Džazíry a CNN). Způsob, jakým francouzské televizní stanice informovaly o válce v Zálivu v roce 1991, byl chápán jako selhání francouzského vysílání. Francouzské stanice byly totiž závislé na informacích poskytovaných CNN. Od počátku devadesátých let tedy ve Francii nabyly na intenzitě debaty o vytvoření vlastního informačního kanálu s globálním dosahem a s lepší lokální infrastrukturou v místě dění. Rétorika používaná v souvislosti s vytvořením takové stanice byla a je sama o sobě militantní. Podle slov J. Chiraka musí Francie „zaujímat čelní pozici ve světové bitvě

⁵⁷ Globální média chápeme v rozsahu tohoto článku jako ta, jejichž primárním cílem je oslovit publikum ve více než jednom státě. Zaměříme se zde na média, která jsou součástí zahraniční audiovizuální strategie státu.

o televizní vysílání (*bataille des images*)“.⁵⁸ Dosavadní neexistence podobné stanice přispěla podle francouzských politiků ke „kulturnímu imperialismu v oblasti informací“⁵⁹ tím, že ponechala volný prostor anglosaským stanicím.

Od počátků projektu mezinárodní zpravodajské televize se uvažovalo o využití stávající struktury zahraničního vysílání s menšími modifikacemi. Ale nakonec bylo rozhodnuto o vytvoření zcela nové společnosti, která úzce spolupracuje s již existujícími stanicemi, neboť stávající televizní aktéři neodpovídali nárokům kladeným na budoucí stanici. Mezinárodní televizní stanice TV5 Monde není, jak již bylo uvedeno, jen francouzským projektem, a nemohla by tedy prezentovat pouze francouzský pohled na mezinárodní aktualitu. Navíc zaměření TV5 Monde není jen zpravodajské, ale obecné. Stejně tak Euronews je multilaterální iniciativou, navíc její zaměření je primárně evropské. Nabízela se také možnost využít CFI (*Canal France International*), ale ten slouží zejména jako databanka francouzských programů pro partnerské televize. Projekt ARTE, který je výsledkem francouzsko-německé spolupráce, je sice mezinárodním projektem, ale není chápán jako součást francouzské zahraniční audiovizuální politiky. Z hlediska geografického dosahu, jazykových verzí i programového schématu France 24 tedy zaujímá zvláštní místo ve struktuře francouzského zahraničního vysílání.

France 24 začala vysílat v prosinci 2006. Podle představ oficiálních francouzských představitelů má stanice zajistit francouzskou přítomnost na globálním audiovizuálním poli a prezentovat francouzské vidění světových událostí, aniž by byla odrazem francouzského vládního postoje. K zajištění určité nezávislosti má přispět i její dvojitá struktura, kterou však mnozí považují za hybridní: France 24 je z poloviny státní (*France Télévisions*) a z poloviny soukromá (TF 1) akciová společnost. Samotný způsob financování stanice, jejíž finanční prostředky budou plynout zejména z rozpočtu ministerstva zahraničních věcí (v letech 2007–2010 sedmdesát milionů euro ročně), naznačuje, že France 24 bylo přiznáno pevné místo ve francouzské zahraniční politice.

O strategickém významu budoucí stanice svědčí i geografický dosah jejího vysílání, který kromě technické stránky odráží i chápání francouzských zón vlivu. V první fázi France 24 vysílá do Evropy, včetně Francie,

⁵⁸ *Le Monde*, 1. 12. 2005.

⁵⁹ Viz *Pour une chaîne française d'information internationale*. Rapport d'information, 857, tome I, tome II, XIIe législature, Assemblée Nationale, Mai 2003.

do Afriky, na Blízký a Střední východ. Ve druhé fázi bude usilovat o pokrytí Asie a Ameriky. Nejvíce se během debat o vytvoření France 24 diskutovalo o vysílání na Blízký a Střední východ, který se v poslední době stal místem konkurenčního boje globálních i lokálních televizních stanic. Francie doufá, že v tomto regionu získá silnou pozici nejen díky kulturním vazbám, ale i díky tomu, že i ostatní televizní konkurenti (kromě místní Al-Džazíry) se soustředili na tuto oblast – např. BBC Arabic TV začala vysílat od roku 2007.

France 24 se stala plně zpravodajskou stanicí, vysílající 24 hodin denně přes kabel, satelit a po internetu. Mezi její základní charakteristiky patří zejména mezinárodní obsah (vytváření hierarchie mezinárodních aktualit odlišuje mezinárodní televizi od domácí), permanentní *prime time* (vyžaduje stálou dostupnost novinářského a technického týmu) a diferenciaci mezi posluchači podle zeměpisných oblastí.⁶⁰

Pro francouzskou kulturní diplomacii je symptomatické, že jedním z nejcitlivějších bodů, vztahujících se k vysílání France 24, byla otázka jazyka. V celé komunikační a kulturní oblasti francouzské zahraniční politiky je zastoupeno dilema, má-li se Francie prezentovat ve francouzštině a zúžit si tak okruh potencionálních posluchačů, nebo ustoupit od čistě frankofonního modelu a ovlivnit širší publikum. V rámci projektu globální informační televize zvítězila druhá koncepce.

Bez vysílání v cizích jazycích by nová stanice oslovila jen frankofonní publikum, které je nerovnoměrně zastoupeno po světě a jehož počet stále klesá (francouzština je dnes na deváté pozici mezi nejužívanějšími jazyky). France 24 začala tedy v první etapě vysílat francouzsky, anglicky a arabsky, v budoucnu je plánované rozšíření na další jazyky (vysílání ve španělštině, portugalské a mandarinské čínštině). Možnost titulování byla zavrhnuta.

Spuštění vysílání France 24 výrazně pozměnilo mapu francouzského zahraničního vysílání, neznamenalo však poslední změnu jeho struktury. Jak bylo zmíněno výše, problematičtým prvkem francouzského zahraničního vysílání je právě institucionální nepřehlednost jeho struktury. Nedávné reformní úsilí se proto zaměřilo na vytvoření zastřešující organizace pro nej-

⁶⁰ Zejména poslední bod je důkazem současné tendence spojit globální dosah televizních stanic s více regionalizovanou nabídkou v podobě lokálních variant, které budou přizpůsobeny lokálnímu publiku a kulturním specifickým dané oblasti. Viz např. Kuhn, R: *French Television in a West European Context*. In: Godin, E. (ed.): *French Exception*. Berghahn Books, New York, 2005.

významnější francouzská a frankofonní média vysílající pro zahraniční publikum – rozhlasovou stanicí RFI a televizní stanice France 24 a TV5 Monde. Doposud se francouzské vlády této citlivé otázce sloučení zahraničních stanic pod jednu značku vyhýbaly. Ale prezident Nicolas Sarkozy pověřil v únoru 2008 procesem transformace Alaina de Pouzilhac (dosavadního ředitele France 24), který má za úkol předložit plán na léta 2009–2013.

Kulturní centra v zahraničí

Kulturnědiplomatičtá přítomnost v hostitelské zemi je koordinována **kulturními odděleními zastupitelských úřadů** (Service de coopération et d'action culturelle – SCAC). Agendu kulturní diplomacie má na starosti kulturní rada,⁶¹ který zajišťuje řízení a koordinaci celého kulturního oddělení a francouzských kulturních zařízení v dané zemi a zároveň rozděluje finanční zdroje na jednotlivé kapitoly kulturnědiplomatičtých aktivit. Struktura kulturních oddělení není v každé zemi stejná – na méně významných zastupitelských úřadech se o celý soubor aktivit stará pouze kulturní rada, u významnějších ambasad pracují na kulturním oddělení další ataše (viz příklad organizační struktury kulturního oddělení Velvyslanectví Francouzské republiky v Praze).

Oddělení pro kulturu a spolupráci Francouzské velvyslanectví v České republice

Rada pro kulturu a spolupráci

Oddělení vědecké a univerzitní spolupráce

Ataše pro vědeckou a univerzitní spolupráci

Oddělení jazykové a vzdělávací spolupráce

Ataše pro spolupráci v oblasti francouzštiny

Oddělení technické a evropské spolupráce

Ataše pro technickou a evropskou spolupráci

Oddělení audiovizuální spolupráce

Audiovizuální ataše

Knižní oddělení

⁶¹ Funkce kulturního rady byla zřízena v roce 1949.

Mezi nejviditelnější aktéry francouzské kulturní diplomacie patří francouzská **kulturní centra**, která mají ze všech aktérů nejbliže k příjemci v dané hostitelské zemi. Jak bylo zmíněno v kapitole o specifikách francouzského modelu, početná a hustá síť francouzských zahraničních center nemá obdoby, Francie je tedy na prvním místě. Mezi zahraniční kulturní střediska patří kulturní centra a instituty, kulturní oddělení zastupitelských úřadů (tyto dvě poslední kategorie center jsou zahrnovány do francouzského označení *réseau culturel*), francouzské školy v zahraničí a výzkumná centra. Můžeme mezi ně počítat také pobočky Alliance française, které úzce spolupracují s kulturními centry. Zmíněné subjekty nefigurují pod žádnou společnou „značkou“.

Aktér	Oblast činnosti	Výhody zapojení
centrální administrativa	definice celkové strategie	strategická vize kulturní diplomacie jako celku
CulturesFrance	správa finančních prostředků, nabídka kulturních programů	společná správa ministerstva zahraničních věcí a ministerstva kultury znalost kulturního prostředí ve Francii (současné tvorby, kulturních institucí)
kulturní radové	„networking“, napomáhání utváření kulturních kontaktů mezi francouzským a lokálním kulturním prostředím	kontakty s institucemi a s profesionály v oblasti kultury, přístup k velvyslanci
Alliance française	zejména výuka jazyka	provázanost s lokálním prostředím, nízké náklady na provoz, rozsáhlá a kvalitní nabídka jazykových služeb
kulturní centra	výuka jazyka, kulturní činnost	„referenční bod“ kulturního života (platí u rozvojových zemí)

Zapojení hlavních aktérů francouzské kulturní diplomacie. Podle Gouteyron, A.: *Rapport d'information n. 428 fait au nom de la Commission des Finances du contrôle budgétaire et des comptes économiques de la Nation (1) sur l'action culturelle de la France à l'étranger*. Sénat, session ordinaire de 2007–2008, s. 44.

Francie má v současné době 145 kulturních center a institutů v zahraničí.⁶² Kulturní centra nemají statut právnické osoby a spadají pod vedoucího s nejvyšší diplomatickou funkcí v dané zemi. Z toho mimo jiné vyplývá, že o alokaci zdrojů na kulturní diplomacii je rozhodováno na úrovni zastupitelského úřadu a finanční zdroje na kulturnědiplomatické aktivity jsou tak děleny mezi kulturní oddělení velvyslanectví a kulturní centrum/institut. V čele kulturního centra stojí ředitel centra, který v době převzetí funkce předkládá příslušné komisi na francouzském ministerstvu zahraničních věcí své plány na další směřování kulturního centra – tzv. projet d'établissement. Aktivity kulturních center jsou tradičně děleny do tří oblastí. V první řadě mají na starosti výuku francouzského jazyka (kurzy obecné i specializované francouzštiny), kterou se obvykle zabývá největší část zaměstnanců a je k ní využívána největší část prostor kulturního centra. Centra sama nevydávají mezinárodně uznávané diplomy určené pro cizince DELF (Diplôme d'études en langue française) a DALF (Diplôme approfondi de langue française) – ty jsou vydávány francouzským ministerstvem školství. Kulturní centra také nabízejí kurzy, v nichž se studenti na získání diplomů připravují. Velikost centra je proto často hodnocena právě na základě údajů o počtu studentů francouzštiny. Druhou část agendy kulturních center představuje šíření francouzské kultury nejčastěji formou organizace kulturních akcí (výstav, koncertů, filmové produkce) v prostorách kulturního centra nebo mimo ně. Význam takto poskytované kulturní nabídky se velice odlišuje podle místa, kde se kulturní centrum nachází. Ve vyspělých zemích a zejména ve velkých městech západní Evropy, kde francouzská kulturní centra vstupují do konkurenčního prostředí, je jejich činnost jen jedním z prvků celkové kulturní nabídky v daném místě. V rozvojových zemích, především ve frankofonní Africe, jsou často francouzská kulturní centra klíčovým místem lokálního kulturního života. V neposlední řadě mezi činnost kulturních center patří poskytování dokumentace a informací o Francii. Jejich součástí jsou knihovny a nově i tzv. mediátéky, které nabízejí všechny moderní typy dokumentace: elektronické, digitální a audiovizuální. Zvláštní místo mezi aktéry francouzské kulturní diplomacie zaujímá **Alliance française (AF)**, založená v roce 1883 jako nevýdělečná organizace

⁶² Gouteyron, A.: *Rapport d'information n. 428 fait au nom de la commission des Finances du contrôle budgétaire et des comptes économiques de la Nation (1) sur l'action culturelle de la France à l'étranger*. Sénat, session ordinaire de 2007–2008, s. 32.

ššířící francouzskou kulturu a francouzský jazyk. Centrála organizace sídlí v Paříži, ale činnost AF je vytvářena zejména hustou sítí poboček v zahraničí, které doplňují strukturu státních kulturních center. Jednotlivé alliances spadají pod pařížskou centrálu a ministerstvu zahraničních věcí tudíž nepřísluší rozhodovat o jejich zřízení nebo zrušení. Jsou organizovány na základě lokální iniciativy občanů hostitelského státu. Pod Alliance française rovněž spadají některá školní zařízení v zahraničí. Centra Alliance française podléhají mateřské organizaci situované ve Francii, ale disponují velkou mírou autonomie: „Sít' Alliance française připomíná nadnárodní kulturní společnost se sídlem v Paříži, složenou ze zahraničních dobrovolníků, kteří se dali do služeb francouzského jazyka a kultury.“⁶³ Vzhledem k jejich dlouholeté tradici, dobré pověsti a zejména husté síti (a to i v oblastech, kde Francie nemá vlastní kulturní centra, jako jsou zejména Spojené státy americké) ministerstvo zahraničních věcí uzavírá s AF dohody o spolupráci. Tyto smluvně vázané AF mají přístup ke státním dotacím stejně jako francouzská kulturní centra, mají také nárok na státní zaměstnance, pomoc od agentury CulturesFrance apod.

V roce 2008 fungovalo v zahraničí celkem 224 poboček AF, řízených zástupcem francouzského státu, a 255 poboček AF, které byly financovány zdroji ze zastupitelských úřadů Francie v zahraničí. Celkem tedy můžeme k síti francouzských kulturních center připočítat první kategorii alliances françaises a dostáváme se k celkovému počtu 369 center.⁶⁴ Velikost francouzské sítě kulturních center je tak způsobena hlavně touto zdvojenou strukturou, právě součet poboček AF a vlastních kulturních center staví Francii na první místo mezi „kulturnědiplomatickými velmocemi“.

Francie je velice pyšná na hustou síť svých kulturních center v zahraničí. V oblasti francouzských kulturních center bylo velkým tématem minulých let jejich geografické rozmístění a změny s ním spojené. Sečteme-li francouzské instituty a centra Alliance française, dostaneme se k číslu téměř 4 (3,9) centra v každé zemi, v níž má Francie diplomatické zastoupení. Tato struktura prošla od počátku devadesátých let řadou proměn.

⁶³ *Compte-rendu de l'Assemblée générale de l'Alliance française de Paris*, 1994, rapport de M. Harzic, s. 18.

⁶⁴ Assouline, D., op. cit., s. 32.

Hlavní trendy ve vývoji francouzských kulturních center od poloviny devadesátých let 20. století po současnost

Ve Francii stále přetrvává názor, že geografické rozmístění kulturních center neodpovídá realitě. Jak píše ve své hodnotící zprávě L. Duvernois: „Zeměpisné rozmístění našich kulturních středisek odráží ještě dnes diplomatické priority Francie z šedesátých let 20. století.“⁶⁵ Většina center se na-

Obrázek: Mapa uzavřených a otevřených kulturních center v letech 1999–2007 (© označuje nově otevřená centra, X označuje zrušená centra). Zdroj: geografické oddělení archivu francouzského ministerstva pro zahraniční a evropské záležitosti.

⁶⁵ Duvernois, L.: op. cit., s. 72.

cháží v Evropě (44 %) a v Africe (48 %). Zejména v Americe je působnost Alliance française téměř ignorována. Asijský kontinent získává pozornost až v posledních letech. Na základě kriticky vyznívajících hodnotících zpráv dochází od poloviny devadesátých let 20. století k otevírání nových center a rušení jiných. Zavírání kulturních center se týkalo hlavně západní Evropy (viz mapu na s. 73). V letech 1999–2007 zde klesl počet center z 52 na 33, jen v Německu jich bylo zrušeno 14.⁶⁶ Od roku 2000 Francie také začala otevírat nová kulturní centra v zemích, kde to vyžadovala aktuální politická situace (např. v Kábulu a v Sarajevu).

Francouzskou zvláštností je výše zmíněná dvojitá struktura francouzských kulturních center – ve francouzském modelu koexistují francouzská kulturní centra napojená na velvyslanectví a jednotlivé alliances spadající pod mateřskou Alliance française de Paris, které se primárně zaměřují na výuku francouzského jazyka. Od počátku devadesátých let docházelo k propojování obou hlavních složek, a to nejen z ekonomických důvodů. V současné době můžeme tedy ke 145 francouzským kulturním centrům, operujícím v 92 zemích světa (2008), přičíst 224 alliances françaises (z celkového počtu 1075) spolufinancovaných z rozpočtu ministerstva zahraničních věcí, jež jsou propojené s velvyslanectvím Francie v dané zemi, a můžeme je tedy považovat za součást jedné kulturnědiplomatické struktury.

Existence dvojitýho typu zahraničních center má své pozitivní i negativní stránky. V první řadě je Francie díky husté síti alliances françaises přítomna i v oblastech, kde neexistovala kulturní centra (zejména v případě Severní Ameriky). Tabulka ukazuje geografické rozmístění jednotlivých typů kulturních center a alliances françaises.

Kontinent/stát	Kulturní středisko	Alliance française
Evropa	64	32
Asie a Oceánie	15	50
Amerika a Karibik	7	84
Magreb a Blízký východ	28	8
Afrika	31	50
celkem	145	224

Francouzská kulturní střediska a alliances françaises podle regionů. Zdroj: Assouline, D., op. cit.

⁶⁶ Assouline, D., op. cit., s. 35.

Oba typy středisek si nekonkurují, ale spíše se doplňují. V průběhu posledních let se Francii podařilo redukovat na minimum situace, kdy se v daném místě dublovala činnost Alliance française a kulturního centra. Na druhou stranu taková dvojitá struktura není vždy srozumitelná pro příjemce. Sama francouzská kulturní centra nesou celou řadu pojmenování – setkáme se s více typy názvů: centres culturels et de coopération, instituts, centres de documentation scientifique et universitaire apod. Přičteme-li k tomu ještě pobočky AF, stává se obrázek ještě méně čitelným. Na rozdíl od výše zmíněných Goethe institutů, poboček British Council nebo i Českých center nemají francouzská kulturní střediska v zahraničí jednotnou a srozumitelnou značku, která by zastřešovala tuto komplexní strukturu. Pro zahraniční publikum jsou tak často francouzská kulturní centra „nečitelná“. Nedávné zřízení tzv. EspaceFrance (sloučení kulturního centra a kulturního oddělení zastupitelského úřadu) nepřispělo k vytvoření celosvětově jednotné značky. V rámci úvah o jednotném pojmenování se nabízelo samozřejmě i využití známého a dobrého jména Alliance française nejen pro její pobočky, ale pro veškerá kulturní centra.⁶⁷ Alliance française však není připravena dát k dispozici své jméno. Mezi její základní charakteristiky patří organizační zázemí občanské společnosti hostitelské země a stávající francouzská kulturní centra jsou – logicky – příliš napojena na administrativní struktury. I když tedy od devadesátých let minulého století dochází k postupnému přibližování obou struktur,⁶⁸ jež je spojené se vzájemnou „nahraditelností“ v dané zemi, ke sloučení pojmenování v nejbližších letech nejspíše nedojde.

Činnost francouzských kulturních center v zahraničí představuje jednu z nejvíce kriticky hodnocených součástí francouzské kulturní diplomacie. Tématem se od počátku devadesátých let 20. století zabývala řada hodnotících zpráv, jejichž autory byly francouzští poslanci a senátoři. Nejjobsáhlejší zprávu představuje značně kritický dokument – tzv. **Rapport Dauge** z roku 2001, který vyvolal ve Francii diskusi o dalším směřování francouzských kulturních center. Věnujeme mu zde proto více pozornosti. Hned v úvodu ke zprávě se poslanec Yves Dauge, autor zprávy, zamýšlí nad současnou rolí

⁶⁷ Gouteyron, A., op. cit., s. 27.

⁶⁸ Snahou francouzského ministerstva zahraničních věcí je, aby ve stejném městě nepůsobila zároveň AF a francouzské kulturní centrum a aby tak nedocházelo k překrývání činnosti. V současné době (2008) tak již existuje pouze 16 míst, kde pracují oba typy zařízení.

kulturních center v době, kdy se mění povaha kulturních výměn, a to v důsledku šíření nových telekomunikačních technologií a ostatních procesů spojených s globalizací. Táže se, zda systém může získat novou perspektivu své činnosti v dnešní „světové“ společnosti. Všimá si značně paséistického obrazku, který o sobě Francie vydává navenek: „...to je ten dojem, který Francie v zahraničí vyvolává: země vysoké kultury, ale kultury více minulé než současné, více zastydle než živé, více tradiční než kreativní.“⁶⁹ Francie by měla ve své zahraniční kulturní politice dát větší prostor kulturní různorodosti a lépe uspokojit touhu po Francii – *désir de France*. První kapitola zprávy mapuje pozitivní a negativní stránky sítě kulturních center. K jejím kladům autor připisuje dlouholetou tradici, geografickou rozsáhlost a komplementaritu se zařízeními Alliance française.

Ale všechny tyto rysy v sobě skrývají i záporné prvky. Dlouholetá tradice fungování kulturních center někdy znamená právě přílišnou orientaci na minulost. Geografická rozsáhlost je sice výhodou, zastoupení francouzské kultury v zahraničí je nesrovnatelné s americkými, německými nebo britskými snahami, ale lokalizace center často odráží poválečnou situaci a nebere zřetel na současnou geopolitickou realitu. Kulturní centra a instituty jsou nerovnoměrně rozmístěné – v Evropě se nachází 50 % center, z toho 30 % v Evropské unii.⁷⁰ Deset procent center je v severní Africe, kdežto v celé Asii existuje pouze devět procent center a americký kontinent, kde funguje zejména Alliance française, je téměř ignorován. Na základě předchozích bodů lze identifikovat základní charakteristiky systému kulturních center, jak je vidí Dauge ve své zprávě: dvojí struktura, velký počet zařízení, úzké vztahy se státem a zastydlost geografického rozmístění.

Kde shledává *Rapport Dauge* současné hlavní slabiny systému? Především v nedostatku finančních prostředků. I když se finance určené na zahraniční kulturní politiku zvyšují, jejich nárůst v oblasti zahraničních kulturních

⁶⁹ Dauge, Y.: *Rapport d'information n. 2924 déposé par la commission des Affaires étrangères sur les centres culturels français à l'étranger. Assemblée nationale, onzième législature, février 2001*, s. 3–4.

⁷⁰ Extrémním případem je situace v Německu, kde se nachází 19 center z celkového počtu 43 v celé Evropské unii. Jde o výborný příklad stability rozmístění center. V poválečné době se Francie snažila upevnit svůj kulturní vliv v Německu kromě ostatních okupačních mocností a instalovala zde velký počet vlastních kulturních zařízení. Jejich počet se od té doby téměř nezměnil.

center není tak vysoký. V relativním poměru si např. francouzská kulturní centra musí vystačit se čtvrtinovými příjmy, než jaké získává každoročně British Council. Dauge se tedy domnívá, že systém potřebuje další finanční prostředky, a zároveň navrhuje pětiletý plán jejich časového a tematického využití. Další slabinou systému zahraničních center je podle zprávy jeho nejednotnost a neschopnost zpětné reflexe. Síť center není nijak centrálně koordinována, neexistuje žádný dokument, který by definoval geografické, tematické, politické a umělecké cíle: „Nikdo neví, nikdo nemůže říci, v čem např. spočívá zahraniční kulturní politika Francie v Rumunsku nebo v Německu a v čem se liší od politiky prováděné v Maďarsku nebo v Itálii.“⁷¹ Chybí vymezení cílů, které by byly přizpůsobitelné lokálním potřebám.⁷² Nedostatečná není jen koordinace vertikální, ale i horizontální. Centra málo spolupracují mezi sebou, a to i v rámci jedné země. Neschopnost zpětné reflexe nazývá Dauge nedostatečnou paměť. Centra málo rozebírají předešlé zkušenosti, podle zprávy by se měly více soustředit na chyby a pozitivní výsledky své minulé činnosti a vytěžit z této analýzy podněty pro budoucí aktivitu. Dauge ve své kritice pokračuje i v další části zprávy nazvané *Un réseau sans vision d'avenir* (Síť center bez vize budoucnosti), která vychází z předchozí kapitoly o definici cílů. Dauge poznamenává, že francouzská zahraniční kulturní politika nutně potřebuje jasně vytyčenou budoucí dlouhodobou strategii, která by brala v potaz regionální rozdíly, ale zároveň poskytovala celkový rámec. V Evropě např. navrhuje větší zaměření francouzských center na evropskou integraci. Taková centra by najednou propagovala francouzskou i evropskou kulturu. Myšlenka zahraniční přítomnosti jako nástroje kulturního vlivu podle zprávy sama o sobě nestačí. Nová strategie by měla představovat skutečnou vizi do budoucna a obsahovat především myšlenku kulturní různorodosti a kulturního dialogu: „Není na místě uspokojovat se pouhou logikou šíření kultury, je třeba klást větší důraz na spolupráci.“⁷³ Důležitou poznámkou k tomuto bodu je reflexe nad publikem,

⁷¹ Dauge, Y.: op. cit. s.14.

⁷² Tato slabina je dnes již částečně napravena. Francouzské ministerstvo zahraničních věcí ve spolupráci s dalšími ministerstvy a velvyslanectvími v zahraničí vypracovalo tzv. Strategické dokumenty pro jednotlivé země (DSP – Documents stratégiques par pays). Na počátku roku 2004 jich existovalo celkem 14. Jejich struktura odráží francouzské geografické priority – jde zejména o africké země.

⁷³ Olivier Poivre d'Arvor, cit. In: Dauge, Y.: op. cit., s. 16.

ke kterému je zahraniční kulturní činnost mířena. Francouzská kulturní tradice od Francouzské revoluce směřovala k široké dostupnosti kultury. Dauge pozoruje návrat k přesněji cíleným aktivitám, určeným zahraničním elitám, což zaručuje více kulturního vlivu: „Hlavní výzvou je v současném konkurenčním prostředí uchovat si svou sféru vlivu kromě konkurence americké, německé...“⁷⁴ Druhou část zprávy představují doporučení do budoucna. Dauge navrhuje v první řadě více autonomie pro kulturní centra, jež na základě hlubší spolupráce s lokálními institucemi budou schopna lépe reagovat na lokální potřeby a přizpůsobit jim svou nabídku. Dauge píše, že se během práce na zprávě často setkával s přílišnou snahou kulturních atašé ovlivňovat chod kulturních center, kterou považuje za nezdravou. Proto někdy vážně spolupráce mezi řediteli center a zaměstnanci ambasad, jejichž zaměření se z podstaty věci liší. Zpráva také identifikuje nekvalitní systém evaluace činnosti zahraničních center, který je postaven na dvou dokumentech: finanční zprávě a zprávě o činnosti. Podle Daugeho je tento způsob netransparentní a neúplný. Kulturní centra by měla vytvářet i údaje např. o návštěvnosti, jež by přispěly k určitému plánování na základě konkrétních údajů. Další bod zprávy je zaměřen na personální otázky, zejména na nedostatečné přípravy pracovníků center. Zaměstnanci center by měli mj. znát jazyk a kulturu partnerské země, což není vždy pravda. Nevýhodou systému je i krátkodobé působení na jednom místě. Dauge lituje, že neexistuje žádná centrální instituce, která by shromažďovala hodnocení zaměstnanců kulturních center a řídila jejich další působení. Na co se mají dnes kulturní centra podle Daugeho především zaměřit? Zejména na navázání dialogu mezi francouzskou a lokální kulturou. To bude znamenat, že francouzská kultura nebude napříště šířena jen ve francouzštině, ale i v lokálních jazycích, zkrátka ukázat více ochoty k otevřenosti. Kulturní centra by také měla prohloubit spolupráci se soukromým sektorem a regionálními jednotkami, což by vylepšilo finanční situaci a umožnilo „dostat se ven z pařížské perspektivy“.⁷⁵ Intenzivnější spolupráce by měla být navázána i s univerzitami a školami všech stupňů, dále mezi jednotlivými národními instituty (British Council, Goethe-Institut...). Kritizována je rovněž spolupráce mezi francouzskými centrálními institucemi, konkrétně na úrovni ministerstev. Zahraniční kulturní politika by

⁷⁴ Ibid., s. 17.

⁷⁵ Ibid., s. 25.

měla být rozdělena mezi ministerstva zahraničních věcí, kultury, školství, ale ve skutečnosti na její utváření má monopol ministerstvo zahraničních věcí. Dauge proto navrhuje posílení kooperace mezi ministerstvy. V závěru zprávy se Dauge opět vrací k nutnosti dodání nové dynamiky celému systému zahraničních center: „Skutečnou výzvou je zavedení pružnějších metod, více decentralizované organizace, spontánnější rozhodování a finanční prostředky odpovídající politickým plánům.“⁷⁶ Svá doporučení do budoucna shrnuje Dauge do devíti bodů: vypracovat základní dokument pro zahraniční kulturní politiku, vypracovat projekt sítě kulturních center, konkrétněji vymezit řídicí orgán center, vypracovat audit kulturních center, vyjasnit role, definovat princip autonomie a odpovědnosti, vymezit činnost kulturních center podle zeměpisných oblastí a vypracovat jejich typologii, stanovit patnáct měst, ve kterých existuje nejplodnější kulturní život a vyvážit úroveň francouzských center v těchto městech, vymezit partnery a oblasti činnosti, dodávat jednotlivým složkám potřebné informace. Osm let po odevzdání této hodnotící zprávy nedošlo k realizaci většiny návrhů, které Y. Dauge vypracoval.

Francouzská výuka ve světě

Francii patří nejen první pozice na světě v počtu kulturních center, její kulturní diplomacie je unikátní také počtem a geografickým pokrytím sítě **francouzských škol v zahraničí**. V první řadě jde o síť velice hustou, francouzské školy se nacházejí ve většině zemí světa. I když počet žáků od šedesátých let, kdy se ocitl na vrcholu, ztlačně klesl, je nadále vysoký. Při jeho analýze musíme přihlížet k politickým, kulturním a demografickým změnám. Za druhé, stát je pořád hlavním koordinátorem francouzského školství v zahraničí. Je ústředním organizátorem a přímo financuje veřejné školství tvořící páteř celého systému. Zároveň kontroluje spolupráci mezi státními institucemi a ostatními partnery.

Ve školním roce 2006/2007 se vyučovalo na 451 školních zařízeních prvního a druhého stupně (tj. na úrovni collège a lycée) ve více než 130 zemích svět. Celkový počet žáků dosáhl 230 tisíc (z toho 46,7 % žáků francouzské národnosti).⁷⁷ Francouzské školy v zahraničí plní dvojí funkci – na jedné straně za-

⁷⁶ Ibid., s. 28.

⁷⁷ Assouline, D.: op. cit., s. 21.

jišťují povinnou školní docházku francouzských žáků, na druhé straně jsou otevřeny také cizincům. Právě zapojení cizinců (převážně potomků místních elit) do francouzské výuky v zahraničí činí z francouzských škol v zahraničí jednoho z významných aktérů kulturní diplomacie a francouzská výuka v zahraničí je pojmána jako zdroj vlivu. Tabulka ukazuje poměr žáků francouzské národnosti a lokálního obyvatelstva na francouzských školách v zahraničí v letech 2001–2007.

	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007
Afrika	58 634	59 033	58 915	59 488	57 145	58 423
meziroční vývoj		0,7 %	-0,2 %	1,0 %	-3,9 %	2,2 %
Francouzi	27 803	28 067	27 845	28 255	27 421	28 498
místní obyvatelé	22 516	22 781	23 071	23 092	22 151	22 266
ostatní národnosti	8 315	8 185	7 999	8 141	7 573	7 659
Amerika	33 025	30 768	28 795	29 210	29 444	30 146
meziroční vývoj		-6,8 %	-6,4 %	1,4 %	0,8 %	2,4 %
Francouzi	10 726	9 983	9 122	9 415	9 508	9 830
místní obyvatelé	19 296	18 132	17 204	17 183	17 342	17 517
ostatní národnosti	3 003	2 653	2 469	2 612	2 594	2 799
Asie	26 729	27 038	27 781	28 345	29 693	31 007
meziroční vývoj		1,2 %	2,7 %	2,0 %	4,8 %	4,4 %
Francouzi	11 029	11 240	11 599	11 876	12 850	13 592
místní obyvatelé	9 977	10 091	10 289	10 623	10 583	10 643
ostatní národnosti	5 723	5 707	5 893	5 846	6 260	6 772
Evropa	40 478	42 801	41 460	41 306	42 904	44 189
meziroční vývoj		5,7 %	-3,1 %	-0,4 %	3,9 %	3,0 %
Francouzi	19 039	20 546	20 085	20 928	22 019	23 543
lokální obyvatelé	16 939	17 344	16 722	15 822	16 252	16 031
ostatní národnosti	4 500	4 911	4 653	4 556	4 633	4 615
Celkem všechny regiony	158 866	159 640	156 951	158 349	159 186	163 765
meziroční vývoj		0,5 %	-1,7 %	0,9 %	0,5 %	2,9 %
Francouzi	68 597	69 836	68 651	70 474	71 798	75 463
místní obyvatelé	68 728	68 348	67 286	66 720	66 328	66 457
ostatní národnosti	21 541	21 456	21 014	21 155	21 060	21 845

Vývoj počtu studentů na francouzských školách v zahraničí podle národnosti v letech 2001–2007. Zdroj: Ministerstvo pro zahraniční a evropské záležitosti.

Z údajů v tabulce je patrné, že v posledních letech ve všech regionech, kde francouzské školy působí, je podíl žáků lokální národnosti vysoký – v celkovém srovnání jde o přibližně stejný počet studentů francouzské národnosti a místního obyvatelstva.

Z hlediska statutu spadají francouzské školy v zahraničí do dvou kategorií – první typ zařízení je přímo řízen výše zmíněnou AEFÉ – Agenturou pro francouzskou výuku v zahraničí (celkem 73 škol), druhý typ zahrnuje školy smluvně vázané⁷⁸ s touto agenturou (celkem 178). Tabulka ukazuje vývoj počtu školních zařízení obou kategorií v letech 2001–2007.

	2001–2002	2002–2003	2003–2004	2004–2005	2006–2007
školy v přímé správě AEFÉ	70	74	73	73	73
školy smluvně svázané s AEFÉ	195	195	188	184	178
celkem	265	269	261	257	251

Počet francouzských škol v zahraničí v letech 2001–2007. Zdroj: AEFÉ.

Aby škola spadala do jedné z těchto kategorií, musí projít homologací řízenou francouzským ministerstvem školství. Mezi podmínky homologace patří povinnost přijímání žáků francouzské národnosti pobývajících mimo území Francie, zachování školních osnov platných ve Francii, příprava na stejné zkoušky a diplomy jako ve Francii a možnost pravidelné kontroly dodržování těchto pravidel Inspekcí ministerstva školství. Zařazení do první nebo druhé skupiny má vliv také na vztah, který k nim má zastupitelský úřad Francie v dané hostitelské zemi – u škol pod přímou správou AEFÉ jsou velvyslanectví úzce zapojována do rozhodování.

Ke dvěma výše zmíněným typům francouzských škol v zahraničí lze přičíst také školy pouze homologované, které nejsou nijak smluvně svázané s AEFÉ ani nezískávají přímou finanční podporu. Tato zařízení mají pouze na vlastní žádost možnost využít pedagogickou expertizu inspektorů ministerstva školství a jejich zaměstnanci se mohou také účastnit stáží organizovaných AEFÉ.

⁷⁸ Smluvní závazek se týká platových podmínek zaměstnanců, subvencí a vztahů s Agenturou pro francouzskou výuku v zahraničí.

Vývoj francouzských škol v zahraničí od počátku devadesátých let 20. století po současnost

Stejně jako kulturní centra musely se francouzské školy v zahraničí přizpůsobit geopolitickým změnám v posledních letech. Jejich geografické rozmístění bylo kritizováno zejména v souvislosti s nedostatečným pokrytím asijského kontinentu. Od počátku 21. století proto došlo ke zvýšení počtu škol v Asii, a to zejména v Číně a v Japonsku. Proces homologace nových školních zařízení pokračoval také ve střední a východní Evropě; především pro vyšší počet žáků francouzské národnosti v těchto oblastech.

Dalším velkým tématem posledních let se stala otázka školného. V současné době existují velké rozdíly v částkách, které rodiče platí za školní docházku svých dětí na francouzských školách v zahraničí – některé školy poskytují výuku zdarma, jinde se školné může pohybovat mezi pěti až dvanácti tisíci euro ročně. Tato nevyváženost se stala i tématem posledních prezidentských voleb – současný francouzský prezident slíbil školní docházku na francouzských školách pro všechny žáky francouzské národnosti zdarma od roku 2007. Tento slib ale znamená, že francouzské školy přijdou o významný zdroj příjmu (podíl vlastních zdrojů na jejich provozu dosáhl v roce 2005 šedesáti procent) a budou do velké míry závislé na školném, které zaplatí žáci a studenti ostatních národností. Celková ztráta do roku 2020 se odhaduje na 300 milionů euro.⁷⁹ Pozorovatelé se domnívají,⁸⁰ že tento trend nejen negativně ovlivní finanční možnosti francouzských škol v zahraničí, ale může znamenat i reálnou hrozbu pro jejich budoucnost. Jestliže tedy do té doby nebudou zvýšeny výdaje na danou oblast, AEFÉ nebude nadále schopna financovat rozvoj sítě zahraničních škol.

Třetím problémem vztahujícím se k francouzské výuce v zahraničí je otázka návaznosti. V současné době jen malé procento studentů, kteří ukončí středoškolské vzdělání na francouzských školách v zahraničí, pokračuje ve studiu na francouzských univerzitách. Podle koncepčních materiálů francouzské zahraniční politiky,⁸¹ které zvýšení atraktivity francouzského vyso-

⁷⁹ *La France et l'Europe dans le monde. Livre blanc sur la politique étrangère et européenne de la France 2008–2020*, viz lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/084000459/0000.pdf, s. 78.

⁸⁰ Gouteyron, A.: op. cit., s. 48, a Assouline, D.: op. cit., s. 26.

⁸¹ *La France et l'Europe dans le monde*, op. cit., s. 78.

kého školství považují za jednu z priorit, se mají francouzské školy v zahraničí stát jednou ze základů pro nábor budoucích studentů.

Financování

Výčísřit finanční prostředky, které Francie věnuje na svou kulturní diplomacii, není snadný úkol. V současné době neexistuje žádný rozpočtový dokument, který by udával veškeré veřejné zdroje určené k financování kulturní diplomacie. Z povahy věci jde o průřezovou aktivitu „v rámci které není možné najít jediného aktéra na politické nebo administrativní úrovni, který by byl odpovědný za kulturnědiplomatické aktivity jako celek“.⁸² Tato nepřehlednost je paradoxně dána vývojem, který měl francouzský rozpočet zpřehlednit. Na počátku 21. století došlo totiž ve Francii k významné změně rozpočtových pravidel fungujících od roku 1959, které se dotkly celé francouzské administrativy. V roce 2001 byl přijat nový zákon upravující rozpočet – tzv. LOLF (*loi organique relative aux lois de finances*). První státní rozpočet sestavený na základě tohoto zákona byl rozpočet na rok 2006. Rozpočty na léta 2006–2008 jsou ještě sestavovány na jednoletá období, od roku 2009 budou ve Francii zavedeny víceleté rozpočty (poprvé na léta 2009–2011).

Rozpočet podle pravidel LOLF už není strukturován na základě výdajů (*dépenses de fonctionnement, investissement a intervention*), ale podle veřejných politik, které se nově nazývají *missions*. Francouzský rozpočet je od té doby dělen do tří úrovní: *mission* (o jejím zřízení rozhoduje vláda, může být svěřena jednomu ministerstvu nebo může být mezirezortní), *programmes* a *actions*.⁸³ Parlament hlasuje o jednotlivých *missions* rozpočtu a má právo upravit rozdělení výdajů do jednotlivých *programmes*. Za každý *programme* je odpovědné jedno ministerstvo (resp. jeho součást) a může rozhodovat o rozdělení prostředků do *actions*. LOLF nepřinesl pouze změny ve struktuře rozpočtu, ale i v jeho celkové logice. Ke každému *programme* jsou tak připojeny cíle i očekávané výsledky. Každá administrativní jednotka odpovědná za danou část rozpočtu navíc předkládá každoročně plán na využití

⁸² Gouteyron, A.: op. cit., s. 13.

⁸³ *Guide pratique de la LOLF*. Ministère du Budget, des Comptes publics et de la Fonction publique, 2008.

prostředků – tzv. PAP (projet annuel de performance) – a zpětně dokládá v tzv. RAP (rapport annuel de performance), jak byly ve skutečnosti prostředky využity.

Nová struktura francouzského rozpočtu dává sice představu o výdajích na jednotlivé oblasti činnosti státu, ale finanční pohled na kulturní diplomacii nijak nezjednodušuje. Kulturní diplomacie je totiž dělena do více kapitol (*missions* i *programmes*). Největší část kulturnědiplomatických aktivit je zařazena do *programme* č. 185 – šíření jazyka a kultury („Rayonnement culturel et scientifique“) – v rámci *mission* zahraniční politika („Action extérieure de l'État“) a do *programme* č. 209 – solidarita s rozvojovými zeměmi („Solidarité avec les pays en développement“) – spadající do *mission* rozvojová pomoc („Aide publique au développement“). Toto dělení odráží klasifikaci zemí na rozvojové a rozvinuté podle pravidel organizace OECD, je však terčem časté kritiky – na jedné straně neupouští od jisté „neokoloniální logiky“,⁸⁴ na druhé straně znesnadňuje průběžnou analýzu výdajů na kulturní diplomacii, protože zmíněný seznam zemí se neustále vyvíjí. Odděleně jsou v rámci francouzského státního rozpočtu vyčísleny prostředky na zahraniční vysílání. Ačkoli je cílem zahraničního vysílání podílet se na francouzské kulturní diplomacii, výdaje na ně jsou zahrnuty do *mission* média („Médias“), konkrétně do *programme* č. 115 – francouzské zahraniční vysílání („Audiovisuel extérieur de la France“), který zahrnuje výdaje na jednotlivé společnosti zahraničního vysílání, jako je nový holding Audiovisuel extérieur de la France (AEF – neboli France Monde), a stanice France 24, TV5 Monde a RFI. V neposlední řadě můžeme nalézt část výdajů na kulturní diplomacii v *mission* kultura („Culture“) a v *mission* vysoké školství a výzkum („Enseignement supérieur et recherche“). Tabulka ukazuje strukturu té části francouzského státního rozpočtu, která je relevantní pro oblast kulturní diplomacie.

„Mission“	„Programme“	Částka (v miliardách euro)
Action extérieure de l'État	Rayonnement culturel et scientifique (185)	368,6
Aide publique au développement	Solidarité avec les pays en développement (209)	438,7

⁸⁴ Assouline, D.: op. cit., s. 6.

Médias	Audiovisuel extérieur de la France (115)	225,3
Culture	Transmission des savoirs et démocratisation de la culture (224)	30,2
Enseignement supérieur et recherche	Formations supérieures et recherche universitaire (150)	14

Rozdělení prostředků z francouzského státního rozpočtu na kulturní diplomacii podle jednotlivých misí. Zdroj: Rapports annuels de performances annexés au projet de loi de règlement pour 2007.

Přestože jsou prostředky na kulturní diplomacii v rozpočtu rozdělené na několik částí, je samozřejmě možné sečíst výdaje v jednotlivých oblastech činnosti – jedná se ovšem o údaje přibližné. V roce 2007 šlo o celkovou částku přes 1 miliardu euro,⁸⁵ rozdělenou do jednotlivých oblastí kulturnědiplomatické činnosti následovně:

Oblast činnosti	Částka (v mil. euro)
kulturní centra	375,5 (z toho 141,6 mil. euro v zemích EU a OECD)
zahraniční vysílání	155,7 (RFI, TV5 Monde) a 69,6 (France 24)
vědecká, technická a univerzitní spolupráce	226,1
francouzské školy v zahraničí	150
frankofonní organizace	55,7
mezinárodní činnost ministerstva kultury a komunikace	23,5
dotace pro organizace podílející se na vývozu francouzské kinematografie (Centre national de cinématographie a Unifrance)	6,7
ministerstvo vysokého školství a výzkumu	14

Rozdělení státních prostředků v roce 2007 podle oblastí činnosti v rámci francouzské kulturní diplomacie. Zdroj: Rapports annuels de performances annexés au projet de loi de règlement pour 2007.

⁸⁵ Údaje viz *Rapports annuels de performances annexés au projet de loi de règlement pour 2007*.

Podíváme-li se na procentuální rozdělení prostředků mezi nejvýznamnější sektory činnosti, dojdeme k následujícím údajům: největší část představovaly zdroje přidělené na provoz a činnost kulturních center v zahraničí, které v roce 2007 činily celkem 35 % z celkové částky určené na kulturní diplomacii. Navzdory tomu, že většina hodnotících zpráv, vztahujících se k činnosti francouzských kulturních center v zahraničí, označuje finanční prostředky určené na jejich fungování za nedostatečné, v mezinárodním srovnání (na základě informací francouzského ministerstva zahraničních věcí) vyznívá francouzská situace spíše pozitivně. Tabulka ukazuje zdroje kulturních středisek Španělska, Německa a Velké Británie ve srovnání s Francií.

Stát	Kulturní středisko	Rozpočet (v mil. euro)
Španělsko	Institut Cervantès (z 88,7 % financován státem)	89,4 (2007)
Německo	Goethe-Institut	680 (celkový rozpočet na kulturní diplomacii na rok 2008, z toho mj. 180 mil. euro GI, 117 mil. euro německé školy v zahraničí a 120 mil. euro na univerzitní spolupráci)
Velká Británie	British Council	183 (období 2006–2007)
Francie	různá označení kulturních center	375,5

Srovnání veřejných výdajů Španělska, Německa, Velké Británie a Francie na provoz a činnost kulturních center. Zdroj: Ministerstvo pro zahraniční a evropské záležitosti.

Výdaje na zahraniční audiovizuální politiku představovaly 21 % celkových výdajů. Promítl se do nich nárůst financí na provoz nové stanice France 24. Přibližně stejná částka byla určena na vědeckou a univerzitní spolupráci. Na posledním místě jsou výdaje na francouzskou výuku v zahraničí – 14 %.

Reflexe a evaluace

Analýze francouzské kulturní diplomacie bylo věnováno v minulosti několik hodnotících zpráv. Prvním významným dokumentem byl *Rapport Rigaud* z roku 1979, věnující se obecně francouzské zahraniční kulturní politice, který odstartoval první vlnu změn v systému. Jeho dovršením se stala admi-

nistrativní reorganizace v centrále, tj. na ministerstvu zahraničních věcí, kde byla v roce 1998 zřízena výše zmíněná DGCID. Navzdory obecnému přesvědčení, že francouzská kulturní diplomacie potřebuje změny jako celek, stalo se zřízení DGCID jediným markantním zlomem, jenž ovšem neřešil dlouhodobé problémy. Proto od počátku 21. století se opět ozývaly kritické hlasy, a to zejména francouzských poslanců a senátorů. Ačkoli se ve Francii kulturní diplomacie nestala tématem určeným pro Francouze, které by bylo pravidelně řešeno na stránkách francouzského tisku, po roce 2000 vznikla řada parlamentních zpráv danou otázkou se zabývajících. Mezi základní dokumenty tohoto typu, které se věnují francouzské kulturní diplomacii jako celku (vznikla samozřejmě celá řada dílčích dokumentů zabývajících se jednotlivými oblastmi kulturní diplomacie), patří zejména *Rapport Duvernois* (2004) a nejnovější *Rapport Gouteyron* (2008), kterým se budeme věnovat podrobněji.

*Rapport Duvernois*⁸⁶ (2004)

Velmi obsáhlá zpráva vznikla v roce 2004 na půdě francouzského Senátu a byla vypracována Komisí pro kulturní záležitosti pod vedením L. Duvernoise. Dokument se zabývá celkovou strategií francouzské zahraniční kulturní činnosti, tj. multilaterální zahraniční politikou v kulturní oblasti i kulturní diplomacii. Zpráva je členěna do čtyř kapitol. První se zabývá tématem Frankofonie – multilaterálního uskupení frankofonních států, jehož se Francie účastní prostřednictvím svého členství v Mezinárodní organizaci Frankofonie (OIF – Organisation Internationale de la Francophonie), druhá část se zaměřuje na institucionální strukturu francouzské kulturní diplomacie, třetí kapitola je věnována francouzskému zahraničnímu televiznímu a rozhlasovému vysílání a závěrečná část analyzuje francouzskou výuku v zahraničí.

Zpráva vychází z konstatování, že oblast francouzské kulturní diplomacie podlehla určité pohodlnosti, dalo by se říci, že usnula na vavřínech a žije ze své pověsti. Údajně se nevyvíjí v souladu s moderními diplomatickými a administrativními trendy, a není tudíž schopna reagovat na změny v současném světě. Leitmotivem celé práce je nutnost adaptace na změny, kterými prochází globalizovaný svět, a na ekonomické vnímání mezinárodních vztahů vlastní, podle autora, evropské integraci. Vzhledem k tomu, že doku-

⁸⁶ Duvernois, L., op. cit.

ment byl vypracován komisí pro kulturní záležitosti, opět se zde objevuje kritika nedostatečného financování celé oblasti kulturní diplomacie. Pozitivní výsledky si autor práce slibuje zejména od změn v hodnocení francouzských veřejných politik a v jejich financování, které s sebou přinesl LOLF (*loi organique relative a la loi de finances* – podrobněji viz podkapitolu o financování kulturní diplomacie).

Mezi hlavní doporučení, relevantní k tématu kulturní diplomacie, která zpráva přináší, patří následující. V oblasti sítě kulturních center autor navrhuje na prvním místě založení „Agentury pro francouzskou kulturu v zahraničí“, která by měla na starosti správu všech francouzských kulturních center v zahraničí. Dále vybízí ke spojení funkce kulturního rady a ředitele francouzského kulturního centra nebo institutu, aby byla zajištěna větší koherence kulturní diplomacie ve státě příjemce. V neposlední řadě doporučuje změnu statutu *Alliance française*, která by se měla v budoucnu stát skutečným operátorem v oblasti kulturní diplomacie a měla by být financována přímo z veřejných zdrojů. V oblasti zahraničního vysílání spatřuje nevyváženost ve financování mezinárodní frankofonní stanice TV5 (dnes TV5 Monde), na němž se Francie podílí většinou. Navrhuje proto větší finanční zapojení ostatních frankofonních partnerů. Z hlediska administrace zahraničního vysílání doporučuje vytvoření mezirezortní skupiny, která by měla na starosti v budoucnu definovat strategické cíle francouzské zahraniční audiovizive jako celku, stejně jako specifické cíle pro jednotlivé geografické zóny. Doporučení, týkající se francouzské výuky v zahraničí, se vztahují především k celkové otevřenosti systému francouzských škol, které se mají podle autora zaměřit na budování partnerství s institucemi ve státě příjemce a na zakládání tzv. evropských škol. Atraktivita francouzských škol by také měla být posílena vydáváním nových diplomů.

Rapport Gouteyron⁸⁷ (2008)

Nejnovější kritický dokument, vztahující se k francouzské kulturní diplomacii, představuje Gouteyronova zpráva vypracovaná senátní komisí pro finance a rozpočtovou kontrolu. Toto ekonomické zázemí je neobvyklé, otázkami kulturní diplomacie se v minulosti zabývaly hlavně komise zahraniční a kulturní. Jak sám autor v předmluvě ke zprávě poznamenává: „...auditor-

⁸⁷ Gouteyron, A., op. cit.

ské zprávy týkající se kulturní problematiky jsou zainteresovanými aktéry odmítány⁸⁸. I proto je zpráva velice zajímavá, neboť poskytuje ekonomičtější pohled na danou problematiku – nahlíží na kulturní diplomacii z finanční perspektivy a zaměřuje se na problematickou otázku jejich reálných důsledků. Autor zprávy nevztahuje svou analýzu pouze k francouzskému modelu, předkládá i porovnání s ostatními typy kulturní diplomacie (Německo, Velká Británie). Ani jeden ze stávajících modelů nepovažuje za vyhovující. Jeho zpráva je tedy zajímavá hlavně proto, že předkládá obecné trendy vývoje kulturní diplomacie a výzvy, kterým čelí a bude v budoucnu pravděpodobně čelit.

Gouteyronova zpráva je dokumentem revolučním, ve kterém autor navrhuje zcela nové rozložení kompetencí, a tudíž i novou skladbu aktérů francouzské kulturní diplomacie. Dočkal se dokonce ohlasů ve francouzském tisku,⁸⁹ což je vzhledem k tématu ve Francii zcela nové. Zpráva je členěna do dvou částí. První kapitola poskytuje přehled o současném stavu francouzské kulturní diplomacie – financích, geografickém rozložení center, celkové vitalitě francouzské kulturní produkce – ve srovnání s ostatními státy. Ve druhé části se autor snaží odpovědět na otázku, jak lze v současném světě nejlépe valorizovat francouzskou kulturu. Jak je patrné z této otázky, autor zprávy se pokusil o převrácenou logiku – do jaké míry může být diplomacie užitečná kultuře. Nemá jít o „kulturu ve službách diplomacie“, ale o „diplomacii ve službách kultury“.⁹⁰

Hlavní doporučení Gouteyronovy zprávy se vztahují k celkové organizaci kulturní diplomacie, ke kulturním centrům v zahraničí, k roli kulturního rady a k rozpočtové logice v oblasti kulturní diplomacie. Z hlediska celkové organizace doporučuje autor zejména větší zapojení ministerstva kultury a následně i ministerstva školství do kulturní diplomacie, kde v současné době hraje první housle ministerstvo zahraničních věcí. Vychází z předpokladu, že lépe vynaloženými prostředky by byly zdroje poskytnuté francouzským umělcům, vědeckým pracovištím a školám, které by takto měly možnost posílit své mezinárodní renomé. Podle Gouteyrona je tedy vhodnější upřednost-

⁸⁸ *Ibid.*, s. 5.

⁸⁹ Viz např. „Le rayonnement de la France en question“. *LeFigaro*, 10/7/2008; „Les centres culturels qui font rayonner la France“. *Libération*, 8/8/2008.

⁹⁰ Gouteyron, A., op. cit., s. 7.

ňovat internacionalizaci významných francouzských aktérů před financováním např. turné neznámých umělců, o které v zahraničí není zájem. Ve zprávě je návrh, aby agentury CulturesFrance a CampusFrance byly pověřeny realizací strategie v oblasti šíření kultury a vědecké spolupráce. V otázce zaměstnanecké věnuje autor velkou pozornost funkci kulturního rady, jenž má být styčným bodem kulturnědiplomatické činnosti v zemi příjemce. Výběr vhodného kandidáta má být v budoucnu svěřen nejen ministerstvu zahraničních věcí, ale i ministerstvu kultury, a to kvůli diverzifikaci profilu uchazečů. Má se také klást větší důraz na vzdělání/školení kulturního rady, který je v současné době nejčastěji ve svém oboru samoukem. Zásadní doporučení se vztahují k budoucímu vývoji kulturních center. Nabídka kulturních akcí v zemi příjemce by se měla odehrávat zejména „mimo zdi“ kulturního centra, měla by být realizována ve spolupráci s lokálními kulturními institucemi. Gouteyron zde dává do opozice kulturní centra a přímou kulturní činnost v dané zemi, jež má podle něho větší vliv a osloví širší publikum. Je zkrátka otevřenější. V neposlední řadě se autor věnuje rozpočtovým otázkám. Kritizuje současný rozpočet, protože finance na kulturní diplomacii se dostávají zejména do dvou kapitol – „Zahraniční politika státu“ a „Rozvojová pomoc“. Navrhuje proto pro větší přehlednost vytvoření jednotného rozpočtového programu pro kulturní diplomacii, pod názvem „Facilitation des échanges culturels et scientifiques“. Jak je z tohoto posledního návrhu patrné, celou zprávou se nese logika posunu od centralizované podpory kultury a jejího exportu ve prospěch realizace zahraničněpolitických priorit k větší autonomii kulturních aktérů, kterým má stát jen pomoci realizovat jejich mezinárodní ambice. Taková forma podpory bude mít pozitivní diplomacii nejen pro francouzskou kulturu, ale také pro francouzskou zahraniční politiku.

Dopady evaluačních dokumentů a realizace návrhů na změny ve francouzské kulturní diplomacii

Název dokumentu	Hlavní témata	Základní body kritiky	Návrhy	Plnění
Rapport Duvernois (2004)	celková strategie kulturní diplomacie a kulturní centra v zahraničí zahraniční vysílání francouzská výuka v zahraničí	nedostatek finančních zdrojů zejména v oblasti sítě kulturních center nepřehlednost financí určených na kulturní diplomacii, způsobená zejména vnitřní organizací DGCID administrativní rigidita systémů; přes „obsesi reformovat“ aparát kulturní diplomacie nedošlo k výrazným změnám, jedinou změnou bylo vytvoření DGCID, příliš centralizovaná role monopol ministerstva zahraničních věcí a malý podíl ministerstva kultury	založení Agentury pro francouzskou kulturu v zahraničí spojení funkce kulturního rady a ředitele francouzského kulturního centra posílit autonomii kulturních center v otázkách finančních i zaměstnaneckých změna statutu Alliance française geografická reorganizace sítě kulturních center – na základě celkové strategie a ne v souvislosti s lokálními podmínkami vyvážit podíly ve financování TV5 vytvořit mezikolektivní koordinaci zahraničního vysílání zaměřit se na projekt francouzské globální informační televize a zapojit do něj všechny relevantní národní operátory posílit mezinárodní „otevření“ systému zejména prostřednictvím uzavírání partnerství s lokálními institucemi, zakládáním tzv. evropských škol a vytvořením atraktivních diplomů více prostoru pro ministerstvo kultury ministerstvo školství a konec monopolu ministerstva zahraničních věcí	založena agentura CulturesFrance ne částečně vytvoření tzv. EPIC v roce 2007 celková strategie nebyla dosud vypracována součást právě probíhající reformy související se vznikem holdingu France Monde projekt realizován – France 24 vysílá od prosince 2006

<p>Rapport Gouteyron (2008)</p>	<p>celková strategie kulturní diplomacie, působnost aktérů</p>	<p>napomáhat mezinárodním ambicím francouzských kulturních aktérů světit realizaci kulturnědiplomatické strategie agenturám Culture Frances a Campus France méně kulturních center, více „kulturní přítomnosti“ mimo zdi kulturních center důraz na roli kulturního rady jako na klíčovou osobu kulturní diplomacie v zemi příjemce vytvoření jednotného rozpočtového programu pro oblast kulturní diplomacie</p>	
---------------------------------	--	---	--

Základní body kritiky a návrhy obsažené v hodnotících zprávách, týkajících se francouzské kulturní diplomacie – Rapport Duvernois a Rapport Gouteyron.

IV. Francie jako obránce kulturních témat na mezinárodní scéně

Jak bylo řečeno v první kapitole, kulturní dimenze zahraniční politiky se dělí na rovinu kulturní diplomacie ve smyslu diplomacie veřejné a na oblast tradiční diplomacie, která na bilaterální a multilaterální úrovni řeší témata spjatá s kulturou. Činnost Francie na půdě UNESCO je dobrým příkladem druhé oblasti činnosti. Můžeme dokonce říci, že francouzská činnost na půdě UNESCO dokládá jednu ze základních charakteristik francouzské zahraniční politiky – úsilí o vytvoření specializované domény francouzských vnějších vztahů. V této kapitole ukážeme nejprve, jakým způsobem Francie utváří svou kulturní dimenzi zahraniční politiky a proč ji lze v současné době považovat za dominantního činitele na poli mezinárodních kulturních vztahů. Jako příklad nám poslouží analýza role Francie a dalších stěžejních hráčů v procesu, který vedl k přijetí Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů. Třetí část kapitoly je věnována rozboru procesu vedoucího k přijetí Úmluvy.

Francie již od konce druhé světové války a zejména od počátku Páté republiky (1958) považuje kulturní složku zahraniční politiky za velice významnou. Od poválečného období se proto snaží i na půdě mezinárodních institucí, zabývajících se primárně nebo okrajově kulturou, získat vliv a prosazovat vlastní vidění světa. Tato snaha je patrná zejména v rámci UNESCO. Již po jeho založení usilovala Francie o vliv v této organizaci, což se projevovalo nejen na úrovni základních principů, kterými se podle Francie UNESCO mělo v dalších letech řídit, ale i podporou užívání francouzského jazyka v UNESCO a jeho umístění v Paříži.

Ani po konci studené války neustoupila Francie ze svého důrazu na roli kultury v mezinárodních vztazích. Její zahraničněpolitická činnost v kulturní

oblasti se ale více soustředila na utváření mezinárodních norem mezinárodních kulturních vztahů, kde Francie usilovala o získání vůdčí pozice. Mezi hlavní příklady patří její aktivity na půdě WTO (World Trade Organization) a od druhé poloviny devadesátých let se hlavní platformou stává UNESCO. Právě Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů z roku 2005 je vyústěním snahy zejména Francie a Kanady o vstup kultury do mezinárodního práva.

Od kulturní výjimky ke kulturní rozmanitosti

Jak již bylo řečeno výše, Francie využívá multilaterálních platform k prosazení vlastní vize mezinárodních kulturních vztahů. Je iniciátorkou kulturních projektů na evropské úrovni (mezi poslední patří projekt Evropské sezony, která byla zahájena za francouzského předsednictví Rady EU ve druhém pololetí roku 2008). Mezi hlavní témata prosazovaná u mezinárodních organizací patří téma tzv. kulturní výjimky a kulturní rozmanitosti.

Takzvaná kulturní výjimka je spojena s Uruguayským kolem (1986–1994) jednání GATT (později WTO), kdy se v roce 1993 jednalo i o liberalizaci služeb (pro Evropu a Francii byla citlivá zejména otázka audiovizuálních služeb). Francie se zde zasadila o uznání kulturní výjimky, která znamenala potvrzení specifické povahy kulturních statků a služeb a jejich vyjmutí z liberalizace světového obchodu. Hlavním soupeřem Francie se tehdy staly zejména Spojené státy americké. Rozdílné postoje obou států jsou patrné i v navazujících jednáních, která se přesunula na půdu jiných mezinárodních organizací. Na konci devadesátých let se dostalo uvedené téma na pořad jednání OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) v souvislosti s jednáním o AMI (Accord multilatéral sur les investissements), dohodě, jejímž cílem bylo přiznat stejná práva zahraničním investorům jako investorům domácím. Francouzská vláda se v roce 1998 ostře postavila proti této dohodě, která ohrožovala stávající ochranářské principy, a tudíž i zásady francouzské kulturní politiky. Ve stejné době se opět na základě francouzské iniciativy přesouvá debata na půdu UNESCO – tentokrát pod méně restriktivním označením, než je kulturní výjimka, a to kulturní rozmanitost.

Francouzskou pozici v otázce pojetí role kulturních statků a kulturních vztahů můžeme označit za jednotnou. Téma kulturní výjimky a později kul-

turní rozmanitosti si získalo ve Francii velkou politickou podporu. Vznikl zde konsenzus nejen na politické scéně, ale i mezi politickou reprezentací a organizacemi sdružujícími aktéry kulturního života. Během Uruguayského kola jednání GATT došlo ve Francii ke skutečné mobilizaci veřejného mínění a téma se dlouhodobě drželo na předních stránkách tisku. V souvislosti s jednáním OECD o AMI (viz výše) vznikla dokonce ve Francii Comité de vigilance pour la diversité culturelle – Kontrolní výbor pro kulturní rozmanitost (dnes Coalition française pour la diversité culturelle – Francouzská koalice pro kulturní rozmanitost), sdružující zejména kulturní asociace a odborné organizace v oblasti kultury. I dnes tato koalice pokračuje ve své činnosti a zajišťuje mj. spolu s Kanadou chod sekretariátu Comité International de Liaison des Coalitions pour la diversité culturelle (Mezinárodní výbor Svazu koalic pro kulturní rozmanitost).

Role Francie v procesu vedoucím k přijetí Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů

Francie pojímá větší část svých oficiálních kulturních styků bilaterálně. Ale na multilaterální úrovni UNESCO zaujímalo vždy centrální místo ve francouzských kulturních vztazích. Francie usilovala o zásadní vliv na tuto organizaci již v době jejího vzniku. Užívání francouzštiny v UNESCO a jeho umístění v Paříži pokládala Francie za otázku prestiže. Během studené války viděla Francie UNESCO jako privilegovanou platformu, do které studenovělečné dělení nemá zasahovat. Po studené válce se Francie zaměřila – zejména ve druhé polovině devadesátých let – na využití UNESCO k prosazení svého pojetí norem v oblasti kulturních vztahů, politik a statků, a to zejména v opozici vůči liberálnímu pojetí kulturních vztahů a disponování kulturními statky USA.

Podle informací zainteresovaných aktérů došlo na konci devadesátých let 20. století ve Francii k politickému rozhodnutí směřovat francouzskou diplomatickou činnost na půdě UNESCO právě k nástroji věnovanému kulturní rozmanitosti.⁹¹ Z hlediska francouzské administrativy se stala stěžej-

⁹¹ Rozhovor s Jeanem-Pierrem Boyerem, Francouzská národní komise UNESCO, 2. 7. 2007, a rozhovor s Catherine Dumesnil, Stálá delegace Francie při UNESCO, 2. 7. 2007.

ním francouzským aktérem při UNESCO Národní komise UNESCO, která je přičleněna k ministerstvu zahraničních věcí. Podle W. R. Pendergasta se Národní komise stala jedním z hlavních aktérů kulturní dimenze francouzské zahraniční politiky již v době založení UNESCO.⁹² Národní komise byla na konci devadesátých let u zrodu četných iniciativ v oblasti kulturní rozmanitosti. Její zapojení spočívalo v tomto období zejména v organizaci setkání expertů na danou problematiku a osobností veřejného života. Tato setkání přispěla k propagaci tématu, posílení Francie jako stěžejního hráče a k ustálení základních pojmů a principů, které byly později začleněny nejdříve do Všeobecné deklarace UNESCO o kulturní rozmanitosti (2003) a později i do Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů (2005).

Prvním setkáním tohoto druhu bylo kolokvium konané v lednu 1998 s názvem *La diversité créatrice* (Tvůrčí rozmanitost), na jehož organizaci se kromě francouzské Národní komise podílelo také francouzské ministerstvo kultury. Účastníci kolokvia reagovali zejména na vydání zprávy Světové komise pro kulturu a rozvoj *Notre diversité créatrice* (Naše tvůrčí rozmanitost), vydané v roce 1996 (viz níže). Předseda komise Xavier Pérez de Cuellar se obrátil mj. na francouzského prezidenta s žádostí o komentář k vydané zprávě. Francouzský prezident poté pověřil právě Národní komisi organizací výše zmíněného kolokvia.

V červnu 1999 se francouzská Národní komise spolupodílela na organizaci dalšího kolokvia, které patří k mezníkům procesu vedoucího k Úmluvě UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů. Setkání s názvem *La culture: une marchandise pas comme les autres?* (Kultura, zboží jako každé jiné?) se soustředilo zejména na dvojí povahu kulturních statků – kulturní a ekonomickou – a jeho hlavním cílem bylo definovat místo kultury ve stále více integrované a globalizované světové ekonomice. Panelisté se dále zaměřili na problematiku kulturní politiky. V závěrečné zprávě z kolokvia také zaznělo, že právě UNESCO by mělo převzít iniciativu v oblasti strategie při mezinárodních jednáních o kulturních statcích a kulturním průmyslu (tj. de facto se aktivně zapojit i do jednání dalších mezinárodních organizací, což se později projevilo jako citlivé téma zejména ve vztahu k WTO)

⁹² Pendergast, W. R.: „UNESCO and French cultural relations 1945–1970“. *International Organization*, Vol. 30, 1976, No. 3, s. 453–483.

a v oblasti obsahu a způsobů tvorby veřejné politiky (došlo tedy k obhajobě veřejné kulturní politiky).

Francie hrála aktivní roli v celém procesu vedoucím k přijetí Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů, tj. včetně přípravy Všeobecné deklarace o kulturní rozmanitosti. Na základě iniciativy Francie a Kanady Výkonná rada UNESCO na svém 160. setkání přijala rozhodnutí, ve kterém vyzvala generálního tajemníka k „identifikaci základních prvků projektu Deklarace UNESCO o kulturní rozmanitosti“. V listopadu 2001 se Francie připojila k jejímu jednohlasnému schválení. Ve fázi příprav Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů, počátkem roku 2003, svěřilo francouzské ministerstvo zahraničních věcí J. Musitellimu, bývalému velvyslanci při UNESCO, vedení mezirezortní pracovní skupiny, pověřené vytvořením návrhu textu Úmluvy.

Téma kulturní rozmanitosti získalo velkou oblibu mezi francouzskými politiky. Stalo se téměř osobním tématem tehdejšího francouzského prezidenta J. Chiraka, který v roce 2002 na Světovém summitu o udržitelném rozvoji v Johannesburgu přednesl zásadní projev. Představil zde svou vizi globalizace (ve francouzském pojetí *mondialisation*), která není založena na vývoji k uniformní civilizaci, ale na dialogu kultur. Přesto globalizace podle Chiraka může ohrožovat rozmanitost kultur. Pokud nestanovíme, podle Chiraka, pravidla, která budou globalizaci zákonně regulovat, dojdeme k ochuzení světových kultur. Proto „odpovědí, kterou Francie nabízí, je přijetí světové úmluvy o kulturní rozmanitosti, která by byla obdobou Úmluvy o biologické rozmanitosti“.⁹³ Na Generální konferenci UNESCO v říjnu 2003 vyzval Jacques Chirac k přípravě textu tohoto dokumentu, který by na rozdíl od Všeobecné deklarace o kulturní rozmanitosti měl právní moc.

Významným přispěním Francie k hladkému průběhu procesu, vedoucímu k přijetí Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů, je mobilizace frankofonních států a využití koaličního potenciálu států sdružených v Mezinárodní organizaci Frankofonie (OIF – Organisation internationale de la Francophonie). Tato organizace, jež stejně jako UNESCO sídlí v Paříži (plynou z toho výhody personálního propojení vyslanců jednotlivých členských států u obou organizací), hrála důležitou roli na cestě ve-

⁹³ Projev J. Chiraka na Světovém summitu o udržitelném rozvoji v Johannesburgu *Diversité culturelle et biodiversité pour un développement durable*, UNESCO, 2002.

doucí k Úmluvě. OIF se k tématu kulturní rozmanitosti vyjadřuje již od počátku devadesátých let. Na summitu na Mauriciu v roce 1993 se frankofonní státy shodly na podpoře pozice, kterou v té době prosazovala Francie a EU během jednání GATT o kulturní výjimce (viz výše). Od roku 2001 (třetí setkání ministrů kultury frankofonních zemí) se OIF shodla na tom, že podpoří princip existence nástroje mezinárodního práva v oblasti kultury, budoucí Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů. Na summitu v Bejrútu v roce 2002 se zástupci frankofonních států vyjádřili, že jsou „rozhodnuti aktivně přispět k přijetí mezinárodní úmluvy o kulturní rozmanitosti“, a pověřili generálního tajemníka OIF vytvořením pracovní skupiny, která měla přispět k mezinárodní debatě na dané téma v rámci UNESCO a dalších stěžejních platforem, jako je RIPC (Réseau international de la politique culturelle – Mezinárodní síť pro kulturní politiku). Podle vyjádření představitelů UNESCO a národních delegací je Úmluva chápána jako Úmluva frankofonních zemí, které představovaly největší jazykovou skupinu na půdě UNESCO, podporující její přijetí.⁹⁴

Dalšího velkého spojence Francie představovala a představuje Kanada (resp. Québec,⁹⁵ který proto, že v Kanadě je kultura pravomocí provincií, udělal z kulturní rozmanitosti „své téma“). Kanada v důsledku přímého kontaktu s ekonomickou „sílou“ kulturních statků z USA na severoamerickém kontinentu podporuje dlouhodobě v mezinárodních jednáních pozici chránící lokální kultury a lokální kulturní trhy. Mezi Francií a Kanadou existuje tradice setkání k tématu kulturní rozmanitosti. Mezi další platformy, kde převažovalo téma kulturní rozmanitosti a kde byla a je Francie aktivní ve společenství s Kanadou, patří Francouzsko-quebecká pracovní skupina, jež v roce 2002 vydala zprávu o mezinárodněprávních aspektech uvažovaného nástroje vztahujícího se ke kulturní rozmanitosti. Francie také spolu s Kanadou zajišťuje sekretariát Comité international de liaison des coalitions pour la diversité culturelle (viz výše). Obě země během příprav Úmluvy využívaly i bilaterálních

⁹⁴ Rozhovor s Dominique Lavasseur, Stálá delegace Kanady při UNESCO, 6. 7. 2007, rozhovor s Laurence Mayer-Robitaille, UNESCO, Sekce rozmanitosti kulturních projevů, 5. 7. 2007.

⁹⁵ Privilegované postavení Québecu je posíleno tím, že Québec má v Paříži své zastoupení a Francie mu přiznala plný diplomatický status. Zástupci Québecu tak mají snazší přístup na francouzská ministerstva, kompetentní v oblasti kulturní rozmanitosti (ministerstvo kultury, ministerstvo zahraničních věcí).

kanálů – prostřednictvím svých velvyslanectví zejména v afrických zemích informovaly o přínosu Úmluvy,⁹⁶ a zasadily se tak o získání jejich podpory.

Francie společně s ostatními členskými státy EU hlasovala pro přijetí Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů. Byla nucena několikrát během procesu přistoupit na kompromis – její představy o tomto normativním nástroji byly zpočátku přísnější. Největších ústupků Francie si vyžádal zejména článek 20 týkající se vztahů s ostatními nástroji, tj. dalších jednání na bilaterální a multilaterální úrovni. Z francouzského pohledu je stávající text Úmluvy uspokojivý, zahrnuje totiž základní stanovené cíle: zejména uznání specifické povahy kulturních statků a služeb, právo státu realizovat kulturní politiku dle svého uvážení, možnost využití kvót (i když je tento bod zmíněn jen nepřímo) a šíření mezinárodní rozvojové spolupráce v dané oblasti. Francie Úmluvu ratifikovala v červenci 2006.⁹⁷

Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů

Koncept rozmanitosti jako součásti světového dědictví se objevil na půdě UNESCO již dříve, ale nikoli ve vztahu ke kultuře. Od počátku devadesátých let 20. století byl používán v souvislosti s druhovou rozmanitostí v biologickém pojetí. Později nastal posun k rozmanitosti kulturních ekosystémů, tedy ke kulturní rozmanitosti samé. Za předchůdce iniciativ v oblasti kulturní rozmanitosti a za mezníky ve vývoji normativního rámce pro mezinárodní kulturní vztahy lze chápat následující události – Mezivládní konferenci o kulturních politikách v Benátkách (1970), Mezinárodní konferenci o kulturních politikách MONDIACULT v Mexiku (1982) a vyhlášení Světového desetiletí kultury a rozvoje 1988–1997 (1988). V devadesátých letech byla vytvořena Světová komise pro kulturu a rozvoj (předsedou se stal bývalý generální tajemník OSN Xavier Pérez de Cuellar), která v roce 1995 vydala již zmiňovanou zprávu *Notre diversité créatrice*. Významným předělem je Mezivládní konference o kulturních politikách a rozvoji konající se v roce

⁹⁶ Rozhovor s Dominique Lavasseur, Stálá delegace Kanady při UNESCO, 6. 7. 2007.

⁹⁷ Loi no. 2006–792 du 5 juillet 2006 autorisant l'adhésion à la convention sur la protection et la promotion de la diversité des expressions culturelles.

1998 ve Stockholmu. Na této konferenci byl přijat Akční plán, který mj. obsahuje tvrzení, že „kulturní statky a služby ... nejsou zbožím jako každé jiné“. UNESCO se tak v tomto období vkládá do debaty o povaze kulturních statků a většinově přejímá antiliberalizační postoj v dané oblasti. Jeho hlavním přínosem je ovšem důraz na kulturní dimenzi rozvoje a na chápání kulturní rozmanitosti jako světového dědictví a součásti lidských práv. Už během prvních konferencí o kulturní politice, organizovaných UNESCO, se také objevuje téma veřejné kulturní politiky a práva států na její vytváření implicitně zahrnující určitou míru ochrany národních/lokálních kultur.

Od konce devadesátých let 20. století se množí iniciativy členských států UNESCO věnovat se kulturní rozmanitosti. Nejaktivnější v této oblasti byly zejména Francie, Kanada a obecně skupina frankofonních států (viz výše). Na půdě UNESCO v říjnu 1999 Generální konference přijala rezoluci vyzývající k pokračování debaty o vztahu kultury, trhu a globalizace. Na základě této rezoluce se konaly dva kulaté stoly ministrů kultury členských států UNESCO (v roce 1999 na téma Kultura a kreativita tváří v tvář globalizaci a v roce 2000 na téma Kulturní rozmanitost 2000–2010: výzvy trhu). V září 2000 byl vytvořen výbor vládních expertů, jehož úkolem bylo radit UNESCO v otázkách vztahu mezi kulturou, trhem a globalizací. Výbor doporučil generálnímu tajemníkovi započít přípravu Deklarace o kulturní rozmanitosti. Neformální konzultace se členskými státy o chystané deklaraci začaly v dubnu 2001 a hned zpočátku byl patrný konsenzus stran vypracování podobného dokumentu. Již v listopadu 2001 Generální konference UNESCO jednohlasně přijala Všeobecnou deklaraci o kulturní rozmanitosti.⁹⁸

V tomto stěžejním dokumentu je poprvé kulturní rozmanitost uznána jako „společné světové dědictví“ (článek 1). Deklarace obsahuje již základní principy, které byly později zahrnuty do Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů: kulturní statky a služby nejsou zbožím jako každé jiné (článek 8), každý stát má právo definovat a vytvářet svou kulturní politiku (článek 9), nutnost posílení spolupráce a mezinárodní solidarity pro vytvoření životaschopného kulturního průmyslu (článek 10), nutnost spolu-

⁹⁸ UNESCO při přijetí Všeobecné deklarace o kulturní rozmanitosti nenarazilo, na rozdíl od pozdější Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů, na odmítavý postoj USA, které v té době v UNESCO nepůsobili. Do organizace se vrátily po několikaleté absenci až v roce 2003.

práce mezi soukromým sektorem, veřejným sektorem a občanskou společností v dané oblasti (článek 11). Článek 12 Deklarace obsahuje výzvu členským státům UNESCO k pokračování normativního procesu, vztahujícího se ke kulturní rozmanitosti.

Impulzem k pokračování procesu se stal Světový summit v Johannesburgu v roce 2002, věnovaný tématu udržitelného rozvoje, během kterého Jacques Chirac pronesl výše zmíněný stěžejní projev ve prospěch vypracování úmluvy o kulturní rozmanitosti v UNESCO. UNESCO zvažovalo několik podob textu. V úvahu přicházely: nový nástroj vztahující se ke kulturním právům, nový nástroj vztahující se k podmínkám práce umělce, nový Protokol k dohodě z Florencie (dohoda z roku 1950 pokrývající oblast importu předmětů kulturního, vědeckého a výukového charakteru) a text vztahující se k ochraně rozmanitosti kulturních a uměleckých projevů. Výkonná rada UNESCO se vyjádřila ve prospěch poslední z možností a požádala generálního tajemníka o zahájení procesu. První návrh byl předán členským státům k vyjádření na konci roku 2004. Ve stejném období byla vytvořena redakční skupina složená z 24 zástupců členských států, která byla pověřena připravit revidovaný text na základě připomínek členských států. Evropská unie byla zastoupena během celého procesu jedním hlasem.

Atmosféra v UNESCO byla podle vyjádření zástupců členských států příznivá a nakloněná ke kompromisu. Ale mezi státy, které se již od počátku vyslovovaly vůči Úmluvě s výhradami, patřily Spojené státy americké, Japonsko, Nový Zéland, Austrálie a Izrael. Zejména USA a Izrael prakticky politiky systematických obstrukcí. K hlavním bodům kritiky se řadila obava z interference Úmluvy do oblasti aplikovatelného mezinárodního práva, nesouhlas se zasahováním UNESCO do ekonomické a obchodní dimenze kultury, odmítání jakékoli povinnosti vyplývající z Úmluvy a vztahující se na závazek smluvních stran v rámci dalších jednání a zejména kritika všech opatření ochrannářského charakteru.

Třetí a poslední setkání expertů členských států UNESCO bylo zakončeno přijetím textu téměř jednohlasně a doporučením určeným Generální konferenci Úmluvu přijmout. Při závěru setkání vystoupili zástupci USA s prohlášením, ve kterém zdůraznili neslučitelnost textu se zakládajícím aktem UNESCO a zpochybnili kulturní charakter Úmluvy, která má podle USA ekonomičtější zaměření. V závěrečné fázi, během plenárního zasedání Generální konference, se USA postavily proti zvláštnímu statutu, který Výkonná rada

UNESCO udělila Evropské unii. Na plenárním zasedání bylo následně rozhodnuto o uznání tohoto statutu. Spojené státy se během finální etapy, vedoucí k přijetí Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů, ocitly na půdě této organizace v izolaci. Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů byla přijata 20. 10. 2005 – 148 států se vyslovilo pro, dva proti (USA a Izrael) a čtyři státy se zdržely hlasování (Austrálie, Honduras, Nikaragua a Libérie). Ratifikační proces Úmluvy započala Kanada, jejíž ministři ji ratifikovali v listopadu 2005. Úmluva vstoupila v platnost 18. 3. 2007, tři měsíce po ukončení ratifikace 30 státy.⁹⁹ UNESCO a smluvní strany Úmluvy samozřejmě s velkou publicitou oslavovaly vstup Úmluvy v platnost. Je třeba však říci, že ačkoli Úmluva představuje významný mezník, zahrnující kulturu do oblasti mezinárodního práva, není silným právním nástrojem, který by smluvním stranám vymezoval konkrétní povinnosti. Dokument je založen na výčtu práv: „zbývá ještě zajistit jejich transpozici do právních předpisů“.¹⁰⁰ Je zejména nutné vyjasnit oblast kompetencí WTO a UNESCO ve vztahu k dané problematice.

Kulturní rozmanitost a rozvojová problematika

Propojení rozvojové problematiky a kultury se objevilo na půdě UNESCO několik desetiletí před přijetím Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů. Přispěly k tomu také již výše zmíněné mezníky – vytvo-

⁹⁹ ČR ke konci roku 2007 Úmluvu neratifikovala, přestože EU jako celek i jednotlivé členské státy již k Úmluvě přistoupily. Teprve v prosinci 2006 vytvořilo Ministerstvo kultury ČR pracovní skupinu pro přípravu ratifikačního procesu v ČR, který se konal – neúspěšně – v roce 2007. 11. 7. 2007 doporučila vláda prezidentu republiky podepsat po vyslovení souhlasu Parlamentem České republiky listinu o přístupu České republiky k Úmluvě o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů. Ministr kultury byl tehdy pověřen zdůvodnit přijetí Úmluvy v Parlamentu ČR. V říjnu 2007 Úmluvu přijala Poslanecká sněmovna, v Senátu návrh ovšem přijat nebyl, a to navzdory doporučení Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice. Souhlas k ratifikaci tedy nebyl vydán. Výhrady se týkaly zejména víceznačnosti a nejasností pojmů, jako je „otevřenost“, dále obav z kulturních nároků menšin apod. Výhrady měli zejména senátoři ODS. Česká republika se tak ocitla v izolované pozici mezi členskými státy Evropské unie, navíc je v pozici členského státu, který neplní závazky plynoucí z toho, že EU jako celek k Úmluvě přistoupila.

¹⁰⁰ Benhamou F.: *Les dérèglements de l'exception culturelle*. Seuil, Paris, 2006, s. 273.

ření Světové komise pro kulturu a rozvoj, která v roce 1995 vydala zprávu *Notre diversité créatrice*, a mezivládní konference o kulturních politikách a rozvoji konající se v roce 1998 ve Stockholmu. Úmluva o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů je prvním dokumentem svého druhu, který přispěl ke vstupu kulturní dimenze rozvoje do oblasti mezinárodního práva.

V Preambuli Úmluvy UNESCO zdůrazňuje „potřebu začlenit kulturu jakožto strategický prvek do vnitrostátních a mezinárodních rozvojových politik, do mezinárodní rozvojové spolupráce a zároveň brát zřetel na Deklaraci tisíciletí OSN (2000), v níž je kladen důraz na vymýcení chudoby“ i na to, že „pokud procesy globalizace, k nimž pozitivně přispěl rychlý vývoj informačních a komunikačních technologií, vytvářejí zcela nové podmínky pro větší interakci mezi kulturami, jsou rovněž i výzvou pro kulturní rozmanitost, zejména s ohledem na nebezpečí nevyváženosti mezi bohatými a chudými zeměmi“.¹⁰¹

Článek 2 Úmluvy (hlavní zásady) pak mj. postuluje Zásadu mezinárodní solidarity a spolupráce: „Mezinárodní spolupráce a solidarita by měla všem zemím, a zejména rozvojovým zemím, umožnit vytvářet a posilovat prostředky, jež jsou pro jejich kulturní projevy i pro jejich vznikající či zavedená kulturní odvětví na místní, vnitrostátní a mezinárodní úrovni nezbytné.“

Článek 14 Úmluvy (spolupráce za účelem rozvoje) stanovuje, že se smluvní strany snaží „podporovat spolupráci v oblasti udržitelného rozvoje a snižování chudoby, a to zejména pokud jde o zvláštní potřeby rozvojových zemí, s cílem přispět k rozvoji dynamických kulturních odvětví, mimo jiné těmito prostředky – posilováním kulturních odvětví rozvojových zemí (vytvořením a posílením produkčních a distribučních kapacit v oblasti kultury v rozvojových zemích, zajištěním lepšího přístupu pro své kulturní činnosti, statky a služby na světový trh a do mezinárodních distribučních řetězců, umožněním vzniku životaschopných místních a regionálních trhů, bude-li to možné, přijetím vhodných opatření v rozvinutých zemích, jež by na jejich území usnadnila přístup ke kulturním činnostem, statkům a službám rozvojových

¹⁰¹ Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů. Český překlad dostupný na www.institutumeni.cz/res/data/003/000369.doc.

zemí, podporováním tvůrčí práce, a pokud možno, usnadňováním mobility umělců z rozvojových zemí, podporováním vhodné spolupráce mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi, a to zejména v oblasti hudby a filmu), budováním kapacit prostřednictvím výměny informací, zkušeností a odborných poznatků a vzděláváním lidských zdrojů v rozvojových zemích ve veřejném a soukromém sektoru, zejména pokud jde o strategické a řídicí kapacity, vypracovávání a provádění politik, podporu a distribuci kulturních projevů, rozvoj středních, malých a drobných podniků, využívání technologií a rozvoj a přenos pravomocí, převodem technologií, a to prostřednictvím příslušných podpůrných opatření pro převod technologií a know-how, zejména v oblasti kulturních odvětví a kulturních podniků, a finanční podporou (zřízením Mezinárodního fondu pro kulturní rozmanitost, uvedeného v článku 18, v případě potřeby poskytováním veřejné podpory na rozvoj, včetně technické pomoci pro stimulaci a podporu tvořivosti, jinými formami finanční pomoci, jakými jsou nízkourokové půjčky, subvence a jiné finanční mechanismy).“

Francie, která chápe již tradičně propojení rozvojové problematiky a kulturní spolupráce,¹⁰² od počátku procesu vedoucího k přijetí Úmluvy úzce spolupracovala s rozvojovými zeměmi na půdě UNESCO a stala se do jisté míry jejich mluvčím. Její pojetí kulturní rozmanitosti, jež se pro rozvojové státy stalo tak atraktivním, nespočívá pouze v samém propojení kultury a rozvoje, ale v prosazování alternativního modelu globalizace, vymezujícího se vůči americkému vidění, které je podle francouzských představitelů založeno na kulturní hegemonii a nebezpečné liberalizaci světového obchodu (a to i v oblasti kultury), a může tak vést k nežádoucí uniformizaci světové kultury. Francouzské pojetí je oproti tomu postaveno na „mondialisation maîtrisée“, regulované nástroji, jako je právě Úmluva o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních pro-

¹⁰² Administrativně toto propojení odráží i současná organizační struktura francouzského ministerstva zahraničních věcí. Součástí ministerstva je Direction générale de la coopération internationale et du développement (DGCID – Generální ředitelství pro oblast mezinárodní spolupráce a rozvoje), které se dále dělí na Direction de l'audiovisuel extérieur (Ředitelství pro zahraniční audiovizí), Direction de la coopération culturelle et du français (Ředitelství pro kulturní spolupráci a francouzštinu), Direction de la coopération scientifique et universitaire (Ředitelství pro vědeckou a univerzitní spolupráci) a Direction des politiques de développement (Ředitelství pro rozvojové politiky). DGCID je tak pověřena agendou rozvojové spolupráce a kulturního a vědeckého působení v zahraničí.

jevů, podle níž má každý stát právo chránit své kulturní projevy a přispívat tak ke světové kulturní rozmanitosti. Kulturní rozmanitost je tak nadřazena volnému obchodu. Tato vize, která je v Úmluvě podpořena i konkrétními formami podpory kulturních statků a kulturního průmyslu (článek 14 Úmluvy, viz výše), je obzvláště přitažlivá právě pro periferní oblasti a pro rozvojové země, jejichž kultury se mohou cítit ohroženy silnějším kulturním průmyslem, jako je např. ten americký.

Zahrnutí rozvojové problematiky do Úmluvy přispělo podle F. Benhamoua k posunu od debaty Sever–Sever k debatě Sever–Jih.¹⁰³ Bitva o kulturní výjimku, která se odehrávala na půdě WTO, byla střetem evropské a americké vize (obrana evropského kulturního průmyslu vůči invazi americké produkce). Úmluva UNESCO zavazuje Evropu propagovat kulturní projevy v jejich rozmanitosti, tj. i kultury tzv. Jihu. Tento závazek spolupráce společně s článkem 14 Úmluvy (viz výše) stojí podle F. Benhamoua na počátku preferenčního zacházení a větší otevřenosti mezi kulturními statky Severu a Jihu.

Francie dlouhodobě považuje za jednu ze základních platforem své kulturní dimenze zahraniční politiky na multilaterální úrovni UNESCO. Jak jsme viděli, Francie se od devadesátých let 20. století stala dominantním hráčem (a to nejen v rámci této organizace) na poli vytváření norem mezinárodních kulturních vztahů. Přijetí Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů chápe Francie jako své diplomatické vítězství.

Při budování této pozice využila Francie do značné míry i koaliční potenciál frankofonních států, které jsou sdruženy do Mezinárodní organizace Frankofonie. Většina těchto států patří do skupiny rozvojových zemí a nacházejí se na africkém kontinentu. Začlenění rozvojové problematiky do Úmluvy UNESCO o podpoře a ochraně rozmanitosti kulturních projevů tak pomohlo Francii získat právě podporu zmíněných rozvojových zemí.

¹⁰³ Benhamou F., op. cit.

Srovnávací tabulka kulturních diplomacií USA, Velké Británie, Německa, České republiky a Francie

Stát	Název užívaný pro označení kulturní diplomacie	Hlavní administrativní aktér	Geografické priority	Zahraniční vysílání	Kulturní centra a kulturní výměny	Výuka jazyka/ školní zařízení v zahraničí
USA	Public diplomacy, Cultural diplomacy	Department of State Undersecretary for Public Diplomacy Bureau of Educational and Cultural Affairs	mění se v závislosti na geopolitickém kontextu, od počátku 21. století zejména oblast Blízkého východu a muslimské země jako celek	Voice of America (VOA), Radio Free Europe/Radio Liberty, World Net Television, Radio/TV Martí, Radio Farda, Middle East Television Network (Radio Sawa a Alhurra – tv vysílání v arabském jazyce) – všechny subjekty podléhají Broadcasting Board of Governors (BBG)	American Centers, American Corners, American Information Resource Centers, American Libraries	ano (Office of English Language Programs v rámci Department of State)

Velká Británie	Public diplomacy	Foreign and Commonwealth Office, Public Diplomacy Board a Public Partners Group	střední a východní Evropa, státy bývalého SSSR, Asie, Afrika, islámské země	BBC World Service (rozhlas a tv), British Satellite News (BSN)	British Council a Visiting Arts	ano (British Council)
Německo	Kulturdiplomatie	Auswärtiges Amt, Abteilung für Kultur und Kommunikation	střední a východní Evropa, Střední Asie, arabské země	Deutsche Welle	Goethe instituty	ano (Goethe-Institut), německé školy v zahraničí
Česká republika	prezentace ČR v zahraničí	Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Odbor pro kulturu, komunikaci a prezentaci	Evropa, hlavní světová kulturní centra	ČRo 7 (zahraniční vysílání Českého rozhlasu)	Česká centra	ano (zahraniční lektoráty)

Francie	Action culturelle extérieure	Ministère des Affaires étrangères et européennes, Direction générale de la coopération internationale et du développement.	globální rozsah, nejmenší důraz je kladen na Severní Ameriku	Televize: France 24, Arte, TV5 Monde, Euronews, rozhlas: RFI, v plánu je vytvoření holdingu France Monde, který bude zasířšovat France 24, TV5 Monde a RFI	kulturní centra a instituty (různá pojmenování), kulturní oddělení zastupitelských úřadů (tzv. SCAC) Alliance française (AF)	AF spolu s kulturními centry, francouzská lycea v zahraničí
----------------	---------------------------------	---	--	---	--	--

Úmluva o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů (UNESCO)

Generální konference Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu na svém 33. zasedání, konaném ve dnech 3. až 21. října 2005 v Paříži, *potvrzujíc*, že kulturní rozmanitost je neodmyslitelným rysem lidstva, *majíc na vědomí*, že kulturní rozmanitost je společným dědictvím lidstva a že by měla být oceňována a zachována ku prospěchu všech, *uvědomujíc si*, že kulturní rozmanitost vytváří bohatý a pestrý svět, který rozšiřuje možnosti volby, rozvíjí lidské schopnosti a hodnoty, a je tudíž podstatnou oporou udržitelného rozvoje společnosti a národů, *připomínajíc*, že kulturní rozmanitost, jež rozkvétá v podmínkách demokracie, tolerance, sociální spravedlnosti a vzájemného respektu mezi národy a kulturami, je nezbytná pro mír a bezpečnost na místní, celostátní i mezinárodní úrovni, *oceňujíc* důležitost kulturní rozmanitosti pro naplnění lidských práv a základních svobod, jež jsou vyhlášeny ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v jiných všeobecně uznávaných nástrojích, *zdůrazňujíc* potřebu začlenit kulturu jako strategický prvek do vnitrostátních a mezinárodních rozvojových politik a do mezinárodní rozvojové spolupráce a zároveň brát zřetel na Deklaraci tisíciletí OSN (2000), jež klade důraz na vymýcení chudoby, *berouc v úvahu* skutečnost, že kultura v čase a prostoru nabývá různých podob a že se tato rozmanitost projevuje jedinečností a pluralitou identit a kulturních projevů národů a společností tvořících lidstvo, *uznávajíc* význam tradičních vědomostí jako zdroje duchovního a materiálního bohatství, a zejména význam vědomostí domorodých národů a jejich pozitivního přínosu k udržitelnému rozvoji, jakož i potřebu zajistit odpovídajícím způsobem jejich ochranu a podporu, *uznávajíc* potřebu přijmout opatření na ochranu rozmanitosti kulturních projevů, včetně jejich obsahu, a to zejména v situacích, kdy kulturním projevům může hrozit zánik nebo vážné znehodnocení, *zdůrazňujíc* význam kultury pro sociální soudržnost obecně, a zejména její přínos ke zlepšení postavení a role žen ve společnosti, *uvědomujíc si*, že kulturní rozmanitost se upevňuje svobodným pohybem myšlenek a že je živena neustálými výměnami a vzájemným působením mezi kulturami, *potvrzujíc*, že svoboda myšlení, projevu a informací, jakož i rozmanitost médií umožňují rozkvět kulturních projevů ve společnostech,

uznávajíc, že rozmanitost kulturních projevů, včetně tradičních kulturních projevů, je důležitým faktorem, který jednotlivcům a národům umožňuje vyjadřovat své myšlenky a hodnoty a sdílet je s ostatními,

připomínajíc, že jazyková rozmanitost je základním prvkem kulturní rozmanitosti, a potvrzujíc zásadní úlohu, kterou při ochraně a podpoře kulturních projevů hraje vzdělávání,

berouc v úvahu význam, jenž má životaschopnost kultur rovněž pro osoby náležející k menšinám a domorodým národům, projevující se v jejich svobodě tvořit a šířit své tradiční kulturní projevy a zároveň k nim mít přístup tak, aby z něho mohli mít prospěch při vlastním rozvoji,

zdůrazňujíc základní úlohu vzájemného kulturního působení a tvořivosti, jež podporují a obnovují kulturní projevy a posilují úlohu těch, kteří pracují ve prospěch rozvoje kultury a celkového pokroku společnosti,

uznávajíc význam, který mají práva duševního vlastnictví při podpoře osob podílejících se na kulturní tvořivosti,

jsouc přesvědčena, že kulturní činnosti, statky a služby mají jak hospodářskou, tak i kulturní povahu, neboť jsou nositeli identit, hodnot a významů, a že by se s nimi tudíž nemělo zacházet, jako by měly pouze obchodní hodnotu,

konstatujíc, že proces globalizace, jež usnadnil rychlý vývoj informačních a komunikačních technologií, vytváří zcela nové podmínky pro větší interakci mezi kulturami, je však zároveň i výzvou pro kulturní rozmanitost, zejména s ohledem na nebezpečí nevyváženosti mezi bohatými a chudými zeměmi,

uvědomujíc si zvláštní mandát, v rámci kterého bylo UNESCO pověřeno zajistit, aby byla respektována rozmanitost kultur, a v rámci kterého má doporučovat mezinárodní dohody, o nichž se domnívá, že mohou pomoci usnadnit volný pohyb myšlenek prostřednictvím slov a obrazů,

odvolávajíc se na ustanovení mezinárodních nástrojů, které přijalo UNESCO a které se týkají kulturní rozmanitosti a výkonu kulturních práv, a zejména na Všeobecnou deklaraci o kulturní rozmanitosti z roku 2001,

přijímá dne 20. října 2005 tuto úmluvu.

I. Cíle a hlavní zásady

Článek 1 – Cíle

Cílem této úmluvy je:

- a) chránit a podporovat rozmanitost kulturních projevů;
- b) vytvářet podmínky, které kulturám umožní, aby se svobodně rozvíjely a působily na sebe ke vzájemnému prospěchu;
- c) podporovat dialog mezi kulturami, který by ve světě zajistil intenzivnější a vyvá-

ženější kulturní výměny ve prospěch vzájemného respektování kultur a kultury míru;

- d) stimulovat interkulturalitu, která by rozvíjela vzájemné působení kultur v duchu budování mostů mezi národy;
- e) podporovat respektování rozmanitosti kulturních projevů a uvědomování si její hodnoty na místní, celostátní a mezinárodní úrovni;
- f) potvrdit důležitost, jež má spojení mezi kulturou a rozvojem pro všechny země, a to zejména pro země rozvojové, a podporovat činnosti na vnitrostátní a mezinárodní úrovni v zájmu uznání skutečné hodnoty tohoto spojení;
- g) uznat zvláštní charakter kulturních činností, statků a služeb jako nositelů identity, hodnot a významu;
- h) opětovně potvrdit svrchované právo států na zachování, přijímání a provádění politik a opatření, jež dané státy považují za vhodné pro ochranu a podporu rozmanitosti kulturních projevů na jejich území;
- i) posílit mezinárodní spolupráci a solidaritu v partnerském duchu, zejména s cílem zvýšit schopnost rozvojových zemí chránit a podporovat rozmanitost kulturních projevů.

Článek 2 – Hlavní zásady

1. Zásada dodržování lidských práv a základních svobod

Kulturní rozmanitost lze chránit a podporovat pouze v případě, že jsou zaručena lidská práva a základní svobody, jakými je svoboda projevu, informací a komunikace, jakož i možnost jednotlivců volit si způsob kulturního projevu. Na ustanovení této úmluvy se nelze odvolávat za účelem porušení lidských práv a základních svobod, které uctívá Všeobecná deklarace lidských práv nebo které zaručuje mezinárodní právo, nebo s cílem omezit jejich dosah.

2. Zásada svrchovanosti

V souladu s Chartou Organizace spojených národů a se zásadami mezinárodního práva mají státy svrchované právo přijímat opatření a politiky na ochranu a podporu rozmanitosti kulturních projevů na svém území.

3. Zásada stejné důležitosti všech kultur a jejich respektování

Předpokladem ochrany a podpory rozmanitosti kulturních projevů je uznání důležitosti všech kultur, včetně kultur osob náležejících k menšinám a kultur domorodých národů, a jejich respektování.

4. Zásada mezinárodní solidarity a spolupráce

Mezinárodní spolupráce a solidarita by měla všem zemím, a zejména rozvojovým zemím, umožnit vytvářet a posilovat prostředky, jež jsou pro jejich kulturní projevy i pro jejich vznikající či zavedená kulturní odvětví na místní, celostátní a mezinárodní úrovni nezbytné.

5. **Zásada vzájemného doplňování ekonomických a kulturních aspektů rozvoje**
Vzhledem k tomu, že kultura je jednou z hlavních hnacích sil rozvoje, jsou kulturní stránky rozvoje stejně důležité jako jeho hospodářské stránky a jednotlivci i národy mají základní právo se na nich podílet a mít z nich prospěch.
6. **Zásada udržitelného rozvoje**
Kulturní rozmanitost je velkým bohatstvím jednotlivců a společností. Ochrana, podpora a zachování kulturní rozmanitosti jsou hlavní podmínkou udržitelného rozvoje v zájmu současných a budoucích generací.
7. **Zásada spravedlivého přístupu**
Spravedlivý přístup k bohaté a pestré škále kulturních projevů z celého světa a přístup kultur k prostředkům jejich vyjadřování a možnostem jejich šíření jsou důležitými prvky zhodnocení kulturní rozmanitosti, jež rovněž podporují vzájemné porozumění.
8. **Zásada otevřenosti a vyváženosti**
Při přijímání opatření podporujících rozmanitost kulturních projevů by měly stát odpovídajícím způsobem podporovat otevřenost vůči ostatním kulturám světa a zajistit, aby tato opatření byla v souladu s cíli této úmluvy.

II. Oblast působnosti

Článek 3 – Oblast působnosti

Tato úmluva se vztahuje na politiky a opatření, jež přijaly Strany v oblasti ochrany a podpory rozmanitosti kulturních projevů.

III. Definice

Článek 4 – Definice

Pro účely této úmluvy platí tyto definice:

1. **Kulturní rozmanitost**
„Kulturní rozmanitostí“ se rozumí mnohočetnost forem, jejichž prostřednictvím se kultury skupin a společností mohou vyjadřovat. Tyto projevy jsou dále šířeny ve skupinách a společnostech i mezi nimi. Kulturní rozmanitost se neprojevuje pouze v rozličných způsobech, které vyjadřují a obohacují kulturní dědictví lidstva a šíří je svou různorodostí kulturních projevů, nýbrž i různými způsoby umělecké tvorby, produkce, šíření, distribuce a zábavy bez ohledu na použité prostředky a technologie.

2. **Kulturní obsah**
„Kulturním obsahem“ se rozumí symbolický význam, umělecká dimenze a kulturní hodnoty, které mají původ v kulturních identitách nebo jsou jejich výrazem.
3. **Kulturní projev**
„Kulturními projevy“ se rozumějí projevy, jež jsou výsledkem tvořivosti jednotlivců, skupin nebo společností a jež mají kulturní obsah.
4. **Kulturní činnosti, statky a služby**
„Kulturními činnostmi, statky a službami“ se rozumějí činnosti, statky a služby, které při posouzení zvláštního přínosu, použití nebo účelu ztělesňují kulturní projevy nebo jsou jejich nositeli, a to nezávisle na obchodní hodnotě, kterou mohou mít. Kulturní činnosti mohou být samy o sobě účelem nebo mohou přispívat k produkci kulturních statků a služeb.
5. **Kulturní odvětví**
„Kulturními odvětvími“ se rozumějí odvětví, jež produkují a šíří kulturní statky nebo služby vymezené v odstavci 4 výše.
6. **Politiky a opatření v oblasti kultury**
„Politikami a opatřeními v oblasti kultury“ se rozumějí politiky a opatření na místní, celostátní, regionální nebo mezinárodní úrovni, které jako takové souvisejí s kulturou nebo mají mít přímý vliv na kulturní projevy jednotlivců, skupin nebo společností, včetně tvorby, produkce a šíření kulturních činností, statků a služeb, nebo na přístup k nim.
7. **Ochrana**
„Ochranou“ se rozumí přijímání opatření na zachování, zabezpečení a zhodnocení rozmanitosti kulturních projevů. „Chránit“ znamená přijímat taková opatření.
8. **Interkulturalita**
„Interkulturalitou“ se rozumí existence, vyvážené vzájemné působení různých kultur a možnost vytvářet společné kulturní projevy prostřednictvím dialogu a vzájemného respektování.

IV. Práva a povinnosti Stran

Článek 5 – Obecné pravidlo týkající se práv a povinností

1. V souladu s Chartou Organizace spojených národů, se zásadami mezinárodního práva a se všeobecně uznávanými nástroji týkajícími se lidských práv Strany opětovně potvrzují své svrchované právo vypracovávat a uplatňovat vlastní politiky v oblasti kultury a přijímat opatření na ochranu a podporu rozmanitosti kulturních projevů a na posílení mezinárodní spolupráce za účelem dosažení cílů stanovených touto úmluvou.

2. Uplatňuje-li Strana politiky a přijímá-li opatření na ochranu a podporu rozmanitosti kulturních projevů na svém území, musí být tyto politiky a opatření v souladu s ustanoveními této úmluvy.

Článek 6 – Práva Stran na vnitrostátní úrovni

1. V rámci svých politik a opatření v oblasti kultury, jež jsou popsány v čl. 4, odst. 6, a s ohledem na okolnosti a vlastní potřeby může každá Strana přijímat opatření na ochranu a podporu rozmanitosti kulturních projevů na svém území.
2. Tato opatření mohou zahrnovat:
 - a) právní opatření, jejichž cílem je chránit a podporovat rozmanitost kulturních projevů;
 - b) opatření, jež vhodným způsobem poskytují místním kulturním činnostem, statkům a službám příležitosti nalézt místo mezi těmi, které jsou k dispozici na území Strany, pokud jde o příležitost pro tvorbu, produkci, šíření, distribuci a využívání, včetně opatření týkajících se jazyka používaného pro takovéto činnosti, statky a služby;
 - c) opatření, jejichž cílem je poskytnout nezávislým vnitrostátním kulturním odvětvím činnostem neformálního sektoru skutečný přístup k prostředkům tvorby a šíření kulturních činností, statků a služeb;
 - d) opatření, jejichž cílem je poskytování veřejných finančních podpor;
 - e) opatření, jejichž cílem je povzbuzovat neziskové subjekty a veřejné a soukromé instituce, umělce a ostatní profesionály v odvětví kultury, aby rozvíjeli a podporovali svobodnou výměnu a svobodný pohyb myšlenek, kulturních projevů i kulturních činností, statků služeb a aby v rámci svých činností podněcovali tvorbu a podnikavost;
 - f) opatření, jejichž cílem je zřízení veřejnoprávních institucí a jejich náležité podporování;
 - g) opatření, jejichž cílem je povzbuzovat a podporovat umělce a ostatní osoby podílející se na tvorbě kulturních projevů;
 - h) opatření, jejichž cílem je podporovat rozmanitost médií, a to i prostřednictvím veřejnoprávního rozhlasového a televizního vysílání.

Článek 7 – Opatření na podporu kulturních projevů

1. Strany usilují o to, aby na svých územích vytvořily prostředí, jež by podněcovalo jednotlivce a sociální skupiny k tomu, aby:
 - a) tvořili, produkovali a šířili své vlastní kulturní projevy a aby k nim měli přístup a zároveň zohledňovali zvláštní podmínky a potřeby žen a různých sociálních skupin, jakož i osob náležejících k menšinám a domorodým národům;

- b) měli přístup k různým kulturním projevům vznikajícím na jejich území i v jiných zemích světa.
2. Strany rovněž usilují o to, aby byla uznána důležitost přínosu umělců a všech, kteří se na tvůrčím procesu podílejí, kulturních společenství a organizací, jež je v jejich práci podporují, jakož i jejich hlavní úloha, kterou je rozvoj rozmanitosti kulturních projevů.

Článek 8 – Opatření na ochranu kulturních projevů

1. Aniž jsou dotčeny články 5 a 6, může kterákoli Strana shledat, že na jejím území nastaly zvláštní situace, kdy hrozí, že dojde k zániku kulturních projevů, nebo kdy jsou tyto projevy vážně ohroženy či z jiných důvodů vyžadují neodkladnou ochranu.
2. Strany mohou přijmout veškerá vhodná opatření na ochranu a zachování kulturních projevů v situacích uvedených v odstavci 1 v souladu s ustanoveními této úmluvy.
3. Strany oznámí veškerá opatření přijatá za účelem zvládnutí dané situace mezivládnímu výboru podle článku 23, který může vydat příslušná doporučení.

Článek 9 – Sdílení informací a transparentnost

Strany:

- a) každé čtyři roky v rámci svých zpráv pro UNESCO poskytují náležité informace o opatřeních přijatých na ochranu a podporu kulturních projevů na svém území a na mezinárodní úrovni;
- b) určí kontaktní místo pověřené sdílením informací v souvislosti s touto úmluvou;
- c) sdílejí a vyměňují si informace související s ochranou a podporou rozmanitosti kulturních projevů.

Článek 10 – Vzdělávání veřejnosti a zvyšování jejího povědomí

Strany:

- a) podporují a rozvíjejí chápání významu ochrany a podpory rozmanitosti kulturních projevů, zejména prostřednictvím programů zaměřených na vzdělávání veřejnosti a zvyšování jejího povědomí;
- b) za účelem dosažení cílů tohoto článku spolupracují s ostatními Stranami a mezinárodními a regionálními organizacemi;
- c) snaží se povzbuzovat tvořivost a posilovat produkční kapacity zaváděním programů vzdělávání, odborné přípravy a výměn v oblasti kulturních odvětví. Tato opatření by měla být uplatňována tak, aby neměla nepříznivý dopad na tradiční formy produkce.

Článek 11 – Účast občanské společnosti

Strany uznávají hlavní úlohu občanské společnosti při ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů. Strany povzbuzují občanskou společnost k aktivní účasti na jejich snahách o dosažení cílů této úmluvy.

Článek 12 – Podpora mezinárodní spolupráce

Strany usilují o posílení dvoustranné, regionální a mezinárodní spolupráce, aby vytvořily příznivé podmínky pro podporu rozmanitosti kulturních projevů, a zohledňují situace uvedené v článcích 8 a 17, a to zejména s cílem:

- a) usnadnit dialog mezi Stranami o kulturní politice;
- b) posílit strategické a řídicí kapacity veřejného sektoru ve veřejných kulturních institucích prostřednictvím profesních a mezinárodních kulturních výměn a prostřednictvím sdílení osvědčených postupů;
- c) posílit partnerství s občanskou společností, nevládními organizacemi a soukromým sektorem a vzájemné partnerství mezi těmito subjekty s cílem podporovat rozvoj a propagovat rozmanitost kulturních projevů;
- d) propagovat využívání nových technologií a povzbuzovat partnerství za účelem lepšího sdílení informací a posílení kulturního porozumění a podpory rozmanitosti kulturních projevů;
- e) povzbuzovat uzavírání koprodukčních dohod a dohod o společné distribuci.

Článek 13 – Zahnutí kultury do udržitelného rozvoje

Strany usilují o to, aby byla kultura začleněna do politik rozvoje na všech úrovních s cílem vytvořit příznivé podmínky pro udržitelný rozvoj a aby byla v daném rámci podporována hlediska ochrany a podpory rozmanitosti kulturních projevů.

Článek 14 – Spolupráce za účelem rozvoje

Strany se snaží podporovat spolupráci v oblasti udržitelného rozvoje a snižování chudoby, a to zejména pokud jde o zvláštní potřeby rozvojových zemí, s cílem přispět ke vzniku dynamického kulturního odvětví, mimo jiné těmito prostředky:

- a) posilováním kulturních odvětví rozvojových zemí:
 - i) vytvořením a posílením produkčních a distribučních kapacit v oblasti kultury v rozvojových zemích,
 - ii) zajištěním lepšího přístupu pro jejich kulturní činnosti, statky a služby na světový trh a do mezinárodních distribučních řetězců,
 - iii) umožněním vzniku životaschopných místních a regionálních trhů,
 - iv) bude-li to možné, přijetím vhodných opatření v rozvinutých zemích, jež by na jejich území usnadnila přístup ke kulturním činnostem, statkům a službám rozvojových zemí,

- v) podporováním tvůrčí práce, a pokud možno, usnadňováním mobility umělců z rozvojových zemí,
 - vi) podporováním vhodné spolupráce mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi, a to zejména v oblasti hudby a filmu;
- b) budováním kapacit prostřednictvím výměny informací, zkušeností a odborných poznatků a vzděláváním lidských zdrojů v rozvojových zemích ve veřejném a soukromém sektoru, zejména pokud jde o strategické a řídicí kapacity, vypracovávání a provádění politik, podporu a distribuci kulturních projevů, rozvoj středních, malých a drobných podniků, využívání technologií a rozvoj a předávání schopností;
 - c) převodem technologií a know-how zavedením vhodných podpůrných opatření, zejména v oblasti kulturních odvětví a kulturních podniků;
 - d) finanční podporou:
 - i) zřízením Mezinárodního fondu pro kulturní rozmanitost uvedeného v článku 18,
 - ii) v případě potřeby poskytováním veřejné podpory na rozvoj, včetně technické pomoci za účelem stimulace a podpory tvořivosti,
 - iii) jinými formami finanční pomoci, jakými jsou nízkoúrokové půjčky, subvence a jiné finanční mechanismy.

Článek 15 – Podmínky spolupráce

Strany podporují rozvoj partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem a neziskovými organizacemi, jakož i uvnitř těchto sektorů a organizací, v zájmu spolupráce s rozvojovými zeměmi při posilování schopností těchto zemí chránit a podporovat rozmanitost kulturních projevů. Tato inovativní partnerství budou v reakci na konkrétní potřeby rozvojových zemí klást důraz na rozvoj infrastruktur, lidských zdrojů a politik a na výměny kulturních činností, statků a služeb.

Článek 16 – Zvláštní výhody pro rozvojové země

Rozvinuté země usnadňují kulturní výměnu s rozvojovými zeměmi tím, že prostřednictvím vhodných institucionálních a právních rámců poskytují jejich umělcům a jiným profesionálům a odborníkům v oblasti kultury i jejich kulturním statkům a službám zvláštní výhody.

Článek 17 – Mezinárodní spolupráce v situacích vážného ohrožení kulturních projevů

Strany spolupracují při vzájemném poskytování pomoci v situacích uvedených v článku 8 a zvláštní pozornost věnují rozvojovým zemím.

Článek 18 – Mezinárodní fond pro kulturní rozmanitost

1. Zřizuje se Mezinárodní fond pro kulturní rozmanitost (dále jen „fond“).
2. Fond se v souladu s finančními předpisy UNESCO zřizuje jako depozitní.
3. Prostředky fondu tvoří:
 - a) dobrovolné příspěvky Stran;
 - b) prostředky, jež na tento účel vyčlení Generální konference UNESCO;
 - c) příspěvky, dary či odkazy jiných států, organizací a programů systému Organizace spojených národů, jiných regionálních nebo mezinárodních organizací a veřejných nebo soukromých subjektů nebo soukromých osob;
 - d) veškeré úroky plynoucí z prostředků fondu;
 - e) výtěžky sbírek a výnosy z akcí pořádaných ve prospěch fondu;
 - f) jakékoli jiné prostředky v souladu s předpisy fondu.
4. O využívání prostředků fondu rozhoduje na základě pokynů Konference Stran podle článku 22 Mezivládní výbor.
5. Mezivládní výbor může přijímat příspěvky a jiné formy pomoci pro obecné nebo zvláštní účely související s konkrétními projekty, pokud tyto projekty sám schválí.
6. Příspěvky do fondu nesmějí být spojeny s žádnou politickou, hospodářskou ani jinou podmínkou, která by byla neslučitelná s cíli této úmluvy.
7. Strany se budou snažit pravidelně poukazovat dobrovolné příspěvky na provádění této úmluvy.

Článek 19 – Výměna, analýza a šíření informací

1. Strany souhlasí, že si budou vyměňovat informace a zkušenosti týkající se shromažďování údajů a statistik o rozmanitosti kulturních projevů a osvědčených postupech, jejich ochrany a podpory.
2. UNESCO díky mechanismům, které v rámci sekretariátu existují, usnadňuje shromažďování, analýzu a šíření veškerých informací, statistik a osvědčených postupů v této oblasti.
3. UNESCO rovněž vytváří a pravidelně aktualizuje databázi údajů týkajících se různých vládních, soukromých a neziskových sektorů a subjektů působících v oblasti kulturních projevů.
4. S cílem usnadnit shromažďování údajů věnuje UNESCO zvláštní pozornost budování kapacit a odborných znalostí Stran, které v dané oblasti žádají o pomoc.
5. Shromažďování informací uvedených v tomto článku doplňuje informace uvedené v článku 9.

*V. Vztahy k jiným nástrojům**Článek 20 – Vztahy k jiným nástrojům: vzájemná podpora, vzájemné doplňování a nepodřízenost*

1. Strany uznávají, že musí v dobré víře plnit své závazky podle této úmluvy a všech jiných smluv, jichž jsou stranami. Aniž by Strany tuto úmluvu podřizovaly jiným smlouvám:
 - a) povzbuzují vzájemnou pomoc mezi touto úmluvou a jinými smlouvami, jichž jsou stranami
 - a
 - b) při výkladu nebo uplatňování jiných smluv, jichž jsou stranami, nebo při podpisu jiných mezinárodních závazků zohledňují příslušná ustanovení této úmluvy.
2. Nic v této úmluvě nesmí být vykládáno tak, že by byla měněna práva a povinnosti Stran plynoucí z jiných smluv, jichž jsou stranami.

Článek 21 – Mezinárodní konzultace a spolupráce

Strany se zavazují, že budou cíle a zásady této úmluvy podporovat v jiných mezinárodních kruzích.

Za tímto účelem se Strany případně vzájemně konzultují a tyto cíle a zásady zohledňují.

*VI. Orgány úmluvy**Článek 22 – Konference Stran*

1. Zřizuje se Konference Stran. Konference Stran je plenárním a vrcholným orgánem této úmluvy.
2. Konference Stran se schází každé dva roky na řádném zasedání, pokud možno v rámci Generální konference UNESCO. Pokud se tak rozhodne nebo pokud o to Mezivládní výbor požádá alespoň jedna třetina Stran, může se Konference Stran sejít i na mimořádném zasedání.
3. Konference Stran přijme svůj jednací řád.
4. Mezi úkoly Konference Stran patří:
 - a) volit členy Mezivládního výboru;
 - b) dostávat a posuzovat zprávy Stran této úmluvy, které jí předal Mezivládní výbor;
 - c) schvalovat provozní pokyny, jež na její žádost připravil Mezivládní výbor;
 - d) přijímat veškerá další opatření, o nichž se domnívá, že jsou pro podporu cílů této úmluvy nezbytná.

Článek 23 – Mezivládní výbor

1. Při UNESCO se zřizuje Mezivládní výbor pro ochranu a podporu rozmanitosti kulturních projevů (dále jen „Mezivládní výbor“). Skládá se ze zástupců 18 států, jež jsou stranami této úmluvy, které na čtyři roky zvolí Konferenci Stran poté, co tato úmluva vstoupí v souladu s článkem 29 v platnost.
2. Mezivládní výbor se schází jednou ročně.
3. Mezivládní výbor jedná pod dohledem a podle pokynů Konference Stran, již také podává zprávy.
4. Počet členů Mezivládního výboru se zvýší na 24, jakmile počet Stran této úmluvy dosáhne 50.
5. Při volbě členů Mezivládního výboru se vychází ze zásad spravedlivého geografického rozdělení a rotace.
6. Aniž jsou dotčeny jiné pravomoci vyplývající pro něj z této úmluvy, má Mezivládní výbor za úkol:
 - a) podporovat cíle této úmluvy, povzbuzovat a sledovat její provádění;
 - b) na žádost Konference Stran připravovat provozní pokyny týkající se provádění a uplatňování ustanovení této úmluvy a předkládat jí je ke schválení;
 - c) podávat Konferenci Stran zprávy Stran této úmluvy doplněné o vlastní připomínky a shrnutí obsahu těchto zpráv;
 - d) vydávat vhodná doporučení v situacích, na něž jej Strany upozorní v souladu s příslušnými ustanoveními této úmluvy, a to zejména s článkem 8;
 - e) zavádět postupy a jiné konzultační mechanismy na podporu cílů a zásad této úmluvy na jiných mezinárodních fórech;
 - f) plnit veškeré další úkoly, o něž jej případně požádá Konference Stran.
7. V souladu se svým jednacím řádem může Mezivládní výbor kdykoli vyzvat veřejné nebo soukromé subjekty nebo fyzické osoby, aby se za účelem konzultací ve věci specifických otázek zúčastnili jeho zasedání.
8. Mezivládní výbor vypracuje svůj jednací řád, který předloží ke schválení Konferenci Stran.

Článek 24 – Sekretariát UNESCO

1. Organům úmluvy je nápomocen sekretariát UNESCO.
2. Sekretariát připravuje dokumentaci Konference Stran a Mezivládního výboru a návrh programu jednání jejich zasedání, pomáhá jim s uplatňováním jejich rozhodnutí a podává o něm zprávy.

*VII. Závěrečná ustanovení**Článek 25 – Řešení sporů*

1. V případě sporu mezi Stranami této úmluvy v otázce výkladu a použití této úmluvy se jej Strany snaží vyřešit jednáním.
2. Nemohou-li dotčené Strany spor vyřešit jednáním, mohou se na základě společné dohody obrátit na třetí stranu, aby jim při jeho řešení poskytla dobré služby nebo zprostředkování.
3. Není-li dobrých služeb nebo zprostředkování využito nebo nemůže-li být spor vyřešen jednáním, dobrými službami nebo zprostředkováním, může Strana využít smírčího řízení postupem uvedeným v příloze této úmluvy. Návrh řešení sporu, který předloží smírčí komise, Strany v dobré víře zváží.
4. Při ratifikaci, přijetí nebo schválení této úmluvy nebo přístupu k ní může každá Strana prohlásit, že výše uvedené smírčí řízení neuznává. Každá Strana, která takové prohlášení učiní, je může kdykoli prostřednictvím oznámení generálnímu řediteli UNESCO vzít zpět.

Článek 26 – Ratifikace, přijetí nebo schválení členskými státy nebo jejich přístup

1. Tato úmluva bude ratifikována, přijata nebo schválena členskými státy UNESCO nebo k ní tyto členské státy přistoupí v souladu se svými ústavními postupy.
2. Listiny o ratifikaci, přijetí, schválení nebo přístupu se ukládají u generálního ředitele UNESCO.

Článek 27 – Přístup

1. Tato úmluva je otevřena k přístupu každému státu, který není členem UNESCO, ale je členem Organizace spojených národů nebo některé z jejích specializovaných institucí, a který k přístupu vyzve generální konference OSN.
2. Tato úmluva je rovněž otevřena k přístupu územím, která mají úplnou vnitřní autonomii, již uznává Organizace spojených národů, avšak nedosáhla plné nezávislosti v souladu s rezolucí Valného shromáždění 1514 (XV), a která mají pravomoc v otázkách, jež tato úmluva upravuje, včetně pravomoci uzavírat smlouvy týkající se těchto otázek.
3. Pro organizace regionální hospodářské integrace platí tato ustanovení:
 - a) tato úmluva je rovněž otevřena k přístupu každé organizaci regionální hospodářské integrace, která je s výhradou následujících odstavců plně vázána ustanoveními této úmluvy stejně jako státy, které jsou jejími stranami;
 - b) pokud jsou jeden nebo více členských států takové organizace rovněž Stranami této úmluvy, dohodne se tato organizace s daným členským státem nebo státy na tom, kdo ponese odpovědnost za plnění jejich závazků vůči této úmluvě. Toto

rozdělení odpovědnosti nabývá účinku, jakmile je dokončen postup oznámení uvedený v písmenu c). Organizace a členské státy nejsou oprávněny vykonávat práva plynoucí z této úmluvy souběžně. Kromě toho mají organizace regionální hospodářské integrace v oblastech spadajících do jejich působnosti při výkonu svého hlasovacího práva počet hlasů odpovídající počtu jejich členských států, jež jsou Stranami této úmluvy. Tyto organizace nevykonávají své hlasovací právo, vykonávají-li je jejich členské státy a naopak;

- c) organizace regionální hospodářské integrace a její členský stát nebo státy, které se dohodly, že si své odpovědnosti rozdělí v souladu s písmenem b), uvědomí Strany o takto navrženém rozdělení tímto způsobem:
 - i) ve své listině o přístupu tato organizace přesně uvede, jak budou odpovědnosti související s otázkami, jež upravuje tato úmluva, rozděleny;
 - ii) v případě pozdějších změn jednotlivých odpovědností uvědomí organizace regionální hospodářské integrace o každém návrhu změny těchto odpovědností deponitáře; deponitář o této změně uvědomí Strany;
 - d) u členských států organizace regionální hospodářské integrace, které se stanou Stranami této úmluvy, se má zato, že si zachovaly své pravomoci ve všech oblastech, u kterých deponitáři nebylo výslovně ohlášeno nebo oznámeno, že zde dochází k postoupení pravomoci na organizaci;
 - e) „organizací regionální hospodářské integrace“ se rozumí organizace tvořená svrchovanými státy, jež jsou členy Organizace spojených národů nebo některé z jejích specializovaných institucí, které tyto státy svěřily svou pravomoc v oblastech, jež upravuje tato úmluva, a která byla v souladu se svými vnitřními postupy náležitě oprávněna k tomu, aby se stala její Stranou.
4. Listina o přístupu se ukládá u generálního ředitele UNESCO.

Článek 28 – Kontaktní místa

Každá Strana určí poté, co se stane Stranou této úmluvy, kontaktní místo v souladu s článkem 9.

Článek 29 – Vstup v platnost

1. Tato úmluva vstoupí v platnost tři měsíce po dni uložení třicáté listiny o ratifikaci, přijetí, schválení nebo přístupu, avšak pouze ve vztahu ke státům nebo organizacím regionální hospodářské integrace, které nejpozději v tento den uloží své listiny o ratifikaci, přijetí, schválení nebo přístupu. Pro každou další Stranu vstoupí v platnost tři měsíce poté, co tato Strana uloží svou listinu o ratifikaci, přijetí, schválení nebo přístupu.
2. Pro účely tohoto článku nelze žádnou z listin uložených organizací regionální hospodářské integrace považovat za doplněk listin, které již uložily členské státy této organizace.

Článek 30 – Federativní nebo neunitární ústavní systémy

Vzhledem k tomu, že se uznává, že mezinárodní dohody váží Strany nezávisle na jejich ústavních systémech, vztahují se na Strany, jež mají federativní nebo neunitární ústavní systém, tato ustanovení:

- a) pokud jde o ustanovení této úmluvy, jejichž uplatňování spadá do působnosti federativní nebo ústřední zákonodárné moci, jsou závazky federativní nebo ústřední vlády stejné jako v případě Stran, jež nejsou federativními státy;
- b) pokud jde o ustanovení této úmluvy, jejichž uplatňování spadá do působnosti jednotlivých státotvorných jednotek, jakými jsou státy, hrabství, provincie nebo kantony, které nejsou na základě ústavního systému federace povinny přijímat zákonodárná opatření, uvědomí federativní vláda v případě potřeby příslušné orgány státotvorných jednotek, jakými jsou státy, hrabství, provincie nebo kantony, o daných ustanoveních a doporučí jim jejich přijetí.

Článek 31 – Výpověď

1. Každá Strana může tuto úmluvu vypovědět.
2. Výpověď se oznamuje písemně listinou, která se uloží u generálního ředitele UNESCO.
3. Výpověď nabývá účinku dvanáct měsíců po přijetí listiny o výpovědi. Nemá žádný vliv na finanční závazky, kterým je Strana podávající výpověď povinna dostát do dne, kdy odstoupení nabude účinku.

Článek 32 – Funkce deponitáře

Generální ředitel UNESCO jako deponitář této úmluvy uvědomí členské státy OSN, státy, které nejsou jejími členy, a organizace regionální hospodářské integrace uvedené v článku 27, jakož i Organizaci spojených národů o uložení všech listin o ratifikaci, přijetí, schválení nebo přístupu uvedených v člácích 26 a 27 a o výpovědích podle článku 31.

Článek 33 – Změny

1. Každá Strana může prostřednictvím písemného sdělení generálnímu řediteli navrhnout změnu této úmluvy. Generální ředitel postoupí toto sdělení všem Stranám. Jestliže se do šesti měsíců od postoupení tohoto sdělení alespoň polovina Stran vysloví k této žádosti kladně, předloží generální ředitel tento návrh k projednání a případnému přijetí při nejbližším zasedání Konference Stran.
2. Změny se přijímají dvoutřetinovou většinou přítomných a hlasujících Stran.
3. Jakmile jsou změny této úmluvy přijaty, předloží se Stranám k ratifikaci, přijetí, schválení nebo přístupu.

4. Pro Strany, které je ratifikovaly, přijaly, schválily nebo k nim přistoupily, vstupují změny této úmluvy v platnost tři měsíce poté, co listiny uvedené odstavci 3 tohoto článku uloží dvě třetiny Stran. Poté platí, že pro každou Stranu, která změnu ratifikuje, přijme, schválí nebo k ní přistoupí, vstupuje tato změna v platnost tři měsíce poté, co dotyčná Strana uloží svou listinu o ratifikaci, přijetí, schválení nebo přístupu.
5. Postup uvedený v odstavcích 3 a 4 se nepoužije v případě změn článku 23, týkajících se počtu členů Mezivládního výboru. Tyto změny vstupují v platnost okamžikem přijetí.
6. Stát nebo organizace regionální hospodářské integrace uvedené v článku 27, které se stanou Stranou této úmluvy poté, co vstoupí v platnost změny v souladu s odstavcem 4 tohoto článku se, nevyjádří-li jiný úmysl, považují za:
 - a) strany této úmluvy v pozměněném znění a
 - b) strany nezměněné úmluvy ve vztahu ke všem Stranám, které těmito změnami nejsou vázány.

Článek 34 – Závazná znění

Tato úmluva je sepsána v jazyce anglickém, arabském, čínském, francouzském, ruském a španělském, přičemž všech šest znění má stejnou platnost.

Článek 35 – Registrace

V souladu s článkem 102 Charty Organizace spojených národů bude tato úmluva na žádost generálního ředitele UNESCO zaregistrována u sekretariátu Organizace spojených národů.

Seznam použitých zdrojů

Dokumenty (chronologicky)

- Legros, C.: *L'image de la France à l'étranger et ses conséquences économiques, l'avis du Conseil économique et social*, avril 1993.
- *La diversité créatrice*. Zápis z kolokvia organizovaného ministerstvem kultury a komunikace (Francie), Francouzskou národní komisí UNESCO a Maison des cultures du Monde, leden 1998.
- *La culture: une marchandise pas comme les autres*. Zápis z kolokvia La culture, le marché et la mondialisation organizovaného UNESCO a Francouzskou národní komisí UNESCO, červen 1999.
- *Rapport d'information sur la mission effectuée dans six pays candidats à l'adhésion à l'Union européenne présenté par Jacques Chaumont*. Sénat, novembre 2000.
- Dauge, Y.: *Rapport d'information n. 2924 déposé par la commission des Affaires étrangères sur les centres culturels français à l'étranger*. Assemblée nationale, onzième législature, février 2001.
- *Diversité culturelle et biodiversité pour un développement durable*. Světový summit pro udržitelný rozvoj, Johannesburg 2002, UNESCO.
- *L'action audiovisuelle extérieure depuis 1990. Rapport de la Cour des comptes*, 2003, s. 510. Dostupné na www.ccomptes.fr/fr/CC/documents/RPA/ActionAudiovisuelleExterieur.pdf.
- Duvernois, L.: *Rapport d'information n. 91 fait au nom de la commission des Affaires culturelles (1) sur la stratégie d'action culturelle de la France à l'étranger*. Sénat, session ordinaire de 2004–2005.
- *Avant-projet de convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques*, UNESCO, CLT/CPD/2004/CONF.201/2.
- *Première session de la réunion intergouvernementale d'experts sur l'avant-projet de convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques*, Rapport du secrétariat, UNESCO, CLT/CPD/2004/CONF.201/9
- *Avant-projet de convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques, Partie I: Commentaires généraux des États membres*, UNESCO, CLT/CPD/2004/CONF.607/1
- *Avant-projet de convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques, Partie II: Commentaires spécifiques des États membres*, UNESCO, CLT/CPD/2004/CONF.607/1.
- *Avant-projet de convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques, Partie III: Propositions d'amendements des États membres*, UNESCO, CLT/CPD/2004/CONF.607/1.
- *Avant-projet de convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques, Partie IV: Commentaires des OIG*, UNESCO, CLT/CPD/2004/CONF.607/1.

- *Avant-projet de convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques, Partie V: Commentaires et amendements des ONG*, UNESCO, CLT/CPD/2004/CONF.607/1.
- *Avant-projet de convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques, Texte révisé par le comité de rédaction*, UNESCO, CLT/CPD/2004/CONF.607/6.
- *Rapport préliminaire du directeur général contenant deux avant-projets de convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques*, UNESCO, CLT/CPD/2005/CONF.203/6.
- *Rapport préliminaire du directeur général sur la situation devant faire l'objet d'une réglementation ainsi que sur l'étendue possible de cette réglementation, accompagné d'un avant-projet de convention sur la protection de la diversité des contenus culturels et des expressions artistiques*, UNESCO, 33 C/23.
- *Všeobecná deklaráce UNESCO o kulturní rozmanitosti*, dostupné na www.mkcr.cz/assets/zahranicni-vztahy-a-EU/odbor-zahranicni/mezinarodni-organizace/V_eobecn_deklarace_UNESCO_o_kulturn_diversit.doc.
- *Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*, dostupné na www.nulk.cz/files/unesco/umluva_rozmanitost_kult_projevu.doc.
- Assouline, D.: *Avis présenté au nom de la commission des Affaires culturelles (1) sur le projet de loi de finances pour 2008, Tome 1, Action culturelle extérieure de l'État*. Sénat, session ordinaire de 2007–2008.
- Gouteyron, A.: *Rapport d'information n. 428 fait au nom de la commission des Finances du contrôle budgétaire et des comptes économiques de la Nation (1) sur l'action culturelle de la France à l'étranger*. Sénat, session ordinaire de 2007–2008.
- *Rapports annuels de performances annexés au projet de loi de règlement pour 2007*.
- *Shrnutí Konceptu komunikace a prezentace předsednictví České republiky v Radě EU*. Sekce pro předsednictví ČR v Radě EU, Úřad vlády ČR, červenec 2007.
- *La France et l'Europe dans le monde. Livre blanc sur la politique étrangère et européenne de la France 2008–2020*, viz lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/084000459/0000.pdf.
- *Guide pratique de la LOLF*. Ministère du Budget, des Comptes publics et de la Fonction publique, 2008.

Rozhovory

- Rozhovor s Jeanem-Jacquesem Abadie, DGCID, 6. 7. 2007.
- Rozhovor s Jeanem-Marcelem Berthonem, kulturním radou Francouzského velvyslanectví v ČR, 26. 6. 2007.
- Rozhovor s Philippem Boudoux, audiovizuálním atašé Francouzského velvyslanectví v ČR, 27. 6. a 10. 7. 2007.
- Rozhovor s Jeanem-Pierrem Boyerem, Francouzská národní komise UNESCO, 2. 7. 2007.
- Rozhovor s Catherine Dumesnil, Stálá delegace Francie při UNESCO, 2. 7. 2007.

- Rozhovor s Florence Chambon, DGCID, 3. 7. 2007.
- Rozhovor s Dominique Lavoiseur, Stálá delegace Kanady při UNESCO, 6. 7. 2007.
- Rozhovor se Zdeňkem Lyčkou, Odbor krajských a kulturních vztahů a zahraniční prezentace Ministerstva zahraničních věcí České republiky, 7. 11. 2007.
- Rozhovor s Laurence Mayer-Robitaille, UNESCO, Sekce Rozmanitost kulturních projevů (CLT/CEI/DCE), 5. 7. 2007.
- Rozhovor s Corinne Ménage, DGCID, 4. 7. 2007.
- Rozhovor s Jitkou Stavínohovou, programovou náměstkyní Českých center, 12. 11. 2007.
- Rozhovor s Janou Voborníkovou, Odbor zahraničních vztahů Magistrátu hlavního města Prahy, 2. 11. 2007.

Články a publikace

- Anholt, S.: „The Anholt Nation Brands Index. Special report on Europe's international image, Q2 2006, plus an update on the status Brand Denmark“. *Place Branding*; 2005, Vol. 2, No. 3, s. 263–270.
- Benhamou, F.: *Les dérèglements de l'exception culturelle*. Paris, Seuil 2006.
- Berguin, F.: *Le fonctionnaire expatrié*. Paris, L'Harmattan 1999.
- Bloche, P.: *Le désir de France. La présence internationale de la France et de la francophonie dans la société de l'information*. Paris, la Documentation française 1999.
- Dubosclard, A.; Jeanpierre, L.: *Entre rayonnement et réciprocité. Contributions à l'histoire de la diplomatie culturelle*. Paris, Publications de la Sorbonne 2002.
- Feigenbaum, H.-B.: *Globalization and cultural diplomacy*. Washington DC, Center for Arts and Culture, GWU 2002.
- Gudjonsson, H.: „Nation branding“. *Place Branding*, 2005, Vol. 1, No. 3, s. 283–298.
- Ham, P. van: „The Rise of the Brand State. The Postmodern Politics of Image and Reputation“. *Foreign Affairs*, 2001, Vol. 80, No. 5, s. 2–6.
- Ham, P. van: „Branding Territory: Inside the Wonderful Worlds of PR and IR Theory“. *Millennium: Journal of International Studies*, 2002, Vol. 31, No. 2, s. 249–269.
- Kuhn, R.: „French Television in a West European Context“. In: Godin, E. (ed.): *French Exception*. New York, Berghahn Books 2005.
- Labé, Y.-M.: *La réforme du pôle audiovisuel extérieur français*. Dostupné na www.diplomatie.gouv.fr/fr/france_829/label-france_5343/les-numeros-label-france_5570/lf33-investir-france_13829/multi-medias_13835/reforme-du-pole-audiovisuel-exterieur-francais_32716.html.
- Leonard, M.: *Public Diplomacy*. London, The Foreign Policy 2002.
- Melissen, J. (ed.): *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*. New York, Palgrave Macmillan 2005.
- Melissen, J.: *Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy*. The Hague, Netherlands Institute of International Relations Clingendael 2005.

- Ninkovich, F.: *US Information Policy and Cultural Diplomacy*. New York, Foreign Policy Association 1996.
- Noya, J.: „The symbolic power of nations“. *Place Branding*, 2005, Vol. 2, No. 1, s. 53–67.
- Nye, J. S.: „Soft Power and American Foreign Policy“. *Political Science Quarterly*, 2004, Vol. 119, No. 2, s. 255–270.
- Pendergast, W. R.: „UNESCO and French cultural relations 1945–1970“. *International Organization*, 1976, Vol. 30, No. 3, s. 453–483.
- Peterková, J.: *Veřejná diplomacie*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2008.
- Peterková, J.: „Veřejná diplomacie – jen módní pojem nebo skutečná změna“. *Mezinárodní vztahy*, 2006, roč. 41, č. 3, s. 83–99.
- Pigniau, B., Roche, F.: *Historie de la diplomatie culturelle des origines à 1995*. Paris, la Documentation française 1995.
- Raymond de, J.-F.: *L'Action culturelle extérieure de la France*. Paris, la Documentation française 2000.
- Regourd, S.: *L'Exception culturelle*. Paris, PUF 2002.
- Rigaud, J.: *L'exception culturelle. Culture et pouvoirs sous la Ve République*. Paris, Bernard Grasset 1999.
- Salon, A.: *L'Action culturelle de la France dans le monde*. Paris, Fernand Nathan 1983.
- Salon, A.: *Vocabulaire critique des relations culturelles internationales*. Paris, La maison du dictionnaire 1978.
- Sinclair, R.: „A brand valuation methodology for nations“. *Place Branding*, 2004, Vol. 1, No. 1, s. 74–79.
- Tomalová, E.: „Historické argumenty ve francouzské kulturní diplomacii“. In: Končelík, J.; Köpplová, B.; Prázová, I.; Vykoukal, J. (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III. Média, Teritoriální studia*. Praha, Matfyzpress 2004, s. 382–390.
- Tomalová, E.: „Francouzská zahraniční kulturní politika“. In: Kasáková, Z.; Tomalová, E. (eds.): *Sborník západoevropských studií*. Praha, Karolinum 2005.
- Tomalová, E.: „Francouzská zahraniční audiovizuální politika: globální vysílání po francouzsku“. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 7, s. 12–13.
- Tomalová, E.: „Zpravodajská televize CFII: nový nástroj francouzské zahraniční politiky“. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 5, s. 35–36.
- Tomalová, E.: Kulturní diplomacie a mezinárodní vztahy. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 8, s. 4–6.
- Tomalová, E.: „Kulturní rozměr české zahraniční politiky“. In: Kořan, M. (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů 2008.
- Urfalino, P.: *L'Invention de la politique culturelle*. Paris, la Documentation française, 1996.
- Warnier, J.-P.: *La mondialisation de la culture*. Paris, La Découverte 1999.